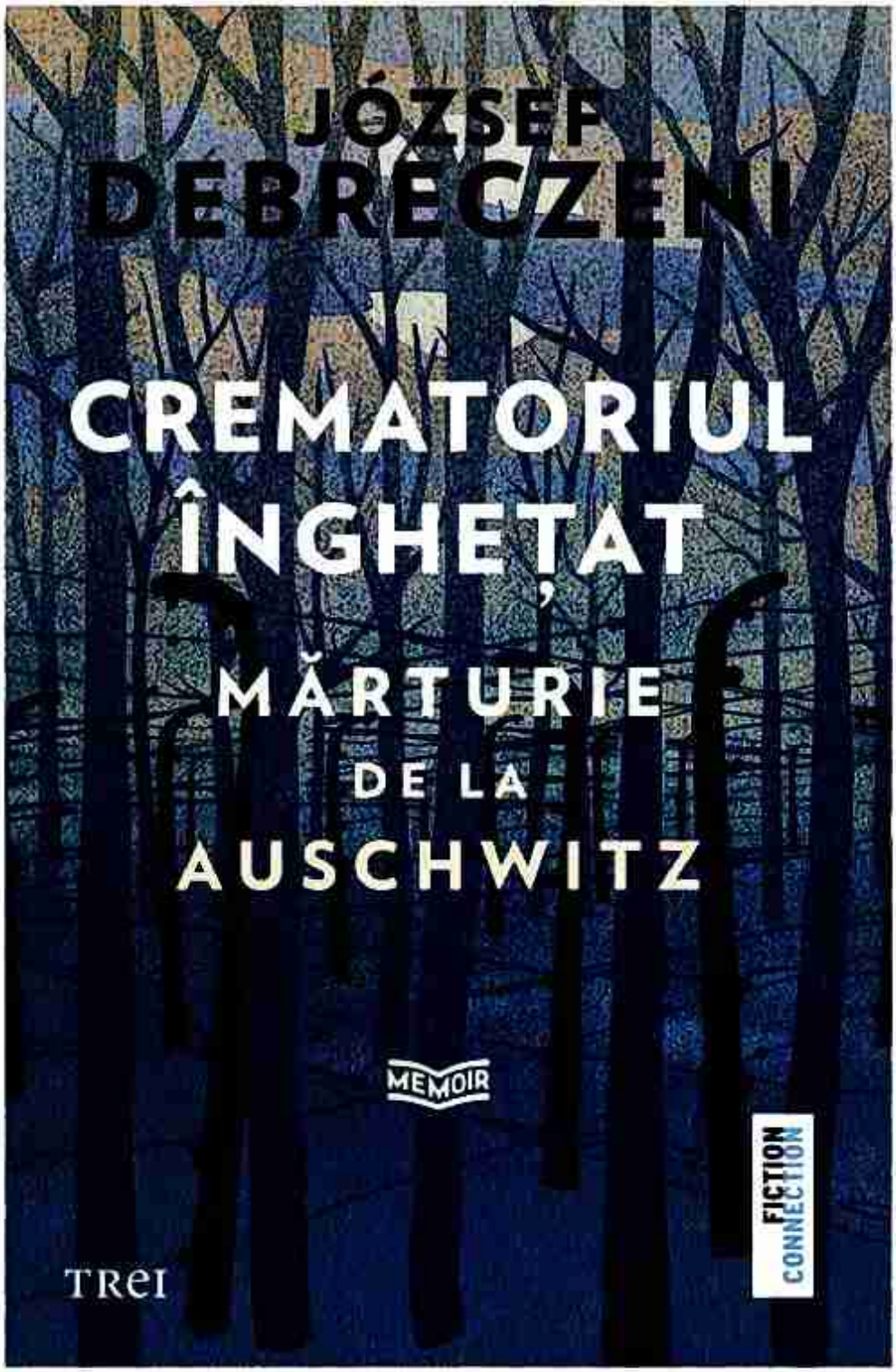

JÓZSEF DEBRECZENI
CREMATORIUL ÎNGHEȚAT
MĂRTURIE DE LA AUSCHWITZ
MEMOIR
FICTION CONNECTION
TREI

JÓZSEF DEBRECZENI

CREMATORIUL ÎNGHEȚAT

MĂRTURIE DE LA AUSCHWITZ

JÓZSEF DEBRECZENI

CREMATORIUL ÎNGHEȚAT

MĂRTURIE DE LA AUSCHWITZ

TRADUCERE DIN LIMBA MAGHIARĂ ȘI NOTE DE
PÉTER DEMÉNY

CUVÂNT-ÎNAINTE DE JONATHAN FREEDLAND
ȘI
POSTFAȚĂ DE ALEXANDER BRUNER
ÎN TRADUCEREA LUI CEZAR PETRILĂ

TREI

MEMOIR

Editori:

Silviu Dragomir

Magdalena Mărculescu

Vasile Dem. Zamfirescu

Redactare:

Cezar Petrilă

Design și ilustrație copertă:

Andrei Gamarț

Director producție:

Cristian Claudiu Coban

Dtp:

Dan Crăciun

Corectură:

Rodica Crețu

Conținutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe

dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consimțământul editorului, sunt interzise. Dreptul de folosință al lucrării nu este transferabil.

Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparțin persoanei juridice Editura Trei SRL.

Titlu original: HIDEG KREMATÓRIUM

Autor: József Debreczeni

Copyright © 1950, 2024 The Estate of József Debreczeni

Translated from the Hungarian language: HIDEG KREMATÓRIUM:

Originally published in 1950 by Testvériség-Egység Könyvk, Novi-Sad

republished in 1975 and 2015 by Forum Könyvkiadó, Novi-Sad

Copyright © Editura Trei, 2024

pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-2387-2

ISBN (EPUB): 978-606-40-2450-3

În amintirea celor dragi

József Debreczeni împreună cu părinții și soția lui. Doar József va scăpa cu viață de la Auschwitz (© Alexander Bruner)

József Debreczeni la biroul său de lucru (© Alexander Bruner)

Cât mai valoreaz-un lucru
Când buruienile-mpânzesc pământul
Și nimeni nu le poate-aprinde?

Ce rost mai are iarna, vara,
Când cel de mi-a ucis mămuca,
Fascistul, este încă-n viață?

Mai trăiește, poate, poate nu,
Sau poate mai respiră și mănâncă,
Ori poate preotul i-a absolvit păcatul.

Nu-i demon care să-l oprime,
Iar inima-i e toat-un cânt
Când e scăldat de blândul soare.

Ce rost mai au eroul și profetul,
Poetul și savantul?
Putem dori doar ceea ce e bun?

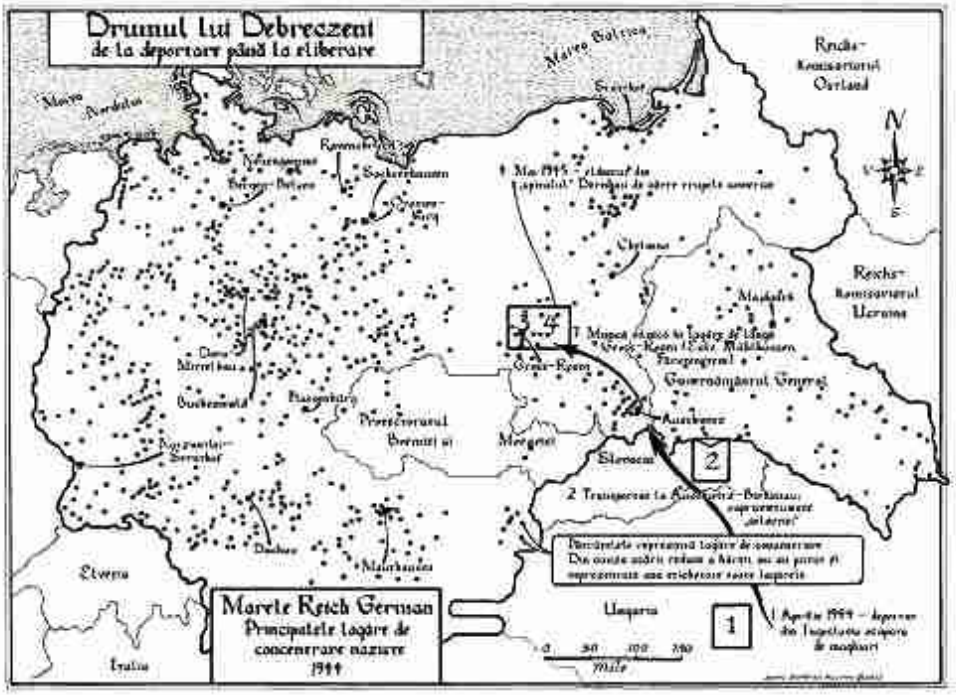
Mamele în zadar născut-au,
Căci în camere de gazare ajuns-au,
Cu copii, sugari...

Scheletul izbucnește-n râs, din nou,
Gazul începe iar să curgă;
Și-un nou infern e măcinat de timp.

Ucigașul și atomul,
O combinație îngrozitoare,
Iau totul de la capăt...

Ce-ar mai putea s-aștepte omul?
Ce rost să-ți dai cu pumnu-n piept
Când dușurile scuipă moarte?

Vina lui toată e-n trecut,
Iar astăzi poart-o nouă uniformă,
Ucigașul mamei mele dragi.

Drumul lui Debreczeni
de la deportare până la eliberare
Marea Baltică
Marea Nordului
Reichs-
Kommissariat
Ostland
Reichs-
Kommissariat
Ucraina
Guvernământul General
Ungaria
Slovacia
Elveția
Italia
Marele Reich German
Principalele lagăre de
concentrare naziste
1944
0 50 100 200
Mile
1
2
3

Cuvânt-înainte

Potrivit legilor fizicii, cu cât un obiect este mai departe, cu atât pare mai mic. Însă Holocaustul nu se supune acestei reguli. Încercarea naziștilor de a elimina poporul evreu se află la opt decenii distanță — cu toate acestea însă, Holocaustul pare să fie mai imens, amploarea ororii, mai izbitoare și mai șocantă pe măsură ce această distanță crește. În plus, în loc să se estompeze pe măsură ce se pierde din vedere, acum îi percepem și mai clar detaliile. Aceasta se datorează în mare măsură apariției — sau exhumării — unor relatări remarcabile, cum este și aceasta, a lui József Debreczeni.

Într-un fel, are un sens pervers faptul că Holocaustul sfidează ceea ce noi considerăm a fi legile naturii. Căci acestea au fost concepute pentru planeta Pământ, în timp ce Holocaustul părea să se desfășoare pe un cu totul alt tărâm. Un cunoscut supraviețuitor a vorbit despre Planeta Auschwitz, un loc unde legile obișnuite ale gravitației morale nu se aplicau, unde răul era bine, negrul era alb și noaptea era zi. Debreczeni face un semn în aceeași direcție spre finalul acestei cărți. După eliberare, el întâlnește oameni din „lumea exterioară... Ei sunt marțienii din universul de dincolo de sârma ghimpată".

Mărturia lui Debreczeni ne-a parvenit ca un mesaj de pe o planetă îndepărtată,

cuvintele sale ajungând la noi după zeci de ani de la scrierea lor. Publicate prima dată în 1950, în relativa libertate a Iugoslaviei lui Tito, unde Debreczeni, născut la Budapesta, a trăit după război, acestea s-au pierdut pentru o vreme în imobilitatea Războiului Rece: laudele autorului la adresa eliberatorilor săi din Armata Roșie erau considerate prea greoaie pentru stomacul anticomunist al Occidentului; în timp ce insistența lui asupra faptului că evreii, mai degrabă decât cei din categoria nebuloasă a „victimelor fascismului", fuseseră aleși în vederea exterminării s-a dovedit a nu fi pe placul staliniștilor din Est. Într-o Iugoslavie nealiniată între cele două blocuri de putere, Debreczeni a găsit un public inițial receptiv la povestea sa — care a fost scrisă în maghiară, una dintre limbile oficiale ale minorităților din țară, și publicată de o editură de stat. Dar acest lucru nu a durat multă vreme. În anii 1960 și 1970, Iugoslavia a devenit o casă mai rece pentru evrei.

Însă acum avem cartea — și a meritat așteptarea. Biblioteca mărturiilor legate de Holocaust este vastă și în continuă expansiune; cu toate acestea, Debreczeni ne oferă ceva de o valoare mai puțin obișnuită. Nu este vorba doar de faptul că amintirile sale sunt ale unui adult pe deplin conștient — în condițiile în care foarte multe relatări se limitează, în mod necesar, la

amintirile unui copil —, ci și de faptul că scrie ca un observator profesionist, foarte priceput. Este un bun observator, cu un ochi de jurnalist atent la detalii umane, grăitoare. Înghesuit împreună cu alți evrei din regiunea Bačka din Serbia în trenul de marfă care îi va duce la Auschwitz, îl vede pe domnul Mandel, un bătrân, prieten al tatălui său, tâmplar, acum lipsit de țigări, el fiind un fumător înrăit:

> Timp de 60 de ani a fumat 50 de țigări pe zi. Nu exista muritor pe fața pământului care să-l fi văzut vreodată pe unchiul Mandel fără o țigară aprinsă în gură. [...] Mâna lui bătrână, învinețită de 60 de ani de muncă pe furnir de mahon, se mișca mecanic din când în când. Exact ca și cum ar fi avut o țigară. Ținând nimicul între degetul arătător și cel mijlociu, unchiul Mandel a ridicat țigara închipuită la buzele sale ofilite. Ca un copil care se preface că fumează, chiar și-a țuguiat buzele pentru a pufăi.

Oricât de priceput ar fi să vadă copacii, Debreczeni nu pierde niciodată din vedere pădurea mai mare. El își dă seama că este acum martor al celor mai întunecate capacități ale naturii umane, că vede profunzimile disperării în care se vor scufunda oamenii când vor fi lipsiți de cele

necesare pentru supraviețuirea fizică, niciuna mai elementară decât hrana. El este martor, supraviețuitor, victimă, dar și analist, oferind meditații asupra unora dintre întrebările persistente ridicate de Holocaust, printre care și imposibilitatea de a înțelege cum de cea mai cultivată națiune a Europei a putut provoca prăbușirea continentului în cea mai violentă sălbăticie:

> Acesta e un popor ciudat. Plin de contradicții interne, plin de extreme uluitoare. Un popor ciudat care a dat lumii nu numai pe [laureatul Premiului Nobel] Robert Koch, ci și pe Ilse Koch, „vrăjitoarea de la Buchenwald", cea mai perversă criminală în masă din toate timpurile, nu numai pe [astronomul] Kepler, ci și pe Himmler. Atât obsedați de cunoaștere, cât și gropari ai civilizației.

Rezultatul este o carte care, în doar două sute de pagini, aruncă lumină în unghere din Shoah pe care poate nu le-am văzut. Desigur, unele observații vor fi destul de familiare, deși sunt prezentate aici cu brutalitate — începând cu cruzimea care devenise rutină pe acea planetă sumbră. Vedem un torționar, presupus medic, „sărind pe pieptul unui bolnav ca o minge de cauciuc, călcându-l în picioare cu ochii injectați, până la epuizare. Vina victimei: încercase să ajungă la o înțelegere pentru a obține o a doua porție de

supă". Debreczeni ne amintește, de asemenea, că victimele nu-și cunoșteau soarta iminentă — un fapt esențial pentru a înțelege cum de a fost posibilă punerea în practică a Soluției Finale —, dar și că mulți alții au știut cu siguranță. Descriindu-și călătoria spre lagărul morții, autorul scrie: „Niciunul dintre noi... nu știa ceva despre Auschwitz. Dar polițiștii maghiari înarmați cu baionete, pe care germanii îi amplasaseră la fiecare 50 de metri de o parte și de alta a drumului, știau". Aceeași propoziție amintește că, deși eradicarea evreilor poate că a fost un proiect inițiat de Berlin, el s-a bazat pe complici recrutați din întreaga Europă ocupată, dintre care mulți ardeau de nerăbdare să se alăture misiunii de exterminare. Colaborarea activă a fost ajutată de orbirea voluntară a celor care, deși au trăit la locul crimei sau în apropierea acestuia, aveau să pretindă mai târziu că nu au văzut nimic. La un moment dat, Debreczeni descrie un tren de pasageri care trece pe lângă vagoanele pline cu deportați — „Nimeni nu ne-a aruncat o privire" — și se întreabă: „Oare trenurile morții deveniseră deja o imagine obișnuită?"

Multe dintre cele prezentate în *Crematoriul înghețat* vor constitui un șoc chiar și pentru cei care se consideră familiarizați cu faptele Holocaustului. De altfel, ce știe cetățeanul obișnuit din secolul XXI despre Auschwitz?

Probabil că evreii au ajuns în lagăr în vagoane pentru vite și au fost duși în ceea ce ei credeau a fi încăperea pentru dușuri, unde au fost uciși prin gazare, iar trupurile le-au fost arse în cuptoare. Această relatare, ca și altele publicate în ultimii ani, arată cât de incompletă este această imagine.

În primul rând, Debreczeni s-a aflat doar pentru scurt timp în lagărul pe care noi îl considerăm a fi Auschwitz. În schimb, a fost deținut în trei lagăre-satelit separate făcând parte dintr-o rețea vastă ce acoperea întreaga regiune: cele trei lagăre-anexă erau sateliți ai lagărului Gross-Rosen, care și el a fost inițial un lagăr-satelit al Sachsenhausen. Debreczeni a numit acest arhipelag mai larg al ororii *Auschwitzland*. Aici, evreii care au supraviețuit selecției inițiale — trimiși nu în stânga, pentru a fi gazați, ci în dreapta, pentru a fi puși să muncească până la epuizare — au fost folosiți ca sclavi, hrăniți cu te miri ce, ținuți în condiții insuportabile, mai rău decât vitele, și supuși în permanență unei violențe arbitrare. Erau puși să facă cele mai istovitoare munci: putea fi vorba de minerit sau de săpat și construit galerii subterane — în vederea creării, se pare, a unui refugiu pentru forțele germane care sufereau înfrângeri și trebuiau să se retragă.

Torționarii lor de zi cu zi nu erau, așa cum și-ar putea imagina mulți cititori, doar germani naziști sau chiar colaboratori locali

ai naziștilor purtând uniformele gri-verzui ale trupelor SS. În această carte, în cea mai mare parte germanii nu-și fac simțită prezența: ei sunt autoritatea supremă, stăpânii lagărului, dar voința lor este pusă în practică de alții. Este vorba de *kapo*, prizonierii aleși — de multe ori absolut la întâmplare — pentru a servi ca executanți ai naziștilor, înarmați cu bastoane și împuterniciți să distribuie (nu cu mai puțină cruzime) resursele insuficiente ale lagărului — dintre care cea mai prețioasă este mâncarea.

Aceștia sunt oamenii pe care autorul și, datorită preciziei textului său, cititorul ajung să-i disprețuiască. Când toți cei din jurul lor mor de foame, fiecare prizonier primind nu mai mult decât numărul minim de calorii, calculat exact, științific, necesare pentru supraviețuirea unei ființe umane — „exact cantitatea de nutrienți necesară pentru menținerea organismului. Pentru a-l menține, nu pentru a-l proteja. Aceasta din urmă nu are absolut nicio importanță" —, acei kapo însărcinați să împartă pâine sau să distribuie supă manifestă față de colegii lor deținuți o insensibilitate care va tulbura pe oricine și-a imaginat vreodată solidaritatea între sclavi. Ei iau câte puțin din fiecare porție pentru ei și fârtații lor, folosindu-și câștigurile pentru diverse tocmeli. Debreczeni descoperă că, în timp ce el și ceilalți trăiau cu felii de pâine, margarină și o supă prea

subțire ca să-și merite numele, la câțiva metri distanță, în camera lui încuiată, unul dintre acești super-kapo adunase „cutii întregi de brânză și munți de pâine". Uneori, brutalitatea lor este mai directă. Sadicul acela care inventase un sport țopăind pe burțile și piepturile unor oameni fragili și înfometați, prea slabi ca să mai reziste, nu era ofițer SS, ci coleg de prizonierat.

Un lucru e clar: Debreczeni știe cine sunt adevărații ticăloși. El știe că, atunci când un kapo senior administrează 50 de lovituri de bici unui deținut ghinionist, o face cu toată forța, pentru că deasupra lui se află sergentul SS care a ordonat biciuirea — iar „dacă zeul lagărului suspectează unele șmecherii, adeseori se întâmplă ca restul loviturilor să se abată asupra capului celui care aplică sentința".

El înțelege tertipul psihologic care i se joacă lui și celorlalți *Häftlinge*, adică prizonieri, prin care li se abate ura resimțită față de stăpânii universului concentrațional de la Auschwitz, îndreptând-o spre cei care, pentru a-și asigura propria supraviețuire, au devenit slugile stăpânilor. Este un sistem „tipic nazist, de o ingeniozitate demonică", ce înțelege și exploatează natura umană, inclusiv acea „veche presupunere — care s-a dovedit a fi adevărată de nenumărate ori — că cel mai bun conducător de sclavi e sclavul căruia i s-a acordat o poziție privilegiată".

Naziștii pot menține controlul total asupra a trei mii de indivizi cu doar două sute de oameni ai lor, în parte pentru că au arme, dar și pentru că au pus în practică eterna stratagemă a cuceritorului: *divide et impera*.

Debreczeni descrie toate acestea în calitate de cobai, dar și de observator al unui experiment social vicios. El este frapat nu numai de viteza cu care se conturează o nouă ordine, de rapiditatea cu care un nou kapo ticălos este înconjurat de curteni, ci și de modelul care predomină printre membrii evrei ai clasei de executanți: „Asemenea figuri impunătoare ale ierarhiei de la Auschwitz au fost recrutate din rândul celor care, acasă, se aflau la cel mai de jos nivel al societății evreiești. Cei fără căpătâi, șnorări, nebiși, șlemili, paraziți, pungași, escroci, leneși, trântori — cu toții au înflorit în această mocirlă".

Autorul remarcă și un fapt esențial care a scăpat multora — deși nu tuturor — dintre cei care au povestit despre Holocaust. Poate pentru că uciderea este o infracțiune mai gravă decât furtul, adeseori funcția economică a Auschwitzului este omisă. Însă Debreczeni nu o trece cu vederea. Înțelege că bunurile materiale ale celor transportați la Auschwitz în trenuri de marfă, fie că erau haine, pantofi, păr uman sau dinți de aur, erau trimise în Germania pentru a fi vândute sau folosite — că evreii erau o resursă care

trebuia exploatată până la ultimul gram, iar bunurile, munca și trupurile lor erau un mijloc prin care Reichul putea face sau economisi bani.

Detaliile pe care le oferă în acest sens sunt foarte clare. Debreczeni dă nume, precizând cu exactitate ce corporații germane au fost prezente pe teren, folosind sclavi evrei ca forță de muncă. În lagărul-satelit Eule, de exemplu, el relatează: „Lucrările sunt efectuate de trei companii de construcții. Filiala din Waldenburg a firmei de construcții civile și structurale Georg Urban contractează cea mai mare parte a lucrărilor de săpat; Kemna AG sapă tuneluri; iar Baugesellschaft construiește cu ajutorul deținuților structurile din ceea ce se plănuiește a fi un oraș tentacular de barăci".

Aceste companii erau atât de bine integrate în lagărul morții, în operațiunile sale, încât prizonierii aveau marcate pe zeghe numele companiilor. Oficialii acestor firme acționau ca supraveghetori și stăpâni de sclavi, raportându-i cu dragă inimă ofițerilor SS pe acei deținuți evrei pe care îi considerau leneși — condamnându-i astfel la moarte. Reporter până în măduva oaselor, Debreczeni furnizează faptele esențiale: „Pentru munca mea, compania plătește statului lui Hitler două mărci pe zi pentru a-mi acoperi «masa» și «îmbrăcămintea», și nu-mi fac iluzii că nu va trebui să câștig acești bani cu sânge".

Arhitecții SS ai *Auschwitzland*-ului au intenționat întotdeauna ca acesta să fie un centru economic, un centru industrial activ, însă Debreczeni descrie o altă economie, mai intimă. Încă o dată, ca din paginile unui studiu de antropologie, el schițează comerțul ilicit înființat între deținuți — cu firimituri, bucățele și mucuri de țigări aruncate, moneda celor care nu au nimic.

> Este o practică larg răspândită chiar și pentru cei în viață să-și vândă comorile ascunse în cavitățile lor bucale. O întreagă armată de *Häftlinge* a ajuns să se specializeze, pentru o compensație modestă, în extragerea aurului din gurile celor interesați. De obicei lucrătorii de la bucătărie cumpără aurul ăsta, în schimbul supei. Pentru o coroană de aur, în fiecare zi, timp de o săptămână, primești o porție specială de supă. Ăsta e tariful.

Însă ceea ce cititorii și-ar putea aminti cel mai bine din această carte este relatarea fără menajamente a repulsiei absolute față de viața din lagăr. Nimic din toate acestea nu se recomandă celor gingași din fire. Însă Debreczeni insistă să înțelegem viața unor oameni cărora li s-au refuzat elementele fundamentale ale existenței umane: să mănânce, să bea, să se spele.

Boli și păduchi sunt peste tot. „Zdrențele și păturile noastre sunt pline de colonii de larve argintii-strălucitoare." Lenjeria intimă este o comoară rară. Dacă o ai, trebuie să te îngrijești de ea, asemenea bărbatului care, folosind un ac, „se străduia neobosit să extermine larvele de păduchi de sub tivul chiloților [săi]". Nu există igienă. „La fiecare două minute ne pitim într-un colț și, ghemuindu-ne, eliminăm puroi. Accesele de diaree se succed atât de des, încât cei chinuiți fac pe ei și de 20 de ori pe zi." Călătoria în iad a lui Debreczeni se încheie la infirmerie, păstrată în funcțiune deoarece, pe măsură ce Aliații se apropiau, naziștii se temeau ca nu cumva să fie prinși în flagrant delict, implicați într-o crimă în masă evidentă. Acolo, cei vii stau în pat alături de morți și muribunzi. Cei căzuți la „pat" îl împart cu oameni care, în ultimele clipe de viață, își golesc involuntar intestinele. Uneori, deținuții supraviețuitori susțin cadavrul pentru a părea că este încă în viață — în felul ăsta, ar putea primi rația de hrană a mortului:

> „Latrina" este o găleată de tablă îndoită în care cei care nu pot să se ridice își fac nevoile. Dacă au noroc să ajungă la timp. De obicei, cei care duc găleata sunt surzi la strigătele disperate ale celor din jur. Găleata ajunge aproape întotdeauna cu

întârziere, iar persoana imobilizată la pat fie se murdărește, fie, de cele mai multe ori, își face nevoile pe podea. Toți suferă de diaree. De aici și oribilele șuvoaie galbene ce se preling de-a lungul șirurilor de paturi.

Sunt oameni tratați ca niște animale și care, mai repede decât v-ați aștepta, se comportă ca niște animale. Debreczeni observă transformarea devreme, în timpul călătoriei pe care o fac în vagoanele fetide pentru vite, flămânzi și însetați, când naziștii își pun pentru prima dată prizonierii evrei în „patru labe". La sosirea în lagărul principal de la Auschwitz, imediat după ce li se rade tot părul de pe corp, un gardian urlă un ordin:

— Deschideți boturile!

Am înțeles prea bine: nu gurile, ci „boturile".

Debreczeni e scriitor — așa încât, în mod firesc, el observă că primul pas spre dezumanizare se face prin intermediul limbajului. Fără sentimentalism, el consemnează că această pierdere a umanității a fost un proces intern, dar și unul extern: lipsiți de haine, de bunuri, de păr, de nume, prizonierii au încetat să mai fie cine erau, chiar și pentru ei înșiși. În lagărul-satelit de la Fürstenstein, un coleg de detenție se

prezintă: „Numele meu era Farkas. Doctorul Farkas". Timpul trecut din această propoziție persistă.

Într-adevăr, e un șoc de fiecare dată când autorul îți amintește că aceste ființe sălbatice au fost cândva oameni, cu vieți individuale — că sclavul care tocmai a căzut mort în fața lui Debreczeni era, acasă, cunoscut pentru „eleganța provincială" a vestimentației sale, că omul care vorbește în somn cu cei dragi, acum morți, a fost „un angrosist", pe vremea când trăiau cu toții pe Planeta Pământ. Rememorarea acestor mici detalii este un act de sfidare în sine, o insistență de a le reda umanitatea celor lipsiți cu forța de ea.

Și apar, iar și iar, observații deopotrivă emoționante și surprinzătoare. Autorul ne spune că, atunci când oamenii ajung să fie doar piele și os, singura lor dorință este aceea de a se hrăni. „Corpul are o singură dorință: să mănânce... În *Auschwitzland* nu există sexualitate." Asta se datorează doar în parte foamei. Se datorează, de asemenea, faptului că prizonierii care au locuit „într-o cameră a ororilor, printre ulcerații și furuncule care supurează grețos", au ajuns să fie dezgustați de corpul uman în sine.

Și aflăm despre un impuls rareori adus în discuție, deoarece se presupune că cititorii preferă poveștile înălțătoare despre supraviețuire, care atestă rezistența spiritului

uman. Plin de candoare, Debreczeni observă, în repetate rânduri, coborârea în nebunie a celor din jurul său și ispita sinuciderii. „Într-o zi, îți imaginezi dintr-odată că moartea este ca o baie de aburi revigorantă și plăcută", spune un deținut. Autorul însuși mărturisește că „gândul unui sfârșit iminent [a devenit] de-a dreptul dezirabil".

Aceasta e o relatare a durerii crunte și a barbariei necruțătoare, dar este punctată de momente de un dramatism intens. În Eule, kapo suprem, temutul „bătrân" al lagărului, este un bărbat pe nume Max. Într-o zi, îi revine sarcina de a citi o listă de două mii de persoane — după număr, nu după nume — care trebuie să se așeze într-o coloană separată. Îi ia două ore întregi, număr după număr, în timp ce fiecare om identificat tremură de frică. „Max citește numerele cu o voce tunătoare. Dintr-odată descoperă chiar numărul lui. Trebuie să-l strige și pe acela, fără drept de apel." „Zeul lagărului" s-a ales singur.

Debreczeni știe cât de incredibil pare totul. În lagărul principal de la Auschwitz, un coleg prizonier din Franța îi arată coșurile de fum, care scuipă „fumul murdar" al crimelor în masă. „Dacă va scrie cineva vreodată despre ceea ce se întâmplă acolo, va fi considerat ori nebun, ori mincinos pervers", spune bărbatul. La fel ca mulți dintre cei prinși în capcana mașinii de ucis naziste, Debreczeni a

înțeles la vremea respectivă că, în viitor, vor exista persoane care vor nega Holocaustul, vor nega că ar fi avut loc vreodată asemenea orori. Această carte dureroasă și captivantă este o mărturie incontestabilă.

Jonathan Freedland

PARTEA I

Capitolul 1

Trenul lung, alcătuit din vagoane joase de marfă având inscripționate pe ele însemnele Germaniei, a început să încetinească.

— Ne oprim! s-a răspândit vestea prin mulțimea de oameni leșinați sau apatici.

Am bănuit că ne apropiem de destinație. Ne-au îngrămădit în vagoane la Bácska[1] acum două zile și jumătate, iar de atunci ne-am oprit doar de două ori, preț de un minut sau două. O dată ni s-a dat o supă strecurată printr-o deschizătură prin care încăpea doar mâna care ne-o întindea. A doua oară trenul a încetinit de-a lungul unui câmp întins. Zăvoarele s-au deschis țipând, iar vocile polițiștilor germani îmbrăcați în uniformele lor verzi ca iarba au răsunat autoritar:

— *Aussteigen! Zur seite! Los! Los!*[2]

Ne aflam la marginea unei pădurici înflorite. Cine știe pe unde eram — în Ungaria, în Slovacia, poate în Polonia? Călăii în uniformele lor verzi ca iarba ne-au anunțat că putem merge să ne facem nevoile.

— Este interzis să vă duceți în pădure! La orice mișcare dubioasă tragem!

Sute de oameni s-au năpustit împleticindu-se spre zona îngustă desemnată. Ochii stinși ai bătrânelor erau o oglindă grotescă a terorii. În urmă cu șase zile stăteau în vechile lor fotolii frumoase și pălăvrăgeau despre masa

de duminică. Ascultau radioul în salonul caselor lor de la țară, așteptând vești de la nepoții luați la muncă silnică.

Femeile. Mai ieri își dădeau cu apă de colonie pe sâni și pe brațe, iar când se așezau își acopereau cu grijă genunchii cu fusta.

Fetele de 15, 16, 17 ani. Au învățat să se comporte frumos, să facă gesturi de curtoazie cumsecade. Au lăsat acasă manualele de școală, poate și câteva scrisori sfioase de dragoste în cutii de ciocolată legate cu panglică și împachetate cu hârtie brodată. Câteva flori de câmp puse între paginile albumelor.

Bărbații. Tineri și bătrâni. Elevi mici și nătângi, adolescenți cu părul zburlit. Bărbați în floarea vârstei, bătrâni și moșnegi. Acum aleargă cu toții, fug de rup pământul. De două zile nu și-au putut face nevoile. Își desfac picioarele, se lasă pe vine. Stau impasibili, ca niște animale. Bălți de urină. În jurul lor, gardienii, în uniformele lor noi-nouțe, verzi ca iarba, nu-i scapă din ochi. Fețele lor proaspăt bărbierite nu schițează niciun gest. Nu sunt oameni. Nici cei care stau pe vine nu mai sunt oameni de mult.

Undeva în Europa de Est, cred, la marginea înfloritǎ a pădurii, de-a lungul terasamentului căii ferate, s-a produs miraculoasa metamorfoză. Acolo, oamenii din trenul de plumb al iadului au devenit animale. Ca toți ceilalți; ca sutele de mii de

oameni din 15 țări pe care nebunia îi vărsase în fabricile morții și în camerele de gazare.

Acesta a fost momentul când am fost puși pentru prima dată în patru labe.

*

Trenul încetinește...

În întunericul din vagoane, cei încă rămași în viață se agită. În vagonul nostru, din cele 60 de ființe umane adunate din Topolya, 56 mai dau semne de viață. Cei mai mulți dintre noi sunt din Bácska, din sud și din centru. Aici, împreună. Într-un colț al vagonului, cadavrele au fost aruncate claie peste grămadă. Patru dintre noi fuseseră uciși pe drum de spaima animalică, de foame, de sete și de lipsa aerului. Unchiul Mandel, bătrânul tâmplar, un bun prieten al tatălui meu, a fost primul. Unchiul Mandel făcuse mobilă pentru multe dintre fetele care se pregăteau de măritiș în Bácska, cu un profesionalism desăvârșit. Cred că bătrânul tâmplar a murit când i-au confiscat țigările. Timp de 60 de ani a fumat 50 de țigări pe zi. Nu exista muritor pe fața pământului care să-l fi văzut vreodată pe unchiul Mandel fără o țigară aprinsă în gură. Acum însă, în lagărul de la Topolya, proviziile de tutun i-au fost confiscate împreună cu bijuteriile și banii. Timp de 24 de ore, unchiul Mandel s-a holbat încăpățânat în gol, ca un țicnit. Se uita fix la masa crescândă a oamenilor din jur, la

trupurile acelea împuțite și aburinde. Mâna lui bătrână, învinețită de 60 de ani de muncă pe furnir de mahon, se mișca mecanic din când în când. Exact ca și cum ar fi avut o țigară. Ținând nimicul între degetul arătător și cel mijlociu, unchiul Mandel a ridicat țigara închipuită la buzele sale ofilite. Ca un copil care se preface că fumează, chiar și-a țuguiat buzele pentru a pufăi. A pufnit. Apoi, dincolo de Érsekújvár, capul bătrânului s-a înclinat într-o parte. Moartea lui nu a fost un eveniment. Moartea nu putea fi un eveniment aici. Doctorul Bakács din Újvidék și-a pus o clipă urechea pe haina de blană ponosită a bătrânului. Apoi și-a fluturat mâna obosit. Doctorul Bakács era și el într-o stare proastă. Se gândea, probabil, că peste 12 ore un alt medic din vagon va constata chiar moartea lui.

Doi dintre ei au înnebunit și au avut accese de furie ore în șir. Cu ochii injectați ieșindu-le îngroziți din orbitele fețelor lor de ceară, își împrăștiau peste tot saliva spumoasă și-i zgâriau pe cei care se apropiau, încercând să le scoată ochii. Pe aceștia, gardienii din lagăr i-au luat împreună cu alții adunați din celelalte vagoane și, fără menajamente, i-au împins în pădure când ne-am oprit să ne ușurăm. După câteva minute am auzit mitralierele. Unul dintre verzi a scos un mârâit gros și unsuros și a scuipat.

Nu, nu ne-am uitat unii la alții. Eram pe drum de prea multă vreme ca să mai facem așa ceva.

Pe drum spre... unde...?

Eram oarecum uimit de mine însumi. Drumul ăsta... Szabadka, Budapesta, Érsekújvár. *Ei bine, sunt încă în viață și n-am înnebunit*, mi-am zis. În rest, nu m-am gândit prea mult. Ca să mă gândesc, pentru asta — oricât de mult mi-aș fi păstrat gândurile pentru mine — aș fi avut nevoie de o țigară. Și nu aveam.

Prin geamul micuț al vagonului, vedeam lacul Balaton unduindu-se liniștit. Într-o zi de mai cu vânt și ploaie, valurile ca niște limbi vomită dezgustător după tren. Văd Nagykanizsa. Trecem în vuiet pe lângă oraș fără să oprim, deși în Topolya polițistul 6626 ne-a spus că ne aduc aici pentru muncă.

— Nu vă fie teamă, ne-a șoptit 6626, mergeți la Kanizsa, la munci agricole.

6626 era un țăran maghiar corpolent și sobru. Zbiera la deținuții care zăboveau în curte, cărau vreun ceaun, scoteau apă din puț sau trândăveau obosiți, dar când gardianul german nu se uita ne făcea vesel cu ochiul, scuturând din cap ca un ștrengar pus pe șotii.

Era în mai 1944, iar pe vremea aceea puțini țărani maghiari erau atât de aburiți de nazism încât să nu-și dea seama că Sztójay, Baky, Endre, Imrédy[3] și ceilalți călăi pierduseră jocul. Cineva trebuie să plătească

pentru sângele, lacrimile și loviturile îndurate.

Până la urmă, 6626 s-a înșelat. Nu mergeam la Nagykanizsa.

Oglinda râului Drava strălucește fără rost. De cealaltă parte se află Croația lui Pavelić. Cu alte cuvinte, moartea. Chiar din mijlocul vieții. Fac din mână, așa cum făcea cu zece zile în urmă fostul meu profesor de greacă, domnul Lendvai, de la fereastra cancelariei liceului din Zombor, care dădea spre stradă, în timp ce eram încărcați în camioane. Eu stau în picioare în camion. Am rucsac în spate, iar pe haină, o stea galbenă pe care mi-am făcut-o singur. De mărimea cerută. Profesorul Lendvai, care îmi dăduse un 10 în 1924, și ceilalți profesori privesc stupefiați camionul cu oamenii înghesuiți în el. Privirile noastre se întâlnesc, iar domnul Lendvai abia ne vede și clipește. Înțeleg.

Lumea s-a sfârșit. Totul s-a sfârșit. Asta spune domnul Lendvai.

Nenikékasz Judaiae... nenikékasz Judaiae... Evrei ticăloși... evrei ticăloși...

*

Plimbare prin curtea spațioasă a lagărului de concentrare de la Topolya. Cei mai în vârstă merg în pas vioi, cu mâinile încrucișate la spate. Unii se recunosc, cu zâmbete înlăcrimate. Aici se află aproape toată echipa de odinioară a fostului mare

cotidian iugoslav de limbă maghiară: redactori, angajați, vechi și noi. Cinismul nostru ne maschează disperarea. Pe chipul bondocului Lajos Jávor, care suferă de inimă, a înghețat un zâmbet etern.

— Ieri au adunat femeile și copiii, spune el, iar buzele fără sânge i se crispează într-un mod ciudat. În Szabadka, în Zombor, în Újvidék, peste tot. I-au adunat pe toți.

Dr. János Móricz, fost redactor-șef, căruia i-am dus plin de trac și inhibiții primele mele încercări literare, îmi aruncă:

— Tradu asta în maghiară, dacă tot ești traducător literar.

Ochii sunt goliți de deznădejde. În interiorul clădirii urâte din piatră roșie, sacii de paie zac umezi și jerpeliți. Cei persecutați stau pe maldărul de bagaje și valize, privind în gol. Unii mai au țigări, după ce au reușit să le ascundă de gardieni la sosire. Fumează țigară de la țigară. Nimănui de aici nu-i pasă de ziua de mâine. Nu le pasă nici de următoarele 15 minute. Disperarea nu răsfoiește un calendar și nu face planuri. Ziua de mâine se profilează în depărtare fără speranță — poate în următorul mileniu, când oamenii vor purta, cine știe, fuste sau tunici, nu vor mai exista lagăre de transfer, poate nici pedepse pentru cei nevinovați.

Ziua de mâine... Cui îi pasă de ea?! Femeile au fost adunate ieri. La fel și copiii. Dar de ce? Preasfântă nebunie, de ce? Nu îndrăznim

să ne ducem gândul până la capăt. Acolo, în Topolya, tot mai puțini auziseră de Auschwitz, și nu foarte multe lucruri. Într-adevăr, am auzit de ororile înfiorătoare din ghetourile poloneze, de deportările de femei din Slovacia, dar ieri toate acestea erau lucruri îndepărtate și inimaginabile. Nici măcar acum nu îndrăznim să ne gândim că noi, mii și mii de nevinovați, suntem târâți peste graniță. Am încercat să ne consolăm pe noi și pe ceilalți imaginându-ne diverse dificultăți tehnice.

— Naziștii au acum alte probleme. De unde să facă rost de cărbune, de vagoane, locomotive, oameni pentru a realiza un exod de această amploare?

Așa spunea Béla Maurer, avocatul-publicist, pe un ton foarte hotărât. Într-adevăr, știrile erau încurajatoare. Mințile muncitorilor și țăranilor maghiari nu fuseseră încă definitiv întunecate de nebunia cămășilor brune — simțeau instinctiv că indivizilor li se cam înecau corăbiile. Prin crâșme, cei mai îndrăzneți vorbeau despre ticăloșia care se petrecea. Zâmbeau deja la auzul declarațiilor pompoase de război care vorbeau despre „mișcările separatiste", despre „retrageri flexibile", „regrupări" și „redistribuiri". Era un limbaj forțat și înflorit. Pe teritoriul maghiar, priviri întunecate se îndreptau deja spre germanii aroganți. Oamenii văzuseră deja ceea ce stăpânii lor nu

voiau să vadă: soldații Wehrmachtului erau obosiți, ridați, nebărbieriți, cei din SS erau apatici, cu ochii cruzi afundați deja adânc sub căștile lor de asalt, băieți de 15–16 ani îmbrăcați în cămăși din pânză de cort, chicotind; armata cu care „aliații" germani invadaseră țara. Vedeau că trebuie să se întoarcă și știau că nu există cale de întoarcere. Străzi pustii, ferestre închise, fețe încruntate și sfidătoare. Liniștea în așteptarea unei orori inevitabile pândea în satele din Bácska. Liniștea de dinaintea furtunii.

Când am pornit pe drumul de patru kilometri care ne ducea din curtea lagărului din Topolya până la gară, niciunul dintre noi — nici bărbații cu rucsacuri, nici copiii care mergeau împleticindu-se, nici femeile obosite — nu știa ceva despre Auschwitz. Dar polițiștii maghiari înarmați cu baionete, pe care germanii îi amplasaseră la fiecare 50 de metri de o parte și de alta a drumului, știau.

În ochii polițiștilor se citea ura. O ură întreținută cu grijă, ai cărei agenți, antrenați să asculte cuvântul de ordine, nu erau interesați să-i găsească motivele. Și totuși au existat persoane a căror omenie sobră, țărănească, a fost readusă la viață de această experiență uluitoare. Gura unei statui înarmate a murmurat:

— Dumnezeu să vă binecuvânteze!

Mulțimea care se clatină pe jumătate conștientă nici măcar nu se uită în direcția

lui, dar formula prevestitoare de rău încă îmi răsună în minte când zăresc trenul nostru pe una dintre liniile de triaj, departe de gară. Vagoanele marcate DR [*Deutsche Reichsbahn* — Căile Ferate Germane] sunt mai explicite decât plutonul de gardieni germani care le însoțesc. Se pare că vom fi deportați. În cel mai bun caz: camera de gazare. În cel mai rău caz: vom fi puși să muncim ca niște animale, până la epuizare.

Ne părea foarte rău pentru opt dintre camarazii noștri care s-au sinucis când a venit ordinul de plecare și era clar că lagărul maghiar constituia doar un punct de adunare temporar. Câtă vreme eram convinși că vom fi ținuți aici sau transferați în alt loc din Ungaria, a fost mai ușor de suportat. La Topolya, Bácska...! Această dihotomie conceptuală familiară, acest gând alunga cumva groaza lipsei totale de speranță. Topolya era o altă bucată de casă.

În fața ochilor noștri plini de speranță, pe centurile polițiștilor maghiari încă mai strălucea numărul personal de securitate al Jandarmeriei Regale Maghiare, care între timp a devenit dubioasă, dar fără a fi pe deplin detronată. Ne agățam de paiul unui peisaj familiar, sperând că nu eram cu totul în afara legii. Un nazist maghiar poate fi la fel de crud ca și cel german. Poate fi chiar la fel de hotărât, dar ingeniozitatea lui,

gândeam noi, nu ajunsese încă la sadismul camerelor de gazare.

---

1 După arbitrajele de la Viena, zone din Serbia, din sudul Slovaciei, din Rutenia Carpatică și Transilvania au fost reatribuite Ungariei. Așa încât, deoarece naratorul este maghiar, am preferat să folosesc numele maghiare ale localităților. Așadar: Bácska, Topolya, Szabadka, Érsekújvár, Kolozsvár, Nagyvárad, Pozsony, Kassa — pentru Bačka, Bačka Topola, Subotica, Nové Zámky, Cluj, Oradea, Bratislava, Košice.

2 *Afară! În lateral! Haideți! Haideți!* (germ.)

3 Politicieni maghiari de extremă dreapta din anii 1930–1940.

Capitolul 2

Trenul încetinește...

Ne îngrămădim la fereastra micuță cu gratii de fier. Din nou a devenit atractivă. În ultimele 24 de ore abia dacă ne-am uitat afară. Ce ne-ar mai fi putut interesa? Doar Rubinfeld mai arunca câte-o privire, când și când.

Rubinfeld a fost aruncat în vagon alaltăieri-seară, în circumstanțe ciudate. Și atunci trenul a încetinit, după care s-a oprit. Ușa vagonului s-a deschis brusc și mâini necunoscute au împins înăuntru un bărbat plin de sânge. Apoi trenul s-a pus în mișcare. Evident, acesta era singurul motiv al opririi. În zori, s-a strecurat în vagon o palmă de lumină, iar unii dintre noi l-au recunoscut pe Rubinfeld. Era un refugiat din Lemberg, unul dintre miile de evrei nenorociți care fuseseră alungați din casele lor de expansionismul lui Hitler și fugăriți prin jumătate din Europa. În timpul calvarului său a fost prin Viena, Praga, Varșovia, Belgrad și Budapesta. Așa a ajuns în Bácska. Aici a trăit — sau mai degrabă s-a ascuns — câteva luni la Újvidék. Uneori i-a evitat, alteori i-a plătit pe detectivii însărcinați cu verificarea străinilor.

I-a luat două ore până să-și vină în fire și să ne povestească ce i s-a întâmplat. La Topolya,

germanii au numit în fiecare vagon un *Wagenälteste*, șef de vagon. Numirea se făcea urlându-se la cel mai apropiat deținut care tremura:

— Evreu împuțit, tu ai să fii *Wagenälteste*! Deci ce vei fi tu, evreu împuțit? adăugau ei lătrând.

— *Wagenälteste*.

— Așa e. Știi ce înseamnă asta?

— Nu.

— Ei bine, am să-ți explic, continua apoi jandarmul verde-ca-iarba. *Wagenälteste* răspunde cu capul pentru fiecare evreu împuțit din vagon. Dacă unul dintre ei scapă pe drum, va fi împușcat pe loc. *Ist es jetzt klar?*[4]

— *Jawohl*[5], se bâlbâia nenorocitul.

În vagonul nostru, această „onoare" mortală i-a revenit lui Sonnenthal, bătrânul negustor care suferea de ateroscleroză avansată. Abia dacă mai avea viață în el, bietul om, dar s-a nimerit ca el să fie cel mai aproape de ușă când iarbă-verde a dat buzna înăuntru și l-a „numit". Sonnenthal nu s-a opus. S-a mulțumit să se uite înspre noi cu ochii lui înlăcrimați și să se bâlbâie, rugător:

— N-aveți de gând să faceți vreo prostie, nu-i așa? Pentru că atunci... știți... pe mine mă împușcă.

Însă în vagonul nostru n-a făcut nimeni „vreo prostie". Oricum nu exista decât o singură cale de scăpare, și aceea era aproape

sigur moartea. Dacă trăgeai de barele micuței ferestre dreptunghiulare care se deschidea la un stat de om și erai suficient de slăbuț, te-ai fi putut arunca prin spațiul îngust. Prin urmare, teoretic vorbind, exista posibilitatea ca o ființă umană să poată ieși din infernul ăla clocotitor. Ceea ce ar fi urmat este evident, deoarece nu se putea pune problema unui salt premeditat. Totul depindea de unghiul saltului și de terenul pe care urma să aibă loc căderea neputincioasă. Cum am mai spus, din vagonul nostru nimeni nu a încercat să facă asta, dar în vagonul în care *Wagenälteste* era Rubinfeld, un băiat de 16 ani a făcut-o într-un acces de panică. Pentru a forța barele ferestrei, s-a folosit de cele câteva minute din noapte când era liniște în vagon și toată lumea era cuprinsă de amorțeală. Știa că, dacă l-ar fi văzut ceilalți, l-ar fi oprit. Planul a reușit — copilul s-a strecurat prin ferestruică, însă a fost văzut din vagonul de pază, situat în partea din față a trenului.

Un șuierat ascuțit și scurt a străpuns zgomotul trenului, care s-a oprit un minut. Gardienii au sărit jos și, câteva clipe mai târziu, au constatat că evadatul murise, strivit de pietrele terasamentului abrupt. Apoi s-au năpustit în vagonul lui Rubinfeld.

— Unde e *Wagenälteste*? a urlat unul dintre ei.

Alb ca varul, Rubinfeld a făcut un pas înainte.

— Ai auzit ordinul, nu?! Dacă cineva încearcă să evadeze dintr-un vagon, *Wagenälteste* va fi executat. La naiba cu tine, evreu nenorocit! Împușcă-l! Dă-i drumul!

Rubinfeld a fost târât afară. Mitraliera a pocnit în noapte, după care s-a auzit din nou șuieratul locomotivei. Și am plecat.

Ceilalți din vagonul lui Rubinfeld credeau acum că *Wagenälteste* de la ei a fost împușcat. Însă gardienii, într-o bruscă criză de generozitate — care se declanșase poate la vederea corpului unui copil zdrobit de pietrele terasamentului —, au tras în aer, nu în Rubinfeld. Au târât victima în vagonul lor și s-au mulțumit să-l bată cu patul puștii până și-a pierdut cunoștința. Apoi corpul nemișcat a fost aruncat la întâmplare în cel mai apropiat vagon. Care s-a nimerit să fie al nostru.

Așa a ajuns la noi evreul polonez cu ochi îndurerați. Ne-a luat ore bune până să-l aducem în simțiri. Aveam vată, bandaje și dezinfectant. I-am bandajat rănile de la cap, acoperit cu un păr rar, cenușiu, cu sânge închegat.

Pentru tot restul călătoriei, Rubinfeld a devenit ghidul, informatorul și profetul nostru. Din păcate, era profet mai mult în țara lui. Cunoștea regiunea ca pe buzunarul său. Pe timp de pace, trecuse de nenumărate

ori pe aici în călătoriile sale de afaceri, fiind familiarizat cu fiecare linie de cale ferată, cu fiecare intersecție, peisaj, cu fiecare clădire. Când trenul trecea cu zgomot peste numeroase macazuri și se auzea țăcănitul tipic al roților, Rubinfeld se ridica, se ducea la fereastră și privea în noapte.

— Încă nu sunt sigur unde ne duc, spunea el. La 60–80 de kilometri de aici linia se bifurcă.

A menționat multe nume de stații poloneze pline de consoane.

— Deocamdată, un mic ocol poate însemna fie Austria, fie Germania, chiar Polonia.

— Și care-i diferența — nu-i același lucru? oftau cei care-l ascultau.

Rubinfeld răspundea hotărât:

— Nu. Câtuși de puțin. Austria înseamnă viață. Acolo ar mai fi o șansă să supraviețuim. Am putea munci în agricultură. Țăranul austriac nu e crud.

— Și în Reich?

— Acolo sunt șanse mai puține. Probabil muncă în fabrici. Sau la construcția de căi ferate. Poate la curățarea molozului în marile orașe, cu pericolul permanent al raidurilor aeriene. Evreii n-au voie în adăposturi. Foamete, bastoane... Nu, e greu să supraviețuiești în Reich.

A tăcut. Bandajul de la cap se umpluse de sânge.

Mai târziu am trecut din nou peste macazuri. Prin fereastră, un răsărit timid își flutură spre noi lumina modestă. Al treilea pe acest drum infernal. Rubinfeld se chinuie să se ridice din nou în picioare. Ne uităm afară. Roțile au apucat-o pe o nouă linie de cale ferată care se îndrepta spre est. În stânga, conturul neclar al unei gări cu nume polonez se profilează în depărtare, tot mai mică.

De data asta, bătrânul s-a lăsat în culcușul lui fără să se uite la nimeni.

— Auschwitz, a zis el într-un târziu, ca pentru sine.

Acum e sigur. Aici fusese bifurcația.

În vagon, mulți au auzit pentru prima dată numele orașului. Unii își aminteau că au citit despre un film american care arăta grozăvia camerelor de gazare. Filmul, desigur, nu fusese difuzat în Ungaria.

Auschwitz...

Din 1939, după capitularea Poloniei, Rubinfeld cunoscuse deja viața din ghetouri. Era singurul dintre noi care cunoștea detalii despre gigantica fabrică a morții a naziștilor. Doar câțiva din apropierea lui îi ascultau cuvintele sacadate și întrerupte. În general, nu eram prea curioși în privința detaliilor. În curând, aveam să fim participanți întru suferință la ceea ce, până mai ieri, fusese oroare îndepărtată și difuză.

Unii dintre noi îl priveau cu neîncredere. Chiar și acum, pentru noi, cei care

crescuserăm într-un stil de viață burghez, tihnit, ororile de care auzeam păreau îndepărtate, scoase parcă dintr-un roman. Cu toate acestea, roțile acestui tren al morții ne aduceau la realitate.

La urma urmei, trebuia să credem. Ceea ce am și făcut, cu o uimitoare indiferență. Unii dintre noi mai aveau ceva mâncare. Puțină, deoarece, deși la Topolya nu ni se luase mâncarea, fiecare își epuizase deja mare parte din puținele provizii. Cu falsa lor îngăduință fascistă, gardienii germani asiguraseră victimele că e suficient să aibă hrană pentru 48 de ore, deoarece vor primi de mâncare în lagăr. Așa încât mulți dintre noi nu mai aveam mâncare, dar ceea ce aveam împărțeam.

Al treilea revărsat de zori s-a transformat rapid într-o dimineață însorită de primăvară. Lumina se strecura în vagonul întunecat îmbibat de suferință, impregnând celula cu mirosul înțepător al trupurilor umane transpirate.

Era primăvară, dar se pare că permisul nostru pentru această primăvară nu mai era valabil.

Mai târziu, pentru a treia zi deja, trenul a revenit la viteza normală. Treptat, munții din depărtare au rămas în urma noastră. Străbatem o câmpie întinsă, care ne amintește de Bácska și de câmpiile ungare. Aflat iarăși la fereastră, Rubinfeld spune:

— În jumătate de oră ajungem la Auschwitz.

De aici încolo, totul a fost ca un vis fragmentat și anxios, ca atunci când ai un somn agitat după o cină consistentă. Vedeam creaturi ciudate în costume de carnaval pe covoare de un verde-smarald. Se mișcau cu gesturi prelungi, anevoioase, ca într-un film cu încetinitorul. Se aplecau, porneau, pășeau mărunt și se opreau. Bărbații purtau niște zdrențe uzate ale unor haine ce fuseseră cândva gri, negre sau albastre, iar femeile erau în niște haine de lucru maro, murdare. Unii purtau niște pantaloni largi, caraghioși. Fantome și sperietori de ciori. Pe hainele lor civile, pete stridente de culoare galbenă și roșie erau aruncate aleatoriu pe piept, pe spate și pe picioare. Din tren, de la o distanță de câteva sute de metri, păreau să se potrivească cu ritmul lent al unui marș funebru. Fantomele munceau la câmp.

Cel mai frapant lucru era mersul lor șovăitor, de parcă ar fi purtat poveri grele.

Rubinfeld a oferit informații mai detaliate:

— Deportați. Aceștia sunt de la Auschwitz.

— Și costumația? Ce-i cu hainele astea grotești?

— Unii sunt îmbrăcați în haine ponosite ale celor uciși în camerele de gazare. Iar peticele de vopsea au rolul de a îngreuna evadarea celor care nu poartă haine de deținut. Petele stridente de culoare indică de

la distanță, chiar și de la o sută de metri, care e *Häftling*, adică prizonier.

Pe lângă tren se desfășura o întindere nesfârșită de fabrici, depozite, munți de butoaie, fuzelaje de avion ruginite. În fața noastră se întindeau, negre, două linii paralele de cale ferată ale unei gări. Pe linia alăturată era un tren de vagoane de călători de modă veche, cu geamuri la uși. O femeie cu eșarfă pe cap s-a aplecat în afară; am auzit plânsul unui copil. Pe peroane erau bărbați care fumau, țineau lăzi cu scule, genți și valize. În timp ce printre linii se plimba, cu un aer important, un impiegat cu șapcă albă.

Nimeni nu ne-a aruncat o privire. Oare eram atât de bine camuflați încât nu bănuiau că suntem condamnați la moarte sau trenurile morții deveniseră deja o imagine obișnuită? Nici acum nu știu.

Clădirea maronie și afumată a gării se profila în fața noastră. Nu era cu nimic diferită de sutele de alte gări din provincie pe lângă care trecusem cu atâta nepăsare în viața mea. Pe fațada clădirii și de o parte și de alta erau doar plăci în limba germană: AUSCHWITZ. În Guvernământul General al Poloniei nu mai exista orașul Oświęcim.

Am văzut chiar și orașul pentru o clipă. Cele două locomotive au făcut schimb de șuierături, după care ne-am oprit cu o smucitură.

4 *E clar acum?* (germ.)
5 *Da, sigur* (germ.).

Capitolul 3

Iarăși ne înghesuim la fereastră. Din vagoanele din față sar jandarmi. În grupuri de doi sau trei, se reped spre fiecare vagon în parte și dau jos lacătele. Zăvoarele pocnesc cu un scârțâit ruginit. Ușile se deschid. Soarele proaspăt și aerul rece și dulce al dimineții se revarsă înăuntru. Respir adânc, cu nesaț. Mă uit la fețele cenușii ale camarazilor mei și mă văd pe mine.

Auschwitz...

Un ofițer SS se apropie. Unul dintre gardienii verzi-ca-iarba încremenește în poziție de drepți și latră un raport. Ofițerul dă din cap, spune ceva și imediat se aude comanda:

— Afară, cu tot cu bagaje! Toată lumea să se alinieze în fața vagoanelor! *Los!*

Simt o adiere pe care n-am mai simțit-o de mult, clipesc în lumina dimineții. Port o haină scurtă și călduroasă din piele de oaie care m-a însoțit prin patru lagăre de muncă — o haină bună și totuși tremur. Poate nu din cauza aerului, ci a necunoscutului care mă așteaptă. Lângă mine, Márkus, nababul din Szabadka, mestecă cu încăpățânare o coajă de pâine. Și el a rămas fără țigări. Ultima, cu miros înțepător, i s-a stins între buzele lui înguste,

care nu se mai opresc din bodogănit, chiar la ieșirea din Érsekújvár. Cine știe la ce se gândește omul ăsta care, vreme de 50 de ani, a alergat după un miraj exprimat în cifre: banii — iar acum gardianul îl mătură de pe sacul cu comori adunate cu atâta trudă, ca pe un gândac rătăcit.

Între timp, cu ajutorul câtorva indivizi stropiți cu vopsea, gardienii verzi-ca-iarba îi aruncă din vagoane pe cei care nu mai mișcă. Bătrânii *Häftlinge* lucrează cu indiferență și pricepere. Aruncă trupurile pe cărucioare — printre ele e posibil să mai fie și vreunul în viață —, după care le împing în tăcere.

O nouă comandă:

— Lăsați bagajele în fața vagoanelor! Aliniați-vă în rânduri de câte cinci!

Din nou s-a format coloana din Topolya, dar acum este mult mai mică. Să tot fie o mie, o mie două sute de oameni care se mai țin pe picioare.

Ne uităm cu îngrijorare spre bagajele noastre. Dacă nu ne putem lua lucrurile cu noi, cresc și mai mult șansele s-o sfârșim rapid. Ne gândeam că, la nevoie, puteam da la schimb, pentru hrană, păturile, hainele călduroase și ghetele cu ținte noi-nouțe.

Coloana a pornit încet, dar o veste încurajatoare circula deja din gură în gură, fără să știm cum s-a răspândit atât de repede:

— Bagajele ne vor fi aduse cu camioanele.

După câteva sute de pași ne oprim într-o piață mare, perfect pătrată. Trebuie să fie la fel de mare ca Oktogonul din Budapesta. Barăci cu coșuri de fum. În dreapta, o barieră vopsită în negru cu galben blochează un drum abrupt bine întreținut. Un turn de pază. O santinelă cu un pistol-mitralieră patrula la câțiva pași de structura din lemn, din care, prin ambrazuri, ies guri de mitraliere.

În jur, vreo 15–20 de camioane, având alături soldați SS înarmați și șoferi. Gardienii verzi-ca-iarba care ne-au însoțit de acasă au dispărut. În piață, militari SS în uniformele lor gri, ofițeri și subofițeri, pășesc țanțoși.

Întâi au ordonat ca femeile să fie separate. Formează un șir șovăielnic, mergând una după alta. Sute de oameni, cu ochii în lacrimi, își urmăresc mamele, soțiile și copiii care se îndepărtează. Mamele și fiicele își strâng disperate mâinile, prietenele se îmbrățișează. Părul rar al bătrânelor strălucește argintiu în soare. Mamele cu copii mici îi liniștesc pe cei care țipă speriați și îi țin strâns la piept. Într-o lungă coloană dezordonată, femeile se fac nevăzute pentru totdeauna. După câteva clipe dispar după barăci, însă plânsetele copiilor se vor auzi multă vreme.

Un grup de patru oameni se îndreaptă spre noi. Un ofițer înalt, cu ochelari cu rame aurii, care are în mână o foaie de hârtie, un altul cu

o servietă și doi soldați cu căști întunecate și priviri fixe. Se opresc față în față, iar noi trebuie să trecem în șir indian prin coridorul îngust creat între ei. Cel cu hârtia se uită la fiecare persoană în parte și face un semn cu mâna. La dreapta sau la stânga. Ceilalți trei îi conduc apoi pe cei aleși în direcția indicată.

La dreapta sau la stânga. Spre o viață de sclav sau o moarte în camera de gazare.

Cei care s-au întors acasă știu ce înseamnă să mergi în stânga. Dar noi nu știam încă. Momentul decisiv se scursese printre celelalte, neobservat.

Cei cu părul cărunt, cu trăsături fine, miopi, șchiopi, în mare parte, merg spre stânga. În asta consta „examinarea medicală".

În jumătate de oră se formează două coloane aproape la fel de lungi, cu câte cinci oameni pe rând, una în stânga, cealaltă în dreapta. Cei patru germani poartă o scurtă discuție, după care unul dintre ei pășește între cele două grupuri:

— Urmează un marș de zece kilometri până la lagăr. Voi — și arată spre stânga —, fiind mai în vârstă și mai slabi, veți merge cu camioanele, iar ceilalți vor merge pe jos. Cei din partea dreaptă care nu se simt în stare să meargă pe jos să treacă în stânga.

Urmează o lungă tăcere tensionată. Condamnații și călăii lor se privesc reciproc. Anunțul, făcut cu o voce imparțială și

aparent naturală, nu trezește suspiciuni. Doar câțiva dintre noi au fost surprinși de generozitatea lor. Nu era stilul naziștilor. Cu toate acestea, mulți se îndreaptă spre camioane. Chiar și eu fac un gest involuntar de a porni spre ele. În acel moment, unul dintre cărucioarele cu cadavre se apropie de noi. Trece zăngănind printre cele două coloane, la câțiva pași. Prizonierul care-l împinge nu se uită la noi — îi aud doar vocea înăbușită:

— *Hier bleiben! Nur zu Fuß! Nur zu Fuß!*[6]

Repetă de mai multe ori, însă doar câțiva dintre noi aud avertismentul acestui străin care încearcă să ne salveze. Mă hotărăsc. Îmi este frică de călătoria pe jos, dar rămân pe loc. Mai degrabă mă supun unei porniri instinctive decât îl ascult pe camaradul care împinge căruciorul. Îl apuc de braț pe cel de lângă mine, Pista Frank:

— Nu te duce! șoptesc.

Se smulge nervos și pleacă. Cu el pleacă și alții. Coloana se subțiază vizibil. Cei în gri zâmbesc ironic, șoptesc între ei, arată spre noi. După plecarea celor care s-au dus la camioane, suntem înconjurați de două plutoane cu baionetele scoase. Ne punem în mișcare.

Cei din stânga stau pe loc. Trecem foarte aproape de ei. Uite-l pe Horovitz, fotograful bătrân și bolnav; pe Pongrác, negustorul de cereale; și jupânul Lefkovits, din al cărui

magazin de haine bărbătești de pe Strada Mare am luat atâtea cravate și cămăși de mătase pestriță pe la 20 de ani; Weisz, librarul șchiop; Porzács, pianistul de jazz morbid de gras, care, în cea mai la modă cafenea din Szabadka, populariza cele mai recente șlagăre cu o voce slăbuță, dar cu o ambiție imensă. Domnul Waldmann, cu colțurile gurii căzute, obosit și cu o miriște albă de șase zile, profesor de limba și literatura maghiară și germană la liceul de stat „Regal maghiar" din orașul meu natal. Hertelendi, negustor de jucării și creator de probleme de șah din Szabadka; Samu, piticul nebun căruia toată lumea îi spunea „vezică militară", dar nimeni nu știa de ce. Mai este Kardos, avocatul din Szeged cu probleme cardiace. De aceeași vârstă cu mine, ne-am întâlnit de patru ori la recrutări pentru muncă forțată. Era un trântor notoriu și mereu reușea să se eschiveze. Ultima dată, la Hódmezővásárhely, ne-am luat rămas-bun în glumă: „Să ne revedem cu bine într-un alt lagăr de muncă forțată". E aici, în imposibila lui „uniformă de recrutare" din catifea galbenă. A purtat-o întotdeauna, chiar și la ultima recrutare. Ochii lui zâmbesc ironic din spatele ochelarilor cu ramă din corn în timp ce se uită spre grupul nostru. Evident, crede că și acum a ales cea mai bună soluție. Ei

bine, nici de data asta nu va merge zece kilometri pe jos.

Și toți ceilalți. Privirea mea se oprește asupra fețelor cunoscute și necunoscute. Oameni pe care-i știu și oameni pe care-i știu mai puțin — zece, 100, 500... Camioanele care ne așteaptă și-au pornit deja motoarele. Bariera vopsită în roșu, alb și negru se deschide în fața noastră și o pornim pe drumul în pantă acoperit cu macadam, flancat de bărăci. Mitralierele din turnul de pază se rotesc încet spre noi.

Cât despre cei din stânga, nimeni nu i-a mai văzut vreodată...

*

În față, în spate și în lateral, baionetele impun un ritm alert. De ce atâta grabă? Un lucru este deja evident: nu vom mai vedea niciodată bagajele lăsate în dreptul vagoanelor. Este și ăsta un stil nazist de a face lucrurile: e mult mai simplu să îndepărtezi o persoană de bunurile ei, decât să-i iei bunurile. Este o procedură mai expeditivă și, cel mai important, implică mai puțină birocrație, mai puține formalități și mai puțină administrație. Discipolii maghiari practicau jaful cu sudoarea frunții, înregistrând, catalogând și întocmind procese-verbale. Naziștii simplificaseră de mult lucrurile.

Trecem pe lângă un șir interminabil de clădiri din lemn dezafectate. Marșul forțat mă epuizează — mi se taie respirația, iar aerul tare mă amețește. Mai târziu vedem oameni. În curți împrejmuite cu gratii și sârmă ghimpată, în fața unor betoniere zgomotoase se agită mai mulți deținuți în uniforme cenușii cu dungi albastre. Încălțările din lemn clămpănesc, iar degetele le ies afară. Nu mă gândesc, nu vreau să mă gândesc la faptul că, peste câteva ore, vom fi și noi deposedați de ultima amintire de acasă: hainele de pe noi.

În fața noastră se deschide un câmp imens cu epave de avioane, împrejmuit cu sârmă ghimpată. Scheletele ruginite se înalță spre cer, iar de ele atârnă resturi de fuzelaje uzate și pârjolite. Pe ce a mai rămas din aripi se pot vedea însemne germane, rusești, britanice și americane. Este înfricoșător și tulburător aici, în acest cimitir de avioane. Între barăci se întind câmpuri argiloase de cartofi galbeni. Rar zărești vreo ființă umană. Timp de o jumătate de oră se aud doar strigătele agitate ale escortelor noastre:

— *Los, los...!*

Apoi căi ferate și iar barăci. De data aceasta, cu mai mult de un etaj. Pe una dintre ele se află o placă din lemn: *Häftling — Krankenhaus*[Z]. În fața clădirii, un deținut cu mâna în ghips ne privește în tăcere. Nici

măcar nu observăm că ne aflăm pe o stradă aglomerată.

Am ajuns la Auschwitz, unde sute de mii de deportați din toată Europa fuseseră înghesuiți în clădiri din lemn, victime ale nebuniei rasiale.

Intersecții aglomerate, semne indicatoare: Blocul 21 — scrie pe unul dintre ele. Oameni grăbiți, cărucioare, mașini, toate elementele exterioare ale unui mediu urban — doar că în loc de clădiri din piatră sunt construcții din lemn, iar în loc de oameni, schelete cu încălțări din lemn ce merg împleticindu-se în uniforme vărgate din pânză de sac. În loc de străzi, „blocuri", adică unul sau mai multe grupuri de barăci aflate sub administrare comună.

Oamenii-schelete cară grinzi, lăzi, butoaie, împing cărucioare... Unul după altul, camioane răsună pe străzile din jur. Totul e o parodie grotescă.

La un colț, ne întâlnim cu un grup de oameni ce cară șine de cale ferată. Pe strada îngustă, sunt nevoiți să se oprească pentru a ne face loc. Nu par foarte surprinși să ne vadă, dar noi suntem cu atât mai surprinși. Strigă în maghiară.

— Ei bine, nu puteați găsi un loc mai bun, strigă unul dintre ei cu un amestec de milă și dispreț.

După care se revarsă peste noi o grindină de strigăte:

— Lăsați mâncarea...!

— Țigări, pieptene, cuțite...!

— Cine are mâncare? Repede!

— Țigări, țigări...!

— E careva din Kassa?

— Din Nagyvárad!

— Losonc...!

— Din Budapesta?! Budapesta?!

— Ce vești aveți de-acasă? Mâncare...! Repede...! Dați-o-ncoace...!

— Mâncare, mâncare...!

— Băi, fraierilor, oricum o să lăsați totul la baie!

Ne uităm prostiți, șocați, la cei care urlă. Se apropie un soldat SS, lucrătorii de la calea ferată amuțesc brusc, iar noi ne continuăm drumul.

— *Halt!* se aude dintr-odată.

Ne oprim în dezordine în dreptul unei barăci lungi, cu un singur nivel, de la capătul străzii. Pe o placă e scris: *Schreibstube*[8].

Câțiva *Häftlinge* se apropie de noi. Par încrezători, iar uniformele lor vărgate sunt impecabil de curate. Poartă pantofi bine lustruiți. Pe piept au cusut un triunghi dintr-o pânză viu colorată. Dedesubt, pe o plăcuță cromată este gravat un număr format din patru cifre. Pe banderolele lor azurii sunt brodate litere ornamentale, ca o binecuvântare de casă: *Blockälteste.*

Plini de aroganță, toți șefi de bloc. În maghiară: *blokkparancsnokok.* La exterior,

deținuți ca toți ceilalți. Însă doar la exterior.

Aici am avut prima întâlnire cu ștabii: aristocrația lagărului, zeii mizerabili ai acestei lumi mizerabile.

*

Și să vă spun acum ceea ce nu știam atunci, dar mai târziu, timp de 14 luni, am privit cu atâta uimire înfiorată, într-un vis perpetuu, necrezând că mă voi trezi vreodată. Cu o inventivitate meticuloasă, naziștii au creat în lagărele lor de exterminare o ierarhie complicată de paria. Dincolo de gardul de sârmă ghimpată, germanii erau în mare parte invizibili. Distribuirea hranei, disciplina, supravegherea directă a muncii, teroarea — cu alte cuvinte, puterea executivă — erau de fapt încredințate unor deportați aleși la întâmplare.

Exista, fără îndoială, o psihologie profundă a sistemului. Inventatorii lui cunoșteau straturile instinctive ale sufletului. În schimbul muncii lor murdare, acești supraveghetori numiți din rândul prizonierilor primeau, pe lângă o mâncare mai bună, haine mai bune și posibilitatea de a fura, putere, cel mai otrăvitor drog din câte există. Putere nesfârșită de viață și de moarte. Au creat funcții numeroase și diverse, în general aceleași în toate lagărele, supuse cu mare atenție unei ierarhii. *Lagerälteste*[2] și *Blockälteste* erau de obicei selectați din primul

transport ajuns la un lagăr pregătit sau într-un loc în care urma să se construiască unul. Comandantul lagărului, un sergent sau sergent-major SS, desemna un supraveghetor:

— Tu ai să fii *Lagerälteste*.

Apoi numea pe un altul *Lagerschreiber*[10]. Ulterior, cei doi îi desemnau pe ceilalți — dintre rude, prieteni și cunoștințe. Astfel, de cele mai multe ori, *Häftlinge* din aceeași regiune sau chiar din aceeași localitate alcătuiau întregul personal al lagărului. Doar soldații de rând puteau fi recrutați din transporturile sosite mai târziu.

Pe ultima treaptă a ierarhiei funcționarilor-prizonieri era *botoskápó* („kapo cu baston"). Acesta era responsabil de coordonarea unei echipe de zece până la 15 muncitori care lucrau în construcții pentru antreprenori privați care angajau deținuți. Pentru fiecare sclav, compania plătea statului nazist 2–2,5 mărci. *Botoskápó* avea sarcina să forțeze prizonierul să muncească — cu ajutorul unui maistru civil, *Meister*, și al unui gardian SS, așa-numitul *Posten* — folosind bastoane, bice sau chiar răngi de fier. Acesta, în general, își îndeplinea sarcina cu fermitate, pentru că, dacă se arăta prea blând sau îngăduitor, *Meister* îl pedepsea imediat și îl retrograda. Ceea ce însemna sfârșitul scutirii de la munca ucigătoare, sfârșitul unei șanse mai mari de a supraviețui infernului.

Cu toate acestea, *botoskápó* nu putea face parte din clubul exclusivist al „prinților" din lagăr. Dormea în dormitoare comune și trebuia să aștepte și el la rând pentru supă. Numai că, în loc de cazma, lopată și baros, ținea în mână un baston.

Deasupra lui, la înălțimi olimpiene, tronau kapo de rangul întâi și doi de la companii. Aceștia aveau deja drepturi depline și privilegii. Erau familiarizați cu birourile companiei. Acolo primeau zilnic lista de sarcini. Datoria lor oficială era să-i numere pe cei aproximativ 500–600 de oameni repartizați companiei lor în timpul apelului nominal din zori (*Appell*) și, împreună cu santinelele, să-i conducă la punctul de distribuție, unde erau luați în primire de *Meister* și *botoskápó*. Ei formau echipele care apoi se îndreptau spre locurile de muncă aflate de obicei la câțiva kilometri distanță.

Kapo de la companii aveau numeroase ocazii de a intra în grațiile supraveghetorilor, eventual a oamenilor lui Todt[11] și a inginerilor. Din când în când mai „pica" câte ceva — chiștoace de prin scrumierele din birouri, câte-un pahar de palincă, vin sau bere, chiar și pachete întregi de tutun, pâine sau haine.

Era o poziție importantă nu numai datorită puterii pe care o asigura, ci și pentru că oferea toate avantajele care presupuneau o mai mare libertate de mișcare și un contact

frecvent cu lumea din afara sârmei ghimpate. În interiorul lagărului, acest kapo se număra printre cei mai apropiați asociați ai *Lagerälteste*, zeul zeilor. Avea parte de cea mai bună supă, gătită separat într-o oală specială pentru aristocrație, și împărțea cantități semnificative de alimente furate în timpul distribuției: zahăr, margarină, gemuri de fructe, miere artificială, brânză și, mai presus de toate, pâine, care însemna viață. Este ușor de imaginat ce cantități puteau fi „puse deoparte" în fiecare zi din rațiile a 2–3 000 de oameni, ce puteau fi sustrase din imensele lăzi și butoaie care soseau. Toate acestea erau gestionate doar în spatele ușilor închise de către *Älteste* și apropiații săi. În lagărul-spital de la Dörnhau am văzut trei saci mari de zahăr, multe lăzi cu margarină și sute de conserve de carne depozitate în sanctuarul *Lagerälteste*.

Majoritatea lagărelor lucrau cu patru–cinci companii private, și totuși numărul de kapo de la companii era destul de mare. Fiecare dintre ei avea două–trei ordonanțe, de obicei copii de 14–15 ani. Chiar și poziția de „băiat de serviciu" sugera un anumit statut. Numele companiei și rangul erau inscripționate pe banderolele lor bine lucrate. De pildă, KAPO I.G. URBAN TIEF-UND HOCHBAU A.G. — o astfel de inscripție însemna pentru *Häftling* că se afla în fața primului kapo al companiei

Urban și că ar face bine să-și dea jos șapca de deținut.

O demnitate egală cu cea de *Lagerkapo*, kapo al lagărului, era aceea de kapo de la companie. *Lagerkapo* era adjunctul lui *Älteste* și șeful deținuților care lucrau nu în afara sârmei ghimpate, ci în interiorul lagărului. În primul rând, al lucrătorilor din lagăr: cizmari, bărbieri, tâmplari, dulgheri, lăcătuși și mecanici. În responsabilitatea sa intra și o altă categorie privilegiată: lucrătorii la bucătărie, curățătorii de cartofi, chiar și cei care se ocupau de curățarea cazanelor — deși fiecare asemenea grup avea propriul kapo, și el deținător al unei puteri extraordinare. *Schälerkapo*, șeful curățătorilor de cartofi, era un *primus inter pares*. La fel ca și comandantul Gărzii Nobile care l-a slujit cândva pe papă, el comanda un grup de oameni din care toți erau ofițeri. Cojile de cartofi erau și ele un bun prețios și râvnit; iar cartofii erau însăși viața, ca și pâinea. Da, să lucrezi în preajma cartofilor, să te ocupi de cartofi, să te apropii de bucătărie în general era un rang și un privilegiu de invidiat.

Un statut independent, dar și mai prestigios decât cel de *Lagerkapo,* era *Blockälteste*, stăpânul absolut al blocului său. Blocul era format din 20–30 de corturi, *Zelt*, vopsite în verde acid, fiecare adăpostind 24 de persoane; sau, în lagărele unde deținuții construiseră deja barăci, blocul era o clădire

imensă din lemn care putea găzdui 5–600 de oameni.

Lagerälteste avea camera lui separată și o echipă de servitori, simbol al puterii sale. Și el își putea pune deoparte un stoc frumos de provizii, deoarece, după ce taxa pentru sine „rațiile" mizerabile, distribuia ceea ce rămânea în bloc într-o porție unitară. Din care *Blockälteste* împărțea o parte oamenilor săi. Și nici măcar nu-i era rușine că tăia din cantitatea deja foarte scăzută de calorii, care oricum era suficientă doar pentru a ne menține în viață.

Doar doi erau mai presus de *Blockälteste*: *Lagerälteste* și contopistul lagărului, *Lagerschreiber*. Aceste două poziții erau considerate oficial de același rang, în toate lagărele, fără excepție — erau cele mai înalte poziții. Personalitatea deținătorilor acestor ranguri stabilea care dintre ei era mai impresionant și mai înfricoșător. În unele lagăre, contopistul reprezenta puterea cea mai de temut, în altele, *Lagerälteste*. Erau și lagăre în care exista și un al doilea *Lagerälteste* sau în care contopistul era înconjurat de cinci–șase asistenți. Toți aceștia erau și ei persoane cu autoritate. Peste tot, *Lagerschreiber* sau *Lagerälteste* era suficient de bine poziționat pentru a-și putea aduce rude, prieteni și protejați în preajma tronului său.

A doua ramură a aristocrației din lagăr o constituia personalul de la bucătărie, iar a

treia — medicii și lucrătorii sanitari. Castele lor s-au dezvoltat, au generat ramificații, mai ales în lagărele de exterminare cunoscute sub numele de lagăre-spital. Acestea erau deja pline de medici-șefi de lagăr, medici-șefi de clinică, medici-șefi de bloc, asistenți medicali, precum și de adjuncții personalului medical și adjuncții adjuncților. Fiecare avea o putere reală, fiecare avea o autoritate nelimitată asupra unuia sau mai multor oameni, pe care îi putea omorî fără a fi tras la răspundere — îi putea spinteca, le putea scoate ochii ori să-i maltrateze fără nicio problemă.

Piramida aristocrației din lagăr reflecta interpretarea modernă nazistă a principiului *divide et impera*. Nebunia sadică ce domnea acum a dus la dezvoltarea acestui concept distorsionat în *Auschwitzland*, statul fantomatic mirosind a excremente în fața cărui post de frontieră, clădirea contopistului, ne aflam acum.

---

6 *Rămâneți aici! Mergeți pe jos! Mergeți pe jos!* (germ.)

7 *Spital pentru prizonieri* (germ.).

8 *Cancelarie* (germ.).

9 *Șef de lagăr* (germ.).

10 *Secretar al lagărului* (germ.).

11 Este vorba de Fritz Todt (1891–1942), personalitate marcantă a Partidului Nazist, ministru pentru Înarmare și Muniții; a fondat Organizația Todt (OT), organizație cvasiguvernamentală de inginerie, renumită pentru utilizarea muncii silnice a milioane de muncitori.

Capitolul 4

Cei cu banderole pe care scrie *Blockälteste* vorbesc între ei în poloneză. În schimb, urlă la noi într-o germană stricată, cu accent slav.

— La birou în grupuri de câte trei! Verificarea identității!

Unul observă că, dintre noi, câțiva stau pe jos, obosiți. Se năpustesc asupra grupului înspăimântat ca niște fiare sălbatice și lovesc câteva fețe uluite cu bastoanele lor de cauciuc. Cei loviți sângerează și țipă de durere, iar noi, ceilalți, privim înmărmuriți.

— În picioare, gașcă de evrei mizerabili! Unde vă credeți? În sinagogă? La teatru? Las' c-o să vedeți voi!

Asta era adevărata *couleur locale* de la Auschwitz. Sclavi care băteau alți sclavi. Primii care au fost deportați în capitala Marelui *Auschwitzland* au fost polonezii, în mare parte neevrei. Ca peste tot, și aici primii coloniști au constituit cea mai mare parte a aristocrației.

În schimb, în birouri sunt *Häftlinge* maghiari.

Fără să stau prea mult pe gânduri, îl întreb pe unul dintre ei:

— Când ai ajuns aici? Care e situația?

Răspunsul este o privire glacială și arogantă. Cuvintele îmi rămân în gât. Se pare

că am îndrăznit să deschid o conversație cu unul dintre șefi.

De la birou suntem duși la baie. În timp ce așteptăm, câțiva dintre noi reușim să schimbăm câteva cuvinte cu localnicii care trec pe acolo târșâind picioarele. Acum știm sigur: trebuie să renunțăm la tot ce avem pe noi. Începe o agitație febrilă și grăbită. Cei care mai au țigări aprind câte două în același timp. Chiștoacele trec din mână în mână. Împărțim în grabă și mestecăm puțina mâncare rămasă prin buzunare.

În fața băii, prizonieri cu alte banderole preiau controlul. Evrei polonezi. Urmează momente dureroase. Ne dezbrăcăm la pielea goală în bătaia vântului aspru. La o comandă, aruncăm într-o grămadă hainele, încălțările și tot ce avem prin buzunare. Stăm și tremurăm acolo, în fața clădirii din lemn; vin camioanele. Mai mulți vărgați ne aruncă lucrurile în benă, iar camioanele continuă să huruie.

Scrisori, fotografii dragi și câteva acte de identitate pe care am reușit să le salvăm în Topolya dispar în mod iremediabil. Scurtul dicton este elocvent: *Lasciate ogni speranza* — „Lăsați orice speranță". De aici nu mai există întoarcere. Dacă ar fi existat, cel puțin efectele personale ar fi fost transportate ambalate separat și etichetate cu numele proprietarilor. În felul ăsta, chiar dacă ar fi vrut, nu ar fi putut niciodată să le înapoieze

proprietarilor lor. În barbaria sa, metoda este incredibil de simplă: să priveze milioane de oameni de identitatea lor, de numele lor, de umanitatea lor. Cum voi putea să dovedesc vreodată, la sute de kilometri de casă, că numele meu era ăsta, și nu altul? Cum voi putea să dovedesc că eu sunt eu?

Minutele trec de parc-ar fi ore. Ne privim cu un zâmbet amar goliciunea rece și înroșită a celuilalt. În sfârșit, putem intra în încăperea pentru dezinfectare. Holul din fața băii. Umezeala grea din pereții din scândură emană un miros urât de mucegai. Într-un colț, un cazan scoate aburi groși.

E un miros chinuitor, care ne apasă piepturile, de la trupurile umane transpirate și prăfuite, dar căldura e mângâietoare. Foarfecile țăcănesc. „Bărbieri" goi până la brâu îi rad pe cei din transportul care a sosit înaintea noastră. Este etapa a doua. Tăierea părului pubian, a părului de pe cap și a părului de la subraț. Profilaxia împotriva păduchilor. Mă uit cu uimire la măcelari. Nu există în ei pic de solidaritate umană?

Își pasează victimele de la unul la altul cu o indiferență cruntă. Îi împing, îi ciupesc, îi lovesc. Unul îi tunde la subraț cu niște foarfeci ruginiți și ciobiți, altul le taie părul de pe cap, un al treilea îi tunde în zona pubiană și a testiculelor. Bărbații goi ies din mâinile aspre și contorsionate sângerând, de

obicei cu răni grave și dureroase, după care sunt împinși pe o ușă.

Un *Häftling* pășește alături de mine. Mi se adresează într-o germană stricată:

— De unde ești?

— Din Ungaria.

— Care e situația pe front?

Sub ochii lui adânciți se umflă saci negri de lacrimi. Vocea îi tremură de parcă ar implora. Îi răspund cu promptitudine:

— Nemții se retrag de peste tot. La Gomel, rușii au obținut o victorie decisivă. Occidentalii pregătesc o debarcare. Finlandezii, românii și bulgarii par să se pregătească să schimbe tabăra. Nu mai poate dura mult. Tu de unde ești?

— Din Paris.

— Negustor?

— Avocat.

— Ești de mult timp aici?

— De mai bine de un an. Toți ai mei au fost uciși de animalele astea.

— Poți supraviețui aici? îl întreb.

— Dacă ai noroc, poate. Oricum, față de mine, ai șanse mai mari cu un an. Eu n-am avut noroc. Aveam probleme cu plămânii și acasă. N-am să rezist prea mult timp.

Dă din mână cu nepăsare și scuipă.

— Dar tu n-ai să mai ajungi în camerele de gazare, în mod sigur, continuă el. Cei care sunt îmbăiați în blocul ăsta sunt trimiși la muncă. Veți pleca imediat mai departe.

Auschwitzul este deja plin până la refuz, nu mai sunt locuri pentru nou-veniți. Dar nu contează. În lagărele secundare e peste tot la fel.

— Ce-i ăla un lagăr secundar?

Îmi arată împrejurimile.

— Este o țară întreagă aici. De jur împrejur, la patru–cinci kilometri unul de altul, s-au construit ori se construiesc sute de lagăre pentru bărbați și femei. Auschwitzul este doar centrul. Capitala. Dar nu este singura în această regiune. Mai există un lagăr numit Gross-Rosen. Există multe astfel de lagăre.

— La gară am fost împărțiți în două grupuri. Ceilalți trebuiau să vină cu camioanele. Nu i-ai văzut?

Un zâmbet ciudat și chinuit apare pe fața lui împuținată.

— Celălalt grup s-a aliniat în stânga?

— Da. Li s-a spus că vor merge în camioane.

Bărbatul în haine vărgate ridică mâna slabă și arată în depărtare.

— Vezi coșurile alea? Acolo e Birkenau. Orașul crematoriilor. Iar fumul ăla — ei sunt. Cei care s-au aliniat în stânga.

Da, probabil că eram pregătit pentru așa ceva. Chiar și acasă, auzisem și citisem destule povești macabre despre camerele de gazare și crematorii. Dar asta era cu totul altceva. Nu era doar o poveste auzită sau citită pe undeva. Nu era o amenințare

îndepărtată, ci o realitate ce se profila chiar aici, în fața mea. O realitate apropiată. La nici 200 de metri. Fumul ei îmi intră în nări. Poate de aceea mă uit împietrit la micuțul francez bolnav de tuberculoză.

Totul e mai presus de orice îndoială și totuși incredibil. O zi de început de mai — o dimineață luminoasă, oamenii se mișcă încolo și încoace, cerul se întinde senin deasupra mea. Dar realitatea este acolo: fumul acela murdar și învolburat la o distanță de doar 200 de metri.

Mă gândesc la Kardos, cel din Szeged cu probleme cardiace, în costumul lui galben de catifea, cu ochelari strălucitori; la Weisz, librarul șchiop; la profesorul Waldmann și la toți ceilalți care așteptau camioanele în piață, la umbra turnurilor de pază cu mitraliere, sub privirile ironice ale soldaților SS. Nici patru ore nu trecuseră de atunci.

Francezul se uită în pământ. Scoate din buzunar o țigară mototolită și, cu mare grijă, îndepărtează hârtia și extrage tutunul. Rupe hârtia în două, îndeasă tutunul și rulează două țigări mai mici. Îmi întinde una dintre ele. Îi sunt profund recunoscător, deoarece am învățat deja cât de prețios este tutunul aici. Îi strâng mâna în tăcere. Amândoi ne ferim privirea de norul de fum care se ridică.

Trage adânc din țigară, suflând cu greu.

— Coșurile alea de colo scuipă zi și noapte fumul ăla murdar, spune el încet. Este o

adevărată uzină. Dacă va scrie cineva vreodată despre ceea ce se întâmplă acolo, va fi considerat ori nebun, ori mincinos pervers. Trebuie doar să ne imaginăm: luni, ani la rând, zi de zi, oră de oră, din toate colțurile Europei sosesc trenuri pline de oameni. Supraviețuitorii sunt aliniați în piața morții din fața gării. La fel ca voi acum. Este foarte posibil, chiar probabil, ca în acest moment și alții să se afle în același loc. Dintr-o privire, îi aleg pe cei slabi și mai în vârstă și îi trimit în stânga. Apoi inventează o poveste infamă despre camioane. Cei care cad în plasă, o merită. Asta e... — *Tu l'as voulu George Dandin...*[12]

Șoptește, se uită în jur. Trage lung din țigara subțire, tăciunele aprinzându-se cu furie între buzele lui secătuite de sânge.

— Camioanele alea se îndreaptă direct spre Birkenau. Totul începe la fel ca aici: cu dușuri. Totul este organizat sistematic, cu o planificare teutonică. *Es muss alles klappen*[13]. E în sângele lor. Panica trebuie evitată, iar pentru asta se pune la punct o reprezentație teatrală. Nefericiții sunt mai întâi dezbrăcați. La fel cum vă dezbracă pe voi acum. Sunt rași și despăducheați. Ei cred că merg la dușuri. Le pun chiar și săpun în mână. Sunt împinși pe o ușă. Se trezesc într-o sală de dușuri. Dar dușurile pulverizează gaz letal în loc de apă caldă. Și asta-i tot. Mai rămâne doar crematoriul, a continuat el. Iar trenurile

pleacă spre Germania pline cu haine pentru femei, haine pentru bărbați, haine pentru copii. Și multe altele. Din oase se face clei, părul uman se folosește pentru saltele sau perne. Aici sunt munți de păr de copii. Apogeul activității naziștilor. Acum sunt în elementul lor. Hitler știe foarte bine la ce instincte apelează prin „metodele" sale, ce straturi ale subconștientului descătușează.

Tușește din nou. Și scuipă — sânge.

— Am lucrat la Birkenau. Desigur, nu în zona centrală a crematoriilor. Acelea sunt de obicei interzise pentru *Häftlinge,* iar dacă cineva este dus înăuntru, nu mai iese în veci de acolo. Până acum, 3 000 000 de trupuri umane au fost făcute fum. E o minune că mașinile rezistă. Din fericire, a continuat el pe un ton sarcastic, utilajele sunt de încredere. După cum știm, industria germană de mașini... sunt produse speciale ale unor companii vechi.

Chiștocul de țigară arde până la unghie. Mai are cel mult cinci fire de tutun. Le așază cu grijă într-o cutie de tablă ruginită. Observă că tremur.

— Nu-ți fie frică, spune el, în această zonă n-ai de ce să te temi. E o baie adevărată. Iar de aici veți pleca mai departe. Știu. Lucrez aici. Mult noroc!

Francezul pleacă. Acum e rândul meu. Plâng de furie în încleștarea măcelarilor. Mașina de tuns veche și uzată îmi rupe părul

șuviță cu șuviță. Mă tund cu trei aparate diferite și mi se face o cărare suplimentară pe mijlocul capului.

Al patrulea inchizitor urlă la mine:

— Deschide-ți botul!

Am înțeles prea bine: nu gura, ci „botul".

O lanternă puternică îmi luminează cavitatea bucală. Minuțiozitatea nazistului se aplică la cele mai mici detalii. Ne aflăm la o gară de frontieră și nimic din vechea noastră viață nu trebuie lăsat să treacă. Chiar și un mic obiect din aur, o piatră prețioasă — *horribile dictu* — ar putea fi trecută prin cavitatea bucală a unui *Häftling*.

În cele din urmă, ajungem în baie. Șiruri lungi și paralele de dușuri. Așteptăm jetul de apă caldă. În schimb, dintr-odată, un foc lichid se revarsă peste trupurile noastre. Apa este insuportabil de fierbinte. Țipăm și încercăm să fugim, dar lichidul infernal se revarsă peste tot, arzându-ne dureros pielea. După care ne îndreptăm spre camera alăturată, unde ne croim drum printre două rânduri de *Häftlinge* încărcați cu haine. Primul ne aruncă chiloți făcuți dintr-o țesătură aspră și albastră; al doilea, cămăși din aceeași țesătură; al treilea, cunoscuții pantaloni vărgați; iar vecinul său, haina. Și totul într-o grabă atât de mare, încât abia reușim să le prindem. Al cincilea ne îndeasă câte o șapcă pe cap, iar următorul ne lovește efectiv în cap cu încălțări ciudate din lemn,

de niște mărimi total aiurea. La ușă ni se aruncă chiar și o curea asortată, și uite-așa am ajuns afară, de cealaltă parte a barăcii.

Producția de sclavi pe bandă rulantă: bagi pe o parte o ființă umană, iar pe cealaltă parte iese... un *Häftling*.

---

12 *Tu ai vrut-o, George Dandin!* (fr.) — Molière, *George Dandin*, actul I, scena 7. Cuvinte de reproș pe care și le adresează eroul ori de câte ori se vede înșelat de soția sa de neam mare.

13 *Totul trebuie să meargă bine* (germ.).

Capitolul 5

Ne hăituiesc fără încetare. Tremurând, îmi pun repede zdrențele pe trupul de pe care încă picură apa. Cu o oră în urmă eram încălțat cu niște cizme bune, aveam pe mine niște nădragi călduroși și o haină din piele de oaie, iar acum mi-e îngrozitor de frig. E încă răcoare, iar vântul se strecoară peste tot prin țesătura subțire, care flutură. Încălțările mele din lemn, grele de parcă ar fi din plumb, clămpănesc îngrozitor în timp ce-mi târșâi picioarele ca un deținut. În câteva minute am ajuns să fiu un deținut.

Acum suntem deja în haine vărgate, ca și ceilalți, așa încât ne continuăm deplasarea. Ne privim reciproc vestimentația cu un zâmbet strâmb și o uimire tâmpă. După zece minute de mers pe niște străzi întortocheate, ne oprim în fața unei barăci din lemn cu etaj. Pe un stâlp de iluminat, o săgeată indică Blocul 16.

La o fereastră, o femeie în vârstă, cu părul vopsit intens în galben pai, stă sprijinită în cot. În această baracă locuiesc femei — singurele rezidente de sex feminin dintr-un oraș dominat de bărbați. Aici trăiește cea care este, fără îndoială, cea mai mizerabilă prostituată din toate timpurile: târfa de la Auschwitz. E un bordel.

Da, din nou minuțiozitatea nazistă. Femeile provin dintr-o mare varietate de națiuni și, desigur, nu se află aici pentru plăcerea deținuților evrei obișnuiți, ci sunt la dispoziția soldaților SS sau a supraveghetorilor de sclavi veterani dintre acei arieni de origine dubioasă care și-au câștigat drepturile civile în lagăr. Același lucru este valabil și în cazul cinematografelor, dintre care multe servesc pentru distracția celor aleși de aici, în capitala Țării Morții.

Femeia cu părul galben-pai cercetează noile figuri cu o curiozitate serioasă. Dispare brusc de la fereastră, dar se întoarce repede. De data aceasta are în mână o țigară aprinsă. Trage câteva fumuri, după care o aruncă încet, cu o privire semnificativă, chiar în fața mea.

O țigară, din nou o țigară. Mesajul omenirii în acest univers ireal.

Privirile ni se întâlnesc. Ridic țigara aprinsă și — nici eu nu-mi dau seama de ce — îi mulțumesc în maghiară:

— *Köszönöm.*

Părea să fi înțeles.

Dinspre colțul străzii se apropie niște oameni cu coșuri. Mâncare. Prima îmbucătură de la Auschwitz. Încă îmi stăruie în gură gustul pâinii de la Bácska, însă acum privesc cu dezgust masa cenușie, prăfuită și plină de noroi, mana râvnită în orașele germane ale morții, pâinea de tărâțe neagră și

fără gust. Primim rația pe două zile. Camaradul francez a avut dreptate — suntem încărcați direct în vagoane. Plecăm mai departe. Ne împart și aproximativ 15–20 de decagrame de cârnat de cal și o porție dublă de margarină, probabil vreo 5 decagrame. Adulmec cârnatul și, pentru că miroase urât, îl arunc. O imprudență vinovată. Nu am unde să pun margarina, mi se prelinge pe mână, așa încât, în cele din urmă, o arunc și pe ea.

O pornim din nou în marș. De când am ajuns, n-am avut o clipă de odihnă. Încălțările din lemn sunt grele și chinuitor de inconfortabile, ca niște cătușe. Ochii îmi sunt încețoșați din cauza anxietății permanente și a epuizării fizice și psihice. Prima zi la Auschwitz se îndreaptă spre o seară răcoroasă, iar noi continuăm să mergem. Încerc să ghicesc motivul pentru care suntem grăbiți. Oare orașul de barăci este deja prea aglomerat încât nu mai este loc pentru noi nici măcar pentru o noapte? Sau poate este nevoie de muncitori proaspeți în altă parte?

O tăiem printre rândurile nesfârșite de căsuțe din lemn amplasate pe aleile de la marginea drumului. Străzile sunt aglomerate. Oameni în haine de prizonier, cu încălțări din lemn și având pe vestoane triunghiuri mici de diferite culori. Fiecare triunghi ascunde o identitate răpită — căci în locul numelor furate, deținuții au fost botezați cu

un număr de *Häftling*. Culoarea triunghiurilor indică naționalitatea prizonierului. Deținuții politici de naționalitate germană, infractorii de drept comun, homosexualii, care sunt de asemenea „domestici", au culori diferite. Pentru aceștia, Auschwitz a devenit unul dintre principalele locuri de adunare. Zdrențele civile ale multora dintre oamenii ăștia sunt stropite cu vopsea, având scris *Ost* [„Est"] pe piept sau pe spate.

Bineînțeles, în partea de jos a scării iadului sunt evreii cu stea galbenă. Sunt cei mai numeroși și constituie proletariatul lagărului. Neevreii de naționalitate germană, poloneză, franceză, olandeză, greacă și de alte naționalități au ajuns aici, în capitală, înaintea evreilor, în special a celor din afara Poloniei, iar aristocrația lagărului se formează în ordinea sosirii.

Peste lagărul coșmaresc de paria, coșurile de la Birkenau își scuipă fără încetare fumul brun-murdar. În orașul crematoriilor nu există pauză. De ani întregi, gazul ucigaș se revarsă zi și noapte, cazanele încinse trepidează, iar munții de carne arzândă aruncă scântei cenușii. Nu poți evita priveliștea, ești nevoit să o vezi zi de zi. E bine că nu se vede aproape nimic; contururile sumbre ale șirului de coșuri sunt ascunse privirii de mantia binecuvântată a nopții.

Ne poticnim de-a lungul terasamentului căii ferate într-un șir lung și neregulat, peste câmpul denivelat. Gardienii ne supraveghează îndeaproape, iar reflectoarele turnurilor de pază sunt orbitoare. Departe, din întuneric, se conturează un tren lung.

În câteva minute ajungem la el — suntem împinși înăuntru. Din nou, suntem 60 într-un vagon. Un strat subțire de rumeguș umed acoperă podeaua. E suficient loc doar pentru a ne ghemui unul lângă altul. De data aceasta vagonul nu este încuiat — doi gardieni cu pistoale-mitralieră sar înăuntru. Cei mai naivi dintre noi încearcă să intre în vorbă cu ei.

— *Maul halten!*[14] urlă gardienii.

În mijlocul vagonului este o ladă murdară din lemn. E latrina. Grețos de murdară. E beznă totală — se zărește doar licărirea lanternelor gri ale gardienilor. Pornim.

Această călătorie este la fel de dureroasă ca și prima. Tremur în zdrențele mele subțiri, privind cu lăcomie la scânteia dansantă a unei țigări din mâna gardianului. Mă cuprinde foamea. Mușc din pâinea pe care o strâng compulsiv în mână. E bună la gust.

Ne înghesuim unii în alții, încercând să dormim, dar nu putem. Hauser se ghemuiește lângă mine. Am fost demobilizați împreună cu două luni în urmă. Își scoate și el pâinea; are și rația de margarină.

Această suprarealistă călătorie de noapte pare insuportabilă. După Auschwitz și Birkenau, fără nume, fără un sine, neștiind de unde și încotro mergem. E chiar mai insuportabilă decât prima călătorie. Gardienii cu pistoale-mitralieră se profilează în fața ușilor deschise. Să mă strecor pe lângă ei și să păsesc în întuneric? Un gând fugar, dar tentant. O clipă de plutire și totul s-ar termina. Hauser se gândește și el la același lucru. Vorbește în șoaptă:

— Ar trebui să sărim din vagon. Să încercăm...

— Ești nebun? Vrei să evadezi sau să mori? Oricum nu poți să scapi cu zdrențele astea.

— Cine vrea să evadeze? Să mori, să mori...

Plânge, în timp ce mestecă mecanic.

— Ai să ai tot timpul să mori, îi spun, dar vocea mea nu mă convinge nici măcar pe mine.

— Spune-mi, poți să înduri așa ceva?

— Nu, nu poți.

— Și atunci?

— Nu poți, dar trebuie.

Hauser tace. În cele din urmă, oboseala mă copleșește și pe mine și cad într-un somn neliniștit. Mă tot trezesc din minut în minut, din cauza câte unuia care se împiedică de mine. Latrina din mijlocul vagonului e mereu ocupată. Pâinea de tărâțe și cârnații stricați din carne de cal îmi provoacă o diaree

violentă. Uneori mă cuprinde amețeala; ar fi bine dacă aș reuși să adorm buștean. Dar este imposibil. Frigul necruțător al nopții îmi apasă pieptul.

Cât durează călătoria? Două ore? Cinci ore? Lumina zorilor se strecoară prin ușile deschise. Câmpiile rămân în urma noastră — acum ne strecurăm printre niște dealuri împădurite. Gardienii ne privesc, nemișcați și vigilenți. Nici ei n-au dormit: au fumat țigări sau pipă și au șușotit toată noaptea. Acum își scot ceva de-ale gurii. Pâinea din ranițele lor e la fel ca a noastră. Cu grijă, ung pâinea cu un strat subțire de margarină și beau ceva din gamelă.

Liniile electrice trec pe lângă noi într-un labirint de fire. Unde suntem și cât o fi ceasul? A trecut ceva timp de când am plecat din Auschwitz, dar trenul se mișcă destul de încet. Nu vedem mare lucru din peisaj, iar apropierea de ușă e strict interzisă. Încă o dată, ochiurile mici ale vagonului reprezintă singura noastră perspectivă, cum a fost și ieri — în urmă cu un an, cu 100 de ani —, pe drumul de acasă spre Auschwitz.

Călătorim parcă de-o veșnicie. Indiferent unde și în ce condiții, doar să ajungem undeva, să mă întind undeva, să mă pierd cumva, să mă scap ca de o boală odioasă.

Dintr-odată trecem peste niște macazuri, ca de atâtea ori până acum, și trenul încetinește. Am ajuns. Am ajuns undeva.

Într-adevăr. Locomotiva se oprește cu un oftat, iar gardienii noștri sar jos din vagon. Stăm la ușă, sorbind cu nesaț lumea de afară. O gară mică, ce pare mai curând un post de gardă: Mühlhausen.

Peste tot în jurul ei se întinde o pădure deasă de un verde-închis, iar de-a lungul celor trei linii paralele de cale ferată strălucesc mormane de cărbune. Ciudat și frumos. Soarele strălucește în miriadele de grăunțe de cărbune din spatele unei nesfârșite perdele de frunziș. Și aici se întinde o încrengătură de linii electrice.

Micuța gară de munte e complet pustie. Câteva vagoane de marfă ruginite de pe una dintre șine arată de parcă ar fi fost uitate aici cu ani în urmă.

— Silezia Inferioară, se aude în jur. O regiune minieră, de cărbune și piatră.

În grupuri de câte cinci, ne îndreptăm spre o poiană din apropiere. Ne așezăm în formație în iarba deasă, iar noroiul argilos ni se lipește de încălțările din lemn. Suntem așteptați. Într-o parte, la două mese, sunt niște ofițeri SS. În jur sunt mai mulți ofițeri. Ne măsoară cu nonșalanță, ca niște negustori la obor. Gesticulează, arătând în direcția noastră.

Urmează o procedură scurtă. Trebuie să trecem prin fața celor două mese. La una dintre ele ni se atârnă de gât, cu o sfoară groasă, o bucată de carton, iar la cealaltă

trebuie să citim numărul imprimat pe cartonul respectiv.

33031. Ăsta-i numărul meu. De acum încolo, nu mai sunt eu, ci numărul 33031. Mai degrabă un număr decât un deținut condamnat pe viață, ale cărui nume și bunuri sunt încă păstrate în arhivele închisorii.

Niciodată nu mi-au plăcut numerele. Nu am crezut în puterea lor magică. Pentru mine, măsura valorii a fost mereu cuvântul. Capacitatea mea de a memora numere este atât de slabă, încât de multe ori mi-am uitat propriul număr de telefon. Acum însă, în câteva clipe, acest număr mi s-a întipărit în minte ca singurul semn distinctiv al viitoarei mele existențe. Numele și prenumele de pe certificatul de naștere, numele de alint cu care mă strigau cândva mama și iubita mea se pierd în neant. De acum înainte sunt *Dreiunddreißignulleinunddreißig* [33031] — și numai prin asta mă diferențiez de 74516 sau de 125993.

Următorul punct de control e un hambar gol. Un atelier abandonat. Și aici există o masă, cu ofițeri. Ne pun să ne dăm jos zdrențele. Goi pușcă, urcăm pe o ladă plată, care servește drept podium, și ne rotim ca niște manechine. La masă, un medic SS ne evaluează. În asta constă examinarea medicală. În orice caz, pe parcursul viitoarelor evenimente nu am observat

niciodată impactul sau urmele acestei evaluări.

După evaluare, ne grăbim să ne punem hainele, epuizați. Ne întoarcem în luminiș. E trecut de mult de prânz, iar de alaltăieri, o bucată de pâine de tărâțe a fost toată mâncarea mea. Sunt ametit de foame, mă clatin de slăbiciune. N-am să înțeleg niciodată cum am reușit să fac față urcușului forțat de după aceea, pe o distanță de 20 de kilometri.

Plecăm la intervale scurte, împărțiți în grupuri de câte 200 de oameni. A fost pur și simplu o chestiune de noroc că am nimerit într-o anumită unitate sau într-un anumit lagăr de exterminare.

Drumuri de munte bine întreținute și grupuri de case împrăștiate marchează satele. Câteva clădiri răsfirate, una–două fabrici sau mine — la atât se rezumă toate aceste așezări, dar în fiecare există o casă de economii, un han, o farmacie sau un sediu al Partidului Nazist împodobit cu drapele, afișe și ghivece cu flori.

Noii noștri gardieni din Mühlhausen nu mai sunt tineri SS cu pistoale-mitralieră. Procesiunea anevoioasă și disperată este dirijată de infanteriști mai în vârstă din Wehrmacht, îmbrăcați în uniforme verzi decolorate și uzate. Nu avem pauză — germanii nu sunt obosiți. Noi suntem cu atât mai epuizați. Cu fiecare pas, încălțările din

lemn îmi rănesc picioarele până la sânge, înfigându-mi parcă un cuțit în glezna ce mă arde.

— *Los!... Los!... Bewegung!...*[15]

Comanda se aude mereu. La sfârșitul coloanei noastre se aud gemete animalice. Un țipăt, apoi un geamăt. Cineva care s-a oprit să-și dea jos încălțările năclăite de sânge este chemat la ordine cu un pat de armă. Cu toții suntem la capătul puterilor. Și de data aceasta, o călătorie chinuitoare ce pare să nu se mai sfârșească.

Trecem de două lagăre așezate de o parte și de alta a drumului. Par îngrozitor de asemănătoare. Corturi rotunde vopsite în verde, turn de pază cu mitraliere, barăcile santinelelor de dincolo de sârma ghimpată, *Häftlinge* care se deplasează cu o lentoare șovăielnică, postul de gardă german, totul sub cerul mereu presărat cu nori al Sileziei — aceleași lucruri peste tot.

Drumul se îndreaptă spre o coastă împădurită. Niște uniforme vărgate cu albastru se deplasează pe versant, la 30–40 de metri mai sus. Sunt ca și noi. Cu târnăcoape și lopeți, taie în deal o fâșie galbenă de argilă. Din gropi, aruncă argila grea în niște cărucioare de fier. Alți *Häftlinge* se proptesc în cărucioare și le împing la deal. Cară cu ei rângi de fier pe care le folosesc pentru a îndepărta bolovanii din drum. În stânga, pe o altă culme, se zăresc obișnuitele corturi

verzi. La o înălțime și mai mare, un turn de pază cu santinelă și o mitralieră. Cărucioarele de fier scârțâie cu un ecou, iar de undeva se aude huruind o betonieră. Și strigătele necontenite:

— *Los!... Bewegung!... Los!...*

Se pare că am ajuns acasă.

---

14 *Tacă-ți gura!* (germ.)
15 *Haideți!... Haideți!... Mișcați-vă!...* (germ.)

Capitolul 6

Satul pe raza căruia se află lagărul se numește Eule. E considerat unul dintre cele mai pitorești locuri din Silezia Inferioară. În ciuda caracterului minier al zonei, în apropiere există stațiuni balneare situate la mare altitudine. Cândva, cei cu afecțiuni cardiace se refugiau aici pentru a scăpa de căldura verii. Vremea este întotdeauna răcoroasă pentru această perioadă a anului, căldura zilei fiind mereu filtrată de caravanele de nori rătăcitori. Dacă ești bine îmbrăcat, ai un nume, bani, țigări și ziare, poți petrece aici un concediu pe cinste.

Toate aceste informații le-am auzit de la deținuții mai vechi. Lagărul este în construcție acum, iar noi suntem al treilea lot. Găsim aici doar câteva sute de oameni. Nouă zecimi dintre ei sunt greci, restul — olandezi, francezi și polonezi. Sunt și câțiva din Budapesta. Desigur, toți sunt evrei.

În funcție de distribuția națională s-a constituit și ierarhia din lagăr, încă insuficient dezvoltată. *Lagerälteste* e un evreu francez — scund, cu umeri înguști și foarte arogant. Are și un nume. Îl cheamă Max, iar pe aici umblă vorba că în Paris ar fi fost proprietarul unui club de noapte cu o reputație deosebit de proastă. E stăpânul

absolut al lagărului. Un stăpân malefic, crud și capricios. Bastonul său subțire și șuierător e la fel de temut ca biciul și revolverul subofițerului SS care este comandantul lagărului.

Michel, conțopistul, e din Amsterdam. Lucrările sunt efectuate de trei companii de construcții. Filiala din Waldenburg a firmei de construcții civile și structurale Georg Urban contractează cea mai mare parte a lucrărilor de săpat; Kemna AG sapă tuneluri; iar Baugesellschaft construiește cu ajutorul deținuților structurile din ceea ce se plănuiește a fi un oraș tentacular de barăci. Întreaga aristocrație este formată din kapo de la companii, adjuncții lor și, desigur, câțiva *Blockältesten*. Firește, în afară de *Lagerälteste* — kapo suprem — și de conțopist (secretar). Nu există bucătărie, deci nu există nici aristocrați ai bucătăriei. De asemenea, nu există nici „medici" de rang înalt. Ciorba este adusă cu camionul, în recipiente izolate termic, dintr-un loc necunoscut.

Sosirea noastră nu provoacă prea multă agitație. Lucrătorii de pe versanți ne aruncă o privire superficială — ne privesc cu o indiferență apatică. *Lagerälteste,* un tip slăbănog, primește lista care ne însoțește de la șeful gardienilor. Citește numerele. Corturile ne așteaptă pe vârful colinei, pustiu și măturat de vânt. Este prima dată când văd de aproape asemenea facilități. Corturile erau

rotunde, făcute dintr-un plastic ce semăna cu papier mâché. Înăuntru, o podea din scânduri se întinde de-a lungul peretelui, în jurul unui strat de pământ circular asemenea unei arene de circ, împărțit în 24 de sectoare de aceeași dimensiune. Fiecare sector este suficient de mare pentru ca un om mai slab să se întindă pe el. Chiar și așa, „locatarii" sunt nevoiți să se strângă unii în alții ca sardinele, deoarece suntem înghesuiți câte 30 într-un cort. Nu poate fi vorba de o odihnă relaxantă.

Ducem rumegușul înăuntru — cu el ne vom aranja culcușurile. Este înlocuitorul paielelor din lagărele de exterminare. N-am văzut niciodată paie pe aici, care sunt considerate un furaj de mare valoare în aceste zone cu pământ sărac, argilos și pietros. Primim câte doi baloți de rumeguș pentru fiecare cort, doar cât să acoperim podeaua udă. Pături subțiri, sintetice, sunt întinse pe paturile mizere și deja se aude, pentru prima dată, cuvântul de temut care mai târziu ne va pune inima la grea încercare:

— *Appell...!*

Apelul înseamnă adunare, comenzi, stabilirea programului de muncă, raport, convocarea pentru numărătoare, judecarea infractorilor și executarea sentințelor, toate condensate într-un singur concept și într-un singur act. De obicei, există *Appell* în zori,

înainte de a pleca la muncă, și seara, la întoarcere. De obicei. Însă clopotul lagărului, bara de fier ruginită atârnată de un copac, sună practic în fiecare zi până se dă stingerea, chiar și în timpul perioadelor de odihnă. Semnalează un *Appell* special. Nu știi niciodată câte ore va trebui să stai în picioare, până la epuizare, în vânt, în ploaie, în stare de alertă; și, mai ales, nu știi niciodată când vei fi martorul — sau poate victima — unei sentințe de condamnare la moarte pronunțate și executate.

Fără să bănuim nimic, ne adunăm pentru primul *Appell*. Formăm un careu mare în fața corturilor. Cei mai vechi sunt aliniați în coloane separate, în funcție de companiile pentru care lucrează. În lateral, un mic grup de muncitori responsabili cu curățenia în lagăr. În centrul careului, *Lagerälteste* și secretarul. Șefii de coloane se agită grăbiți în fața celor pe care îi conduc, aliniind rândurile cu lovituri de bastoane. Oamenii, epuizați și pe jumătate înfometați, privesc spre centru cu o frică amorțită. *Lagerälteste* strigă din răsputeri:

— *Achtung! Schmützen ab!*[16]

Mulțimea înțepenește, într-o așteptare tensionată. Cu mișcări prestabilite, șepcile rotunde ale deținuților zboară de pe capetele rase. Comandantul lagărului iese din baraca sa.

Un sergent SS la vreo 40–50 de ani. În fiecare seară, după *Appell*, scoate vioara și, șovăitor, cântă melodii sentimentale pentru stelele care îl ascultă. Până acum, în timpul apelurilor, a omorât 22 de oameni cu lovituri de baston, iar pe alți nouă i-a împușcat cu revolverul în fața coloanelor aliniate. Un teuton masiv, blond, cu niște ochi albaștri apoși, cu ochelari. Are o măcelărie într-un orășel din Pomerania. Acum afacerea e condusă de soția lui. Da, e război, iar datoria e mai presus de toate...

Are un revolver la brâu, iar sub centură, un bici. Se îndreaptă spre centrul formației și, cu un semn, îi cheamă pe conțopist și pe *Lagerälteste*, la care se află lista. Și se îndreaptă spre rândurile de oameni, cu cei doi acoliți pe urmele lui. În timp ce *Lagerälteste* citește numele oamenilor, câte cinci, sergentul SS atinge cu biciul umerii primei persoane din fiecare grup.

De data asta cifrele sunt corecte. Ferească Dumnezeu să nu fie așa! Urmează inchiziția. *Lagerälteste* aruncă o privire pe foaia de hârtie pe care o ține în mână și strigă:

— 21825!

Cineva iese din rând și se îndreaptă spre centru. Pășește nehotărât, cu oarecare resemnare. Știe ce-l așteaptă, deoarece interogatoriul urmează de obicei după o plângere din partea unui inspector civil sau a unui gardian SS.

— Evreu împuțit, ai chiulit de la muncă între 10 și 12:30. Unde ai fost? Ce crezi, că ești aici să te îndopi pe gratis?

Nu auzim răspunsul, doar șfichiuitul biciului. Asta e încălzirea.

21825 este pus să stea în patru labe. E doar o formalitate, o simplă tradiție, deoarece majoritatea loviturilor se aplică la cap.

— Dă-i 50, spune violonistul.

De executarea sentinței se ocupă *Lagerälteste*. Pe măcelarul pomeranian nu-l interesează detaliile — doar supraveghează cu conștiinciozitate; iar *Lagerälteste* lovește din tot sufletul. Cu atât mai mult cu cât, dacă zeul lagărului suspectează unele șmecherii, adeseori se întâmplă ca restul loviturilor să se abată asupra capului celui care aplică sentința.

21825 se prăbușește la pământ după a treia lovitură. La început urlă fără reținere, ca o fiară, dar până la a douăzecea lovitură sunetul îngrozitor se transformă în scâncet. 21, 22 și până la 50, loviturile cad peste o masă inertă. *Lagerälteste* face un semn cu mâna, iar din grupul responsabililor cu curățenia se desprind trei oameni care târăsc victima deoparte.

— 27111! se aude din nou în liniștea cutremurătoare.

Următorul iese în față. Din nou plouă cu lovituri. Îmi vine vag în minte scena falansterului din poemul dramatic al lui

Madách Imre *Tragedia omului*. Aceeași scenă, însă mare diferență. Bătrânul din piesă era pus doar în genunchi, pe când aici, ochelaristul din Pomerania lovește mortal. Madách nu a făcut decât să viseze, pe când Hitler a realizat.

Încă trei victime sunt biciuite, după care apelul se termină.

Mă clatin, amețit. Mi-e greață. Ne aliniem în ordine pentru porția zilnică de mâncare: pâine cu o linguriță de gem acrișor. Noi, cei abia sosiți, nu primim supă; bucătăria încă nu a fost înștiințată de venirea noastră. Termin pâinea din câteva înghițituri, după care mi se face și mai foame. În lagărele morții, două lucruri sunt necunoscute: zâmbetul și sațietatea.

Este ora 20:30. Peste jumătate de oră se dă stingerea. Fără vlagă, mai stăm de vorbă în fața corturilor. Printre cei câțiva budapestani se află și fiul lui János Vázsonyi, fostul ministru evreu al Justiției din Ungaria, care a cochetat cândva cu politica, fără prea mult succes, dar cu o ambiție îndărătnică. Odată, îmi amintesc vag, ne-am cunoscut la o cină.

A slăbit pe jumătate, iar zâmbetul său uniform, perpetuu, s-a înțepenit într-o grimasă dureroasă pe fața lui scofâlcită. Pare să fie pe moarte, deși e aici doar de câteva săptămâni. Se spune că a încercat deja de trei ori să se sinucidă. Este un fumător înrăit și nu rezistă sevrajului nicotinic. Visează cu

pasiune chiștoace de țigări, mormane de tutun. Își mai vine în fire doar în rarele ocazii când reușește să pună mâna pe un muc de țigară sau pe câteva fire de tutun. Atunci îi adună pe maghiari în jurul său și se lansează în lungi divagații care se încheie întotdeauna pe un ton optimist:

— N-au cum să reziste mai mult de câteva săptămâni. Nici vorbă de așa ceva. De îndată ce se va declanșa invazia, vor avea parte de o prăbușire rapidă. Eliberarea se apropie, veți vedea, ne vom întoarce acasă.

La fel spune și acum. În mâinile lui bolnăvicioase și tremurânde fumegă un chiștoc de Caporal — a primit astăzi o țigară începută de la un prizonier de război englez, la gară, unde lucra la încărcarea vagoanelor. Își povestește norocul cu gesturi largi, entuziaste. E fericit.

Noi, cei abia sosiți, suntem deja în corturile noastre și ne pregătim locurile de dormit. Cei din Zombor, Szabadka și Újvidék încearcă să încapă într-un singur cort. *Lagerälteste* și contopistul își fac și ei apariția, manifestând un interes condescendent pentru știrile de pe front. Apoi secretarul lovește bara de fier. Clopotul lagărului sună spart, iar peste noi coboară deja noaptea liniștită a sclavilor.

---

16 *Atenție! Jos șepcile!* (germ.)

Capitolul 7

Dimineața, ora 4. Lovitură în peretele cortului:

— *Auf!*[12]

Echipa de trezire aleargă strigând printre corturi. Conțopistul izbește cu furie în bara metalică atârnată de copac. Sclavii sar în sus, pe jumătate amorțiți. Cei care și-au dat jos zdrențele vărgate pe timpul nopții le apucă acum în grabă. Posibilitățile de igienă sunt minime. Cele câteva robinete de apă care picură în curte sunt asaltate de sute de oameni, dar puțini reușesc să-și ude mâinile și fețele în apa rece ca gheața. Consumul de apă este strict interzis, deoarece este contaminată. La fel este în toate lagărele, fără excepție.

Un nou sunet de clopot anunță preludiul apelului de dimineață. Trebuie să ne grăbim, căci cine nu se aliniază în coloană în câteva secunde se joacă cu viața lui. A rata apelul este o crimă capitală, pedepsită nu de puține ori cu moartea.

Este greu de imaginat ceva mai disperat și mai deprimant decât să te trezești dimineața devreme în asemenea condiții cumplite. Certitudinea că urmează o nouă zi lungă plină de suferințe și pericole, foamete și biciuire, de mizerie și păduchi te umple

mereu de dorința sfâșietoare de a trece în neființă. *De a termina cu toate* — acesta e refrenul ce revine mereu în conștiința apatică. Cu toate acestea, au fost doar dimineți de primăvară. Mai târziu, în mijlocul disperării unor răsărituri și mai sumbre de noiembrie și decembrie, un *Häftling* își va aminti de diminețile de acum ca de niște exerciții matinale plăcute. Pentru că acum încă mai exista speranța că soarele va străluci câteva minute sau ore și ne va încălzi hainele acoperite de rouă.

Dar cine se gândea atunci la diminețile de noiembrie? Era deja prea mult. Ocupați cum eram să golim până la fund suferințele prezentului, nu ne imaginam că ar putea urma ceva și mai groaznic.

Nu avem mic-dejun. Se aud doar vocile șefilor de coloane, în timp ce kapo de la companii își împing oamenii pe care îi au în grijă, forțându-i să se alinieze, în vreme ce tușesc de se sufocă. Mă trezesc mai obosit decât la culcare. Nu pot să mă odihnesc pe patul tare și plin de rumeguș presărat cu așchii de lemn, iar stomacul gol îmi fură somnul.

Dejecțiile se adună într-o baltă împuțită în jurul latrinelor turcești îngrozitor de mizerabile. Cei care se ușurează se murdăresc unii pe alții în beznă. Umbrele se stropesc în balta aceea odioasă, înjurând, împingând și oftând. În una sau două mâini strălucește un

muc de țigară. Alții se uită la mica scânteie și cerșesc, se târguiesc pentru un fum. Fumătorii se așază cu un aer de superioritate deasupra dejecțiilor, gemând și pufăind cu aviditate. În *Auschwitzland*, primul lucru care dispare este instinctul de dezgust. Cei cărora le-a mai rămas o bucată de pâine de ieri vând o îmbucătură pentru un fum. Schimbul se face rapid; cei care au renunțat la pâine înghit fumul cu sete, iar cei care s-au despărțit de mucul de țigară se așază pe vine și ronțăie o bucată de pâine.

Se aude *Lagerälteste*, care strigă:

— *Antreten!*[18]

Începe agitația. În răcoarea dimineții ne aliniem incredibil de repede. Noi, cei sosiți de curând, stăm pe un rând separat. Comandantul lagărului apare însoțit de civili — sunt maiștri de la firmele care exploatează sclavi. Se face trierea noilor sosiți, cam ca la un târg de sclavi.

Fiecare companie are nevoie de un anumit număr de oameni — cei mai puternici, dacă se poate, dar care să fie și vorbitori de limbă germană. Kemna este cea mai temută dintre cele trei companii; și nu numai din cauza supraveghetorilor civili înrăiți, despre ale căror acte de cruzime auzisem mai ieri niște povești înfiorătoare, ci și pentru că această companie se ocupă cu săparea de tuneluri. Iar în situația noastră, munca în subteran este cea mai rea dintre toate. Până acum, Urban

AG continuă să facă lucrări de suprafață: săpături, concasări de roci, amenajarea de căi de acces industriale, dar, chiar și așa, în cele din urmă se va ajunge tot la tuneluri. Veteranii spun că cea mai bună este Baugesellschaft, compania care se ocupă de construirea barăcilor. Acest lucru se datorează și faptului că locul lor de muncă se află chiar pe șantierul lagărului, astfel încât la corvoada zilnică nu se mai adaugă și alți câțiva kilometri de mers pe jos până la un șantier îndepărtat și înapoi în lagăr. În mod firesc, vechii prizonieri s-au orientat spre Baugesellschaft. Așa că am început cu un dezavantaj considerabil; nou-veniții au fost ceruți de Kemna și Urban. Eu am reușit să scap de Kemna, așa încât am ajuns să fiu unul dintre sclavii de la Georg Urban AG. Pentru munca mea, compania plătește statului lui Hitler două mărci pe zi pentru a-mi acoperi „masa" și „îmbrăcămintea", și nu-mi fac iluzii că nu va trebui să câștig acești bani cu sânge.

Sclavii de la Urban sunt aliniați separat, iar kapo își aleg grupurile. Astăzi se formează noi echipe pentru noile locuri de muncă. Mă îndrept la întâmplare spre una dintre ele. Grupuri de 20–25 de oameni se împrăștie în toate direcțiile, fiecare însoțit de un gardian SS și un maistru civil.

Am noroc — locul meu de muncă nu este departe. Trebuie să car șine pentru căi ferate

industriale. Ne poziționăm în dreptul traverselor, ridicăm și cărăm. Este extraordinar de greu. Metrii par să se întindă la nesfârșit, iar grecii cu care trag la jug nu depun prea mult efort. Îmi dau seama că, prin manevrele lor ingenioase, ajung să port greutatea pentru doi oameni. În fiecare clipă îmi simt brațele de parcă ar da să mi se desprindă de trup, însă merg înainte, roșu la față, amețit, cu ochii încețoșați.

Este inițierea mea la Eule.

---

17 *Deșteptarea!* (germ.)
18 *Alinierea!* (germ.)

Capitolul 8

Trec 14 zile de calvar. Vechea viață, lumea de dincolo de sârma ghimpată, este un vis improbabil și frumos pe care l-am avut cândva, cu mult, foarte mult timp în urmă. Poate chiar în altă viață. Îmi ating fața și, chiar și fără oglindă, îmi dau seama cât e de schimonosită. Am pielea flască, organismul își consumă fiecare picătură de grăsime. Clătinându-mă, mă arunc ca o fiară, laolaltă cu ceilalți, pentru a primi supa de buncăr, maroniu-negricioasă. O permanentă senzație de foame îmi intensifică pofta furibundă și neputincioasă de tutun. Cât se mai poate, cumpăr tutun de la greci în schimbul rației mele zilnice de pâine.

Grecii sunt traficanții lagărului. Sunt negustori extraordinar de inteligenți, ipocriți și vicleni. Fac rost de orice, la prețuri exorbitante. Majoritatea sunt evrei din est aduși aici din Ioannina, Patras și din insulele grecești. Sunt măslinii la față, sunt sălbatici, inumani, plini de instincte ciudate, străine, pe care noi nu le înțelegem și nu le putem înțelege, probabil pierdute cu secole în urmă. Mă uit la ei cu o suspiciune șocată — sunt negarea vie a solidarității mondiale a evreilor, a trăsăturilor rasiale evidente și a unității

sufletului evreiesc la nivel internațional, vehiculate de propaganda nazistă.

Greu găsești printre ei vreunul educat. Cei mai mulți sunt incredibil de ignoranți. În mare parte sunt negustori ambulanți și mici comercianți. Rânjetul lor permanent te calcă pe nervi. Știu multe lucruri pe care noi nu le știm. Cu o îndemânare uimitoare, în câteva zile sunt în stare să intre în grațiile nemților. Au o abilitate deosebită de a face ca lenea să pară un efort febril și o muncă serioasă. Și sunt atât de pricepuți la asta, încât chiar și germanii vigilenți și suspicioși le cad în plasă. Sunt leneși din fire, neproductivi și gata să chiulească, dar pe ei ni-i dau de exemplu gardienii și stăpânii noștri, maiștrii civili. Ei sunt cei care smulg chiștoacele din gura gardienilor germani — pe care cu toții le pândim pe furiș, așteptând cu sufletul la gură momentul când vor fi aruncate. Însă grecii ne-o iau mereu înainte.

Nu-s în stare să învețe nici cele mai simple expresii în limba germană, dar îi vezi mereu în preajma maistrului, lingușindu-l sau denunțându-i pe alții. Iar lipsa lor de abilități lingvistice îi determină să se descurce apelând la gesturi, dând din mâini și din picioare.

Ungar nix arbait, grek gut arbait! — o versiune într-o germană stricată a propoziției „Maghiarii nu muncesc, însă grecii muncesc bine!", pe care grecul o șoptește de zeci de ori

pe zi la urechea maistrului. Și neamțul îl crede, iar grecul își asumă întotdeauna meritele.

Sunt maeștrii inegalabili ai hoției. Furtul — în special furtul pâinii, care înseamnă viață — este o infracțiune capitală. De obicei, prizonierii se răzbună imediat și fără milă. De multe ori se întâmplă ca o gloată însetată de sânge să-l linșeze pur și simplu pe hoțul de pâine prins în flagrant. Asemenea fapte mișelești stimulează rapid un sentiment de comunitate, de conștientizare a faptului că azi sau mâine cineva poate fura comoara pe care oricare dintre noi a ascuns-o într-o cârpă sau într-un sac de ciment.

Zece luni mai târziu, la fabrica morții din Dörnhau, am asistat la mai multe execuții. În fața mea, mai mulți bărbați aflați în ultimul stadiu de înfometare, fiind prinși furând pâine, au fost dezbrăcați, târâți și omorâți în bătaie.

Însă „camarazii" greci erau greu de prins în flagrant. Nici până în ziua de azi nu le-am înțeles metodele și trucurile inteligente. N-am să înțeleg nicicând cum au reușit să scoată pâinea pe care o ascunsesem în sacul de paie pe care am avut grijă să mi-l pun chiar sub cap. Nu se vedea nici măcar o zgârietură în pânza de sac, așa că individul a trebuit să se strecoare adânc prin cusăturile laterale și să scormonească sub capul meu cu o grijă extraordinară, astfel încât să nu mă

trezesc din somnul meu ușor. Ceea ce necesită o prezență de spirit remarcabilă și o dexteritate nu mai puțin admirabilă. Într-adevăr, *Häftlinge* greci erau adevărați magicieni.

14 zile în Eule...

Mă afundam îngrozitor de repede în mizeria lagărului. Urlând și agitându-mă cu furie, mă luptam frenetic pentru un târnăcop mai ușor, pentru o muncă mai ușoară la calea ferată, pentru o supă mai groasă, chiar pentru un mic loc de dormit. Urlând nearticulat, mă lupt cu ceilalți pentru un morcov găsit în noroiul drumului; scrâșnind din dinți, sar după fiecare chiștoc de țigară aruncat.

Ne trezim la 4 dimineața, iar la 5 suntem deja la muncă. Lucrăm până la ora 18, cu o pauză de jumătate de oră la prânz. Agitația din preajma apelului de seară și la distribuirea hranei ne fură încă o oră și jumătate. Abia pe la 19:30 te poți gândi puțin și la tine. La țevile unde curge un fir subțire de apă abia dacă-ți poți umezi fața și mâinile acoperite cu un strat gros de pământ, praf, ciment și murdărie. Poți să-ți bandajezi și rănile dacă reușești să dai de polonezul morocănos și absolut nepriceput care face pe medicul aici, deși acasă ar putea fi în cel mai bun caz infirmier — sau negustor de cârpe ori cazangiu.

Stau în picioare 17 ore pe zi, dintre care cel puțin 14 făcând o muncă istovitoare. Litrul

de fluid rece numit supă turnat într-o cutie de conserve ruginită care servește drept bol nu-mi potolește foamea chinuitoare. Înghit cu lăcomie sfertul de pâine, fără să mai mestec. Are probabil 40 de decagrame, dar e grea și fără gust. Nu e sățioasă. Îmi pare rău pentru cei cumpătați și precauți. Măsoară la centimetru, tăindu-și pâinea în felii subțiri. Când se ivește ocazia să cumpăr țigări, firește, cea mai mare parte din rațiile mele ajunge în stomacul grecilor.

Există însă și *Zulage*, o porție suplimentară — 15–20 de grame de margarină, gem sau o felie subțire de salam din carne de cal, de obicei deja împuțit. O dată pe săptămână avem parte de o supă specială: supă de lapte degresat — dulce, caldă și reconfortantă. În ea plutesc fâșii de tăieței. În astfel de momente, palatul nostru bucal se bucură de senzația rară de aromă. Ne jurăm ca, atunci când vom ajunge acasă, să comandăm zilnic supă de lapte. Vom organiza orgii cu supă de lapte, ne vom răsfăța cu supă. Ne vom delecta și cu cartofi plutind în sos. Cinci–șase cartofi fierți în coajă, în jumătate de litru de sos. Oricât de rar, acest fel de mâncare impresionează prin densitatea sa. De fapt, este singura hrană pe care o primim — în afară de *Zulage* și pâine — sub formă de aliment solid. Ambele sunt delicatese rare; în mare parte, meniul constă în supă de sfeclă roșie, de măcriș și

așa-zisa supă de buncăr. Fiecare porție — supă, pâine, *Zulage* — conține exact cantitatea de nutrienți necesară pentru menținerea organismului. Pentru a-l menține, nu pentru protejarea lui. Aceasta din urmă nu are absolut nicio importanță. Puterea de muncă și durata de viață a unui *Häftling* sunt calculate la câteva luni. Planificarea caloriilor în lagărele de exterminare este opera unor oameni de știință germani harnici și inepți, rezultatul unei cercetări sistematice. Să mănânci până te saturi — asta e altceva. De asta nu e nevoie.

Ei au inventat supa de buncăr, acea masă mucegăită de sedimente, praful de brânză, gemul de melasă cu duhoarea lui oribilă și alte delicatese pentru *Häftling*.

La ora 20, afară e întuneric, beznă totală, iar o lampă cu ulei pâlpâie în mijlocul cortului. Oameni epuizați se întind pe triunghiurile din cort. Zeama caldă țâșnește din noi și ne acoperă furunculele. Ne scărpinăm.

Stau în cort cu cei din Újvidék. De câteva zile lucrez alături de un vechi prieten, Béla Maurer, avocat și jurnalist, fost redactor la unul dintre ziarele de limbă maghiară din Iugoslavia. Nu l-am mai văzut de ceva vreme, de la Topolya. Cu siguranță s-a înșelat când s-a îndoit că vom fi deportați. Mă lasă să mă

înghesui lângă el în cort. În afară de mine și micuțul Bolgár, toți de aici sunt din Újvidék.

Maurer este un om amabil și inteligent, iubit de toată lumea. Când a ajuns aici cântărea 120 de kilograme și, având de mult probleme cu stomacul, era îngrozit de tot ce nu era mâncare dietetică. Săptămâni întregi nu s-a atins de mâncare, consumând propriile rezerve de grăsime. Acum s-a obișnuit și el. Nu are mai mult de 70 de kilograme, dar își mănâncă „buncărul" cu aceeași poftă ca noi toți. În schimb, spune că nu-l mai doare stomacul.

Îi ascultăm cu aviditate delirantele teorii:

— Trebuie să faci ca mine. Pur și simplu să evaluezi situația. Care e situația? Situația e că poți rezista patru luni.

— Ți-e ușor să spui, intervine slăbătura de Gleiwitz, care e mereu trist. Ți-ai luat cu tine burduful cu grăsime.

— Aiurea! Ai să reziști la fel de bine. Nu există om cu o sănătate medie care să nu aibă energie pentru patru luni. Iar în patru luni totul se va termina, cu certitudine matematică. Atunci când am plecat, orice om cu mintea întreagă știa că germanii sunt înfrânți, încă de când nu le-a reușit blitzkriegul din Est.

Imhof, avocatul, nu este de acord:

— Așa este, au pierdut. Și noi odată cu ei.

Temperamentalul Maurer se înfurie:

— Noi ne vom întoarce acasă. Înțelegi? Acasă. Poate că între timp anglo-saxonii au debarcat deja în Vest. După invazie, evenimentele se vor succeda rapid. Nu va mai fi liniște. În Est, sovieticii vor prelua inițiativa, iar statele vasale vor oscila. La ce să mai spere Hitler?

— La nimic. Ca și noi, de altfel, insistă Imhof.

— Prostii! Colapsul e foarte aproape. Cel mult patru luni.

Toți din cort ascultă cu respirația tăiată. Speranța își întinde aripile. Putem crede din nou, cel puțin până la apelul de dimineață. Cu puterea lui hipnotică, Maurer ne alimentează optimismul. Toți cred, cu excepția mea, care sunt mai reticent.

— Tu auzi ce spui, Béla? Privește în jur! Uită-te la această abundență de materiale! Lemn de calitate, fier, oțel, cimentul care sosește aici în fiecare zi. Uită-te la toți acești tineri puternici de care frontul se poate lipsi în al cincilea an de război! Unde se observă lipsa? Unde vezi că s-ar contura vreun colaps?

— Unde? Îți spun eu unde. În primul rând, în stomacuri... În al doilea rând, în suflete. Am vorbit ieri cu Jozef, în particular. Îl știi, tipul ăla scund și blond. E maistru la carieră. Ne-am împrietenit. Un neamț adevărat. Mentalitate de turmă. Obedient față de superiori, nemilos față de subalterni. Dar i-

am spus că sunt judecător și s-a înclinat în fața autorității. M-a numit kapo în echipa lui. Ei bine, acest Jozef mi-a mărturisit că, în calitate de muncitor în condiții grele, primește două ouă pe lună. În plus, printre altele, primește zilnic 25 de decagrame de pâine din tărâțe și două — da, două — țigări. Sau echivalentul în tutun de pipă. Jozef e fumător înrăit, dar, pentru că nu-și poate permite să dea o marcă și jumătate, cât costă țigările pe piața neagră, fumează frunze de căpșuni.

— Să fie sănătos, intervin eu. Ieri am uscat balegă de cal.

— O să scriu despre asta cândva, râde ironic Maurer, cu aerul superior al nefumătorilor. Când am să mă întorc acasă, am să scriu un roman despre Auschwitz. Va avea 600 de pagini. Deci Jozef al nostru preferă să fumeze frunze de căpșuni. Astăzi e nazist convins, dar cine știe ce va aduce ziua de mâine... Dictatorii nu pot pierde. Și, mai ales, nu ar trebui să ia în râs stomacurile subalternilor. Jozef încă mai este omul lui Hitler. Teoriile trăsnite, sloganurile tulburi încă mai trăiesc în el, dar cu 25 de decagrame de pâine nu poți striga multă vreme „Heil Hitler!" Și Jozef s-ar putea chiar să-și amintească faptul că soția și copilul său de acasă, din Saxonia, primesc doar 15 decagrame de pâine. Au cuie, scânduri, ciment și oțel. Așa se pare. Dar stomacurile

nu pot fi umplute cu cuie. Ai văzut și tu că soldații SS nu primesc o mâncare cu mult mai bună.

Nu mă convinge.

— Primesc o supă specială, protestez eu, cu carne. Primesc mai multă pâine, cafea, țigări. Haine, încălțăminte, bani. Nu lucrează 14 ore pe zi. Las-o baltă, Béla! Ne confruntăm cu 80 de milioane de ucigași — iar dacă situația devine critică, noi vom muri primii.

Gleiwitz adaugă sec:

— Însă acesta e doar un serviciu de mâna a treia, din spatele frontului. Soldații de pe front, fiți siguri, primesc chiar și ciocolată. Tutun, cât pot băga în ei. Ca să nu mai vorbim de ce pot lua cu japca.

— Nu sunt 80 de milioane de ucigași, spune Maurer gesticulând energic, ca de obicei. Cel mult...

— Cel mult 10 milioane, adaugă Gleiwitz. Dar chiar și așa sunt destui, bătu-i-ar Dumnezeu să-i bată...

Aceste cuvinte sunt întâmpinate cu un zâmbet amar. Maurer nu renunță, nici pe departe. Nu poți confunda poporul cu o clică sângeroasă și dementă, insistă el.

În timp ce eu gândesc ceva de genul:

Așa este. O națiune mare, care a jucat un rol decisiv în toate aspectele istoriei din vremuri imemoriale, un popor care i-a dat lumii pe Goethe, Koch, pe Beethoven și Röntgen nu poate fi învinuit de complicitate colectivă la crime

maniacale și crime de război. Nu doar rațiunea analitică protestează împotriva acestui lucru, ci și instinctul. Pe de altă parte, fapt este că, din cei aproximativ 80 de milioane de „oameni care gândesc", cel puțin 10 milioane sunt implicați direct sau indirect în mașinăria marii crime împotriva umanității. În mod conștient sau nu, milioane de oameni sunt complici la această atrocitate. Atunci de ce doar câțiva dintre ei ajung să înțeleagă că sunt vinovați? Teroarea nu explică pe deplin absența aproape totală a rezistenței. Poate că nu-i vorba de 80 de milioane de criminali, dar câteva milioane tot sunt. În orice caz, e posibil. Acesta e un popor ciudat. Plin de contradicții interne, plin de extreme uluitoare. Un popor ciudat care a dat lumii nu numai pe Robert Koch, ci și pe Ilse Koch, „vrăjitoarea de la Buchenwald", cea mai perversă criminală în masă din toate timpurile, nu numai pe Kepler, ci și pe Himmler. Atât obsedați de cunoaștere, cât și gropari ai civilizației. Rând pe rând umaniști și ucigași sadici. Soldații lui Napoleon purtau în raniță bastonul de mareșal; filistinii lui Hitler, cuțitele pentru castrare.

Dar nu spun nimic. Vântul serii de mai se strecoară pe furiș prin fereastra mică și fără geam a cortului, făcând să pâlpâie flacăra lămpii cu ulei. Stăm laolaltă 30 de oameni — e aproape ora stingerii. Îl așteptăm pe micul Bolgár, studentul de la Universitatea Tehnică din Szeged, care lucrează în baraca de

proiectare a oamenilor lui Todt. A avut un noroc extraordinar, iar situația lui este absolut specială. Trăiește într-un El Dorado plin cu resturi de mâncare și mucuri de țigară; lucrează la un birou. Desenează și cară aparate de măsură în urma inginerilor.

— Nici el nu va muri de inimă bună, spune Maurer despre Bolgár, pentru că acest tânăr nu mai înalt de un metru și jumătate nu și-a împărțit niciodată comorile cu nimeni. În schimb, are ocazia să se uite prin ziare și ne oferă cu plăcere știri autentice.

După sosirea micuțului Bolgár stingem lampa și băiatul începe să povestească fără a se lăsa prea mult rugat. Are o memorie excelentă, citând aproape textual relatările DNB din *Schweidnitzer Beobachter*, ziarul local din orașul vecin.

Apoi ne povestește ce a auzit de la oamenii lui Todt. Întotdeauna aduce vești încurajatoare. Debarcarea Aliaților nu a început încă, dar marele eveniment plutește în aer. Chiar și germanii îl așteaptă de la o zi la alta, cântărind în permanență posibilitățile și efectele probabile.

— Grasul de Gaedicke, îl știți, inginerul din Berlin cu patru copii, despre care am mai vorbit, mi-a oferit astăzi berea lui. Și ce credeți că mi-a spus? „Ei bine, *Häftling*, curând vom pleca acasă." Așa a spus. Pe onoarea mea.

— Așa crede el, se aude vocea lui Gleiwitz în întuneric.

— Ce?

— Că se întoarce acasă.

Maurer se ridică într-un cot:

— Poate că el nu se întoarce acasă, dar noi, da.

— Așa e, spune Grosz, textilistul milionar.

— Și ce se întâmplă dacă, înainte de capitulare, pur și simplu distrug lagărele de concentrare? Dacă ne închid în barăci și pur și simplu ne dau foc? Dacă ne gazează? Sau ne mitraliază?

Iarăși Gleiwitz.

— Din păcate, e foarte plauzibil, își manifestă Grosz îngrijorarea. Dacă se retrag, nu vor ezita prea mult. Oricum nu le va mai păsa.

Vocea textilistului devine plângătoare. E dintre cei cumpătați, are grijă de el, își economisește forțele. Își împarte rația de pâine pentru mic-dejun, prânz și cină, iar în adâncul sufletului său e animat de speranța că într-o zi va putea scrie în cărțile lui de afaceri despre acest mic pasiv de la Auschwitz.

Clopotul lagărului sună ora 21. Gleiwitz vorbește cu deplina autoritate a unui *Stubenälteste* — șef de cameră:

— Noapte bună, camarazi! Dumnezeu să ne binecuvânteze pe toți. Noapte bună...

Cât de aiurea sună aici acest clișeu, ale cărui profunzimi conceptuale nu sunt niciodată pătrunse, acasă, de rațiunea mecanică. Cum poate să aibă cineva, aici, o noapte bună? Într-un loc ca ăsta?

Maurer, întins lângă mine, mă atinge pe umăr.

— Știi, cred că totuși aveai dreptate mai devreme. Îți amintești de *Cazul Maurizius*?

— La ce te referi?

— La romanul lui Jakob Wasserman.

— Oarecum. Dar cum ți-a venit acum să te gândești la asta?

— Legat de milioanele de criminali. Știi, partea cu Klakusch, bătrânul gardian cu barbă galbenă. Când povestea lui Maurizius și întreaga sa ființă îl conving că omul este nevinovat și că a fost condamnat pe nedrept, ispășind nevinovat 18 ani, Klakusch răspunde societății prin spânzurare — se sinucide.

— Și ce dacă? întreb.

— Poate că e ceva adevăr în faptul că nu ne confruntăm cu 80 de milioane de criminali, ci probabil cu câteva milioane, da. Știu că mulți germani poate ne compătimesc, dar nu există alde Klakusch care să ia atitudine și să-și riște viața denunțând public cel mai sângeros masacru din ultimii o mie de ani — ei bine, nu există oameni de felul lui Klakusch sau sunt foarte puțini. Dar nu le spune celor de aici că și eu sunt...

— Ce vrei, te aștepți ca oamenii să iasă în Alexanderplatz din Berlin și să-i arunce lui Hitler adevărul în față?

— Nu chiar. Dar ceva asemănător. Zece oameni adevărați în Sodoma și Gomora. Pentru ei aș putea să-i iert pe ceilalți.

— Nu zece, sunt 10 000. Uiți că la Auschwitz nu suferă doar evrei, ci și germani. Deținuți politici. Și nu-i găsești doar la Auschwitz. Dachau, Mauthausen, Buchenwald, Bergen-Belsen, Gross-Rosen sunt și ele pline de ei.

— Da, dar nu la asta m-am referit. Nu convingerea politică l-a determinat pe bătrânul Klakusch să-și pună lațul de gât. E mai mult sau mai puțin de atât. E vorba de simpla compasiune umană. Asta le lipsește teutonilor lui Hitler și din acest motiv nebunia ar putea scăpa de sub control. Nu poți obliga milioane de oameni să-și asume responsabilitatea morală pentru astfel de acțiuni dacă în aceste milioane nu există un consimțământ subconștient, tacit. Germanii sunt o națiune de muzicieni, de gânditori — și de sadici. Camionul cu gaz sau abatoarele de oameni mecanizate de la Birkenau nu ar fi putut fi inventate de ruși, francezi, englezi, sârbi sau de cine știe ce altă națiune. Doar de nemți. La fel cum o focă nu poate da naștere unui cangur.

Maurer tace. Mă gândesc: *Ei bine, rolurile s-au schimbat. Acum atacă ceea ce apăra cu doar*

câteva minute în urmă. Plutim în derivă într-o mare de trupuri umane care gem, zvârcolindu-se. Nu pot să dorm, dar ceva amețitor mă învăluie.

Rareori avem chiar și conversații fragmentate. Rareori găsim în lagăr o noapte pe care s-o petrecem într-o companie umană. O zi relativ liniștită, un *Appell* fără evenimente — iar după câteva fumuri de țigară ni se deschide pofta de vorbă.

Faptul că primăvara se lasă așteptată ne accentuează și mai mult suferințele. Pare că întreaga regiune este blestemată — rareori avem două–trei ore de soare. Vremea este instabilă, mai tot timpul înnorată. Lagărul este protejat de dealurile din sud, dar vânturile nordice suflă cu putere, măturând cu furie adăposturile noastre ușoare.

Am intrat cu bine în iunie. Am ajuns acum șase săptămâni, iar lagărul se ridică sub ochii noștri. Soldații și personalul civil de la Baugesellschaft lucrează în ritm susținut. Două barăci mari, cu 24 de camere, sunt gata la poalele dealului, mai jos de corturile noastre. Alte 20 de barăci la fel de mari urmează să fie construite. Vor fi mult mai confortabile decât corturile noastre actuale. Deocamdată, barăcile pregătite sunt goale. Au sosit cazanele de 300 de litri pentru bucătăriile care urmează să fie instalate. Gărzile au fost suplimentate, iar barăci asemănătoare cu a noastră se construiesc cu

rapiditate, dincolo de gardul de sârmă ghimpată, pentru soldați și oamenii lui Todt. După toate aparențele, va fi un lagăr mare.

Bieții săpători ajung acasă tot mai palizi de la o zi la alta, cu pleoapele inflamate și ochii injectați. La cinci kilometri de lagăr, sapă un tunel imens, care le macină rapid sănătatea fragilă. Până acum au murit zece dintre ei. Doi au fost zdrobiți de căderile de pietre, iar opt au fost doborâți de munca extenuantă din ultimele săptămâni.

Noi, sclavii de la Urban, efectuăm deocamdată lucrări de suprafață. Montăm șine industriale, săpăm, spargem piatră, nivelăm, săpăm șanțuri de drenaj. Aparent fără niciun plan, muncim într-o zi într-un loc, în altă zi într-un alt loc. Deocamdată, un neprofesionist n-ar ști ce construim cu adevărat. Dar inginerii care lucrează alături de noi sunt convinși că se construiește o linie defensivă importantă. Probabil că germanii se vor retrage până aici, motiv pentru care improvizează în locul ăsta o a doua Linie Siegfried. Toate lucrările efectuate aici fac parte din pregătirea unei rețele subterane de fortificații. Mai târziu, în Fürstenstein, m-am convins că avusesem dreptate. Castelul marelui duce de acolo se pare că fusese transformat în cartier general.

Faptul că în 1944, în al cincilea an de război, Hitler dispunea de materiale și oameni pentru noi Linii Siegfried nu era

deloc reconfortant. Aparențele nu încurajau câtuși de puțin singura noastră speranță: perspectiva unei prăbușiri iminente.

În realitate însă, aici se construia o adevărată fortăreață subterană. Și nu era vorba despre un efort oarecare. Sute de mii de deportați munceau până la epuizare, mii de vagoane de lemn, beton și oțel veneau fără întrerupere. Regimente întregi de trupe SS și din Wehrmacht, divizii Todt, personal civil, tehnicieni, muncitori calificați, mineri, artificieri, zidari, mecanici, dulgheri și lăcătuși, o armată înspăimântătoare ce se agita fără încetare în jurul fiecărui lagăr. Încet-încet, Eule căpăta o față nouă. În a doua jumătate a lui iunie, noi transporturi de oameni au sosit rând pe rând. Mai întâi o mie de deportați slovaci, în mare parte evrei din Kassa și din împrejurimi. Apoi au venit polonezii, supraviețuitori ai pogromurilor, total dezumanizați de viața din ghetouri, aflați în mâinile naziștilor din 1939. Dintre ei, zilnic mor zeci de oameni, ca muștele. Au mai venit grupuri din Transilvania, sute de evrei din Kolozsvár, Nagyvárad și din Carpații Ucraineni, deportați din Ungvár și Munkács. Cuvintele idiș prelungite, cu melodia lor specifică, răsună în lagăr. Fiecare companie și-a suplimentat forța de muncă. Se naște o nouă aristocrație, apar noi kapo și *Blockältesten*.

Barăcile se înalță într-un ritm accelerat. Până la sfârșitul lui iulie ne mutăm cu toții în noile case de lemn. Fiecare dintre aceste clădiri cu 24 de camere a devenit un bloc, cu propriul *Blockälteste*. Prizonierii erau așteptați cu paturi supraetajate și saltele umplute cu rumeguș. Dormim câte 30 de oameni într-o cameră, multe paturi suprapuse sunt paturi duble, așa încât „confortul" nu e cu mult mai mare decât în corturi.

Am fost repartizat în Camera 5 din Blocul 1. Colegii de cameră sunt evrei ucraineni din Carpați.

Capitolul 9

Doi *Häftlinge* cu același nume de familie, Weisz, au avut cele mai de succes „cariere" din Eule. Unul dintre ei, ajutor de negustor din Felvidék, un tip îndesat cu fruntea joasă, a devenit primul kapo-șef de la Urban. Își teroriza camarazii; conștiința lui purta povara mai multor crime odioase, comise direct sau indirect. Mai târziu am auzit că a fost omorât în bătaie într-un lagăr, înainte de prăbușirea sistemului. Nu a mai ajuns acasă.

Era un individ ambițios, dar extrem de crud, o fiară. Era un executant conștiincios și chiar un pasionat al intențiilor întunecate ale celor de la Urban. Plin de energie, făcea constant turul șantierelor de lucru. Ce-i drept, mânca de o mie de ori mai bine decât ceilalți. Mânca de la bucătăria companiei și beneficia de toate avantajele, mari sau mici, oferite apostaților aleși. Acest individ malefic și insidios era un adevărat „evreu de cea mai joasă speță". Vorbea maghiara cu un accent ciudat, urât.

Csinyáád vagy megdögőősz...! — „Fă-o, că, de nu, ai să crăpi...!", mârâia el încontinuu. Ori de câte ori apărea cu bastonul lui de cauciuc, strângeam în mâini coada târnăcopului sau a lopeții mai tare decât dacă ar fi venit comandantul lagărului.

Această fiară dezlănțuită a instinctelor rele era o creatură pursânge a sistemului nazist diabolic de ingenios, bazat pe vechea presupunere — care s-a dovedit a fi adevărată de nenumărate ori — că cel mai bun conducător de sclavi e sclavul căruia i s-a acordat o poziție privilegiată. Cea mai mare parte a aristocrației lagărului era alcătuită din indivizi de felul ăsta.

În mod ciudat, asemenea figuri impunătoare ale ierarhiei de la Auschwitz au fost recrutate din rândul celor care, acasă, se aflau la cel mai de jos nivel al societății evreiești. Indivizi fără căpătâi, șnorări, nebiși, șlemili, paraziți, pungași, escroci, leneși, trântori — cu toții au înflorit în această mocirlă.

Pe de altă parte, cu o regularitate uimitoare, cei care acasă făcuseră parte din burghezia evreiască, industriași, avocați, negustori, directori, oameni de vază care moșteniseră strane în casele de cult, aici se numărau printre cei mai neajutorați. Aici, cu adevărat, s-a împlinit cuvântul biblic „vor fi cei de pe urmă întâi și cei dintâi pe urmă": ultimii, vagabonzii, au devenit primii, iar primii, cei respectabili și avuți, au devenit ultimii.

Celălalt Weisz era în multe privințe o excepție. Ocupa cea mai invidiată poziție din lagăr: era paznic la depozitul de provizii. Îl chema Pál și fusese funcționar în

Transilvania. Nu știu dacă a supraviețuit marii cavalcade. În orice caz, a avut toate șansele.

A ajuns într-o poziție cu totul specială: putea face mici favoruri atât celor în gri (adică grupului de prizonieri de război sovietici), cât și oamenilor lui Todt. În schimb, avea dreptul exclusiv de a goli scrumierele din birourile oamenilor lui Todt și beneficia din plin de ciorba cu grăsime a soldaților și de alte lucruri care nouă, celorlalți, ne erau inaccesibile — cutie de tutun, cizme din piele, săpun, prosoape, batiste, creioane și alte comori. În plus, lucra într-un loc acoperit și era tratat oarecum ca ființă umană. Toate acestea îl plasau în circumstanțe atât de privilegiate, încât poziția sa, deși nu avea vreun titlu, se ridica la nivelul unei funcții de conducere importante. Diferența era că nu trebuia să-și bată camarazii pentru a-și păstra locul. În comparație cu el, micuțul Bolgár avea o funcție modestă.

Pál Weisz era o pasăre rară printre numeroșii zei mărunți. Din când în când le mai scăpa câte ceva celor fără nume, chiar dacă nu avea cu ei nicio legătură de rudenie sau de camaraderie. Îi datorez și eu multe cuvinte de mângâiere și țigări.

De la sosirea noilor deținuți, situația a continuat să se înrăutățească. Am devenit un lagăr cu adevărat mare: eram deja mai bine

de 3 000 de oameni, ceea ce a determinat reducerea suplimentară a rațiilor de hrană care oricum se situau la un nivel minim. Cei care ne împărțeau pâinea și suplimentele furau cu tot mai multă nerușinare. Bucătăria era gata, cazanele erau și ele instalate, însă noile transporturi mai mari de alimentele se lăsau așteptate. Hrana era adusă în continuare cu camionul, în recipiente de 50 de litri izolate termic.

Prima împărțire era efectuată de *Lagerälteste* și de asistenții săi. Aceștia distribuiau rațiile în fiecare bloc. În interiorul blocului, *Blockälteste* împărțea porțiile la camere, iar în cele din urmă ajungeam la mâncare prin intermediul șefului de cameră. Iar din toată această mâncare o mare parte era furată. Grăsimile, 20 de grame de persoană, destinate în primul rând susținerii vieții, s-au redus la cantități microscopice.

Max, care era *Lagerälteste*, un bastard din Paris, era un ticălos insuportabil. Cât despre apeluri, principala lor atracție era bătaia barbară cu bastoane. Indivizi din SS, oamenii lui Todt, supraveghetori civili și cei mai nemernici dintre prizonieri se întreceau care mai de care să vadă cine reușește să ne chinuie cel mai tare. Un stil de viață suprarealist domnea în barăcile care se înmulțeau ca ciupercile după ploaie.

Maurer și-a mai domolit și el speranțele. Kilogramele pe care le adusese de acasă

dispăruseră pentru totdeauna, ajungând doar umbra bărbatului robust și masiv care fusese odinioară. A declarat deznădăjduit:

— Retrag tot ce am spus. Este într-adevăr imposibil să reziști patru luni în aceste condiții.

Trecuseră doar două luni. Teoretic începuse vara, dar vremea — ca și cum ar fi fost în cârdășie cu exterminarea în masă — refuza să se îmbunătățească definitiv. Norii rătăceau neobosiți pe cerul Sileziei, continua să plouă, iar zorii deznădăjduiți erau încă stropiți cu burniță.

Suntem în permanență și iremediabil murdari. Au dispărut de mult resturile de săpun nisipos distribuite la sosire, iar bucăți din lenjeria noastră intimă ni se lipeau de zdrențe, ale căror culori sunt de nerecunoscut. Tălpile încălțărilor din lemn ni s-au desprins, așa încât ne bălăcim desculți în noroi zile în șir.

În consecință, dintr-odată apar păduchii. Zdrențele și păturile noastre sunt pline de colonii de larve argintii-strălucitoare, de mărimea unei palme. Asemenea imaginilor tulburătoare ale unui coșmar, aceste pete argintii încep să se agite, să se zvârcolească și apoi să se răspândească înspăimântător, irezistibil. S-a terminat cu liniștea noastră nocturnă. Orele destinate odihnei trec acum cu înjurături și zgârieturi chinuite. Riscând să facem cunoștință cu bastonul de cauciuc al

supraveghetorilor sau cu patul de pușcă al gardianului, trebuie să ne oprim mereu din muncă pe parcursul zilei pentru a ne scărpina pe tot corpul, cu chipurile schimonosite de furie.

Pseudomedicul palid la față a ajuns *Lagerarzt*, medic-șef al lagărului. Printre cei noi sunt mulți medici adevărați, iar unii dintre ei reușesc să-și găsească un loc pentru a-și exercita profesia. Unul dintre ștabi l-a convins pe Max că un lagăr de asemenea dimensiuni nu poate funcționa fără *Krankenstube*, infirmerie. *Lagerälteste* a intervenit și, în cele din urmă, s-au eliberat vreo 20 de paturi pentru muribunzi, suferinzi și cei pe jumătate morți. Unii dintre noii noștri medici se strecoară în paradisul *Krankenstube* ca paramedici. Desigur, nu există medicamente, bandaje sau instrumente medicale, așa încât nu sunt posibile intervenții medicale eficiente. Sunt admiși doar cei care sunt vizibil pe moarte. Nimeni nu a ieșit vreodată vindecat din *Krankenstube*, care începe să semene tot mai mult cu o morgă. Evităm să trecem chiar și prin apropierea ei. Din fericire, până acum nu s-au semnalat cazuri de tifos. Se crede că păduchii nu sunt la fel de infecțioși primăvara și vara.

Până acum morții se revarsă din *Krankenstube*, dar chiar și la locurile de muncă se întâmplă zilnic să moară vreun

Häftling. Echipe speciale de muncitori din lagăr aruncă unul peste altul cadavrele într-o imensă groapă de var săpată în afara lagărului. Însă cu o pereche de clești, medicul-șef polonez extrage mai întâi dinții de aur ai cadavrelor. După ce a încasat o sumă frumoasă din aurul colectat și a împărțit prada cu *Lagerälteste*, „livrează" restul comandantului lagărului. Astfel, ambele părți obțin un venit suplimentar decent. Practica este cam aceeași în fiecare lagăr.

Au trecut doar două luni și rândurile s-au subțiat deja alarmant de mult. Dintre cunoscuți, primul a plecat Freund, un bărbat firav care avusese un magazin de produse meșteșugărești. A murit în chinuri cumplite din cauza unei afecțiuni intestinale. A urmat Kende, un contabil impulsiv și chel, care cu o zi înainte a vorbit jumătate de oră despre fetița lui, fetița lui dragă, pe care o adora. Vorbea despre cum va fi când se vor revedea. Bokor, din Újvidék, a ajuns la groapa cu var îngrozitor de umflat. Și alți zeci de oameni pe care îi cunoșteam doar superficial. La sfârșitul lui iunie se atinge un număr record de decese. Se pare că luarea la muncă a unor oameni care nu sunt obișnuiți cu efortul fizic și care au crescut în alte condiții de viață nu este o afacere foarte profitabilă pentru germani.

Aici, forța musculară este factorul decisiv. La locurile de muncă, gardienii SS stau izolați. Le este strict interzis să aibă contact cu prizonierii. Supravegherea activității este asigurată de fapt de maistrul civil al companiei, de *Meister*. Îndatoririle celor doi sunt clar separate. Datoria gardianului este să se asigure că prizonierul nu scapă în timp ce lucrează în afara gardului de sârmă ghimpată. Însă unii dintre ei, din inițiativă sau mânați de plictiseală, participă și la persecuții. Majoritatea gardienilor sunt bărbați tineri. Ne cuprinde durerea când ne gândim că naziștii sunt încă într-o formă atât de bună, încât se pot descurca pe front și fără o asemenea masă de oameni.

Santinelele sunt schimbate în permanență — zilnic, în fiecare loc de muncă sunt amplasați noi gardieni. Autoritățile au mare grijă ca între gardieni și prizonieri să nu se stabilească nici cel mai mic contact. În zadar căutăm pe chipurile santinelelor noastre semne de regret sau de compasiune — în general, soldați sau civili, acești indivizi, evident, nici măcar nu încearcă să se gândească la cine sunt cu adevărat acești oameni nenorociți, hămesiți, zdrențăroși care au fost târâți aici, departe de casele lor.

Sunt convins că nazistul obișnuit care a avut de-a face cu noi își imaginează, mai mult sau mai puțin, că în fața lor se află o

adunătură de infractori de drept comun și că toți evreii sunt vinovați cel puțin de omor prin imprudență. Poate că — de dragul simplității — au fost determinați să creadă așa ceva.

Îmi amintesc doar de o excepție: Herman, soldat SS și barman din Breslau. Un tip rotund la față și îngrozitor de slab. Nu se uita la noi cu acea ură feroce cu care ne priveau ceilalți. Dumnezeule... Fusese barman... Și poate că un barman nu poate urî nici măcar când este pus să îmbrace uniforma SS. De câteva ori am lucrat în echipe supravegheate de Herman. Întotdeauna intra în vorbă cu unul dintre noi și, precum semănătorul biblic, scăpa la picioarele noastre câte o țigară pe care tocmai o aprinsese. Și eu am cules una dintre țigările dăruite de Herman. Chiar și acum se trezește în mine fericirea pe care am resimțit-o când am ridicat țigara și m-am uitat la zâmbetul complice al lui Herman, cu fața lui rotundă ca o pară. O țigară întreagă, plină de tutun... Puteam rula șase țigări subțiri din ea, de șase ori mai multă magie a nicotinei...

De-a lungul timpului, m-am gândit adesea la Herman, barmanul din Breslau. El a devenit un punct de sprijin și de confort în timpul prăpădului.

Acel Herman era gardianul nostru și în ziua când a apărut Schilodul. O spaimă înnebunitoare i-a cuprins și pe deținuți, și pe

gardieni. Grupurile își transmiteau vestea alarmantă: A venit Schilodul!

În cel mai scurt timp, am aflat cine era de la cei mai vechi, care supraviețuiseră deja unora dintre inspecțiile sale. Schilodul era supraveghetorul-șef al rețelei de lagăre Gross-Rosen. Un căpitan SS care-și ținea un braț legat într-o eșarfă, din cauza unei răni căpătate pe front. În ultima sa vizită a împușcat doi oameni și s-a năpustit cu biciul asupra oricui îi ieșea în cale. Zece sau 12 nefericiți i-au atras întâmplător atenția. I-a trântit la pământ și i-a călcat în picioare minute în șir. N-au scăpat nici gardienii SS — Schilodul le-a găsit tot felul de nereguli, pentru care i-a trimis cu generozitate la carceră.

Asta se întâmplase acum trei luni, înainte să ajungem noi aici. Iar acum a venit din nou.

— Aoleu...! strigau polonezii prin lagăr.

Noi, ceilalți, așteptam să vedem ce se va întâmpla. În ziua aceea lucram la un șanț de drenaj, la 150–200 de metri de lagăr. Dintr-o groapă adâncă, luam pământul galben și pietros și, după ce-l sfărâmam mai întâi cu târnăcopul, îl aruncam într-un cărucior. Era o muncă grea, dar Herman nu m-a lăsat de izbeliște: și-a lăsat darul în groapă, de data asta un mic pachet de mahorcă, tutun ucrainean.

Cu o țigară aprinsă atârnându-mi între buze, am primit mai calm chiar și poveștile înspăimântătoare despre Schilod. Am considerat că toată agitația nu era decât isterie. La urma urmei, ce s-ar mai putea întâmpla? Oricum eram în afara protecției legii la orice oră din zi, în raza de acțiune a criminalilor.

Totuși veteranii aveau dreptate. Schilodul adusese altceva. În locul iadului cenușiu de zi cu zi, un spectacol dramatic strălucitor și de proastă calitate.

A venit cu o mașină a lagărului. Brațul stâng îi era cuprins de o eșarfă albă groasă, având deasupra o legătură de mătase neagră. Sub chipiul cu cap de mort, un craniu delicat, ca de profesor. O țigară fumega între buzele drepte și înguste. Pe un nas fin incizat, o pereche subțire de ochelari cu ramă de aur.

Un căpitan SS cu numeroase decorații. Un ucigaș, *made in Germany*. Are diplomă universitară și, probabil, cântă la pian, acceptabil, muzică de Bach.

Coboară din mașină alături de comandantul lagărului și doi ofițeri pe care nu-i cunosc. Călăul nostru de zi cu zi se înclină de șapte ori în umbra puterii superioare. Unul dintre ofițeri are în mână un aparat de fotografiat strălucitor, o Leica. Fotografiază zona. Herman dă raportul. Schilodul, stăpânul a sute de mii de oameni,

conducătorul suprem al unei întregi rețele de lagăre, pășește printre noi, încet și indiferent.

Acum nimeni nu ridică privirea. Căutăm refugiu în efortul fizic. Strângem cu putere coada târnăcopului și izbim pământul cu sălbăticie, iar cei care împing cărucioarele se proptesc în ele cu toată greutatea corpului lor. Cărucioarele mici scârțâie pe șinele înguste și instabile.

— Kapo! strigă Schilodul.

Cei mai mulți din grupul nostru sunt din Ungvár și din Munkács. La ei acasă se ocupau și cu munca fizică — erau meșteșugari, căruțași, tăietori de lemne, încărcători. Muncesc bine; nici nu știu să lucreze prost. Îi ajută uneltele.

Însuși kapo e unul dintre ei — înaintează, palid la față. Conform regulamentului, își scoate boneta rotundă de deținut, *Schmützen*. Tremură din tot corpul, dar stă în poziție de drepți, cu atenția încordată.

— Cum merge treaba, kapo?

Vorbește aproape prietenos. Nu ridică vocea, nici măcar nu are un ton poruncitor. Bărbatul înalt, cu mâna legată, privește de sus spre sclav. Kapo tremură în pantalonii vărgați din pânză zdrențuită. Acum ne ridicăm și noi privirile.

— Vă raportez cu umilință că treaba merge bine.

Vorbește în germană cu un puternic accent idiș. Schilodul dă din cap aprobator.

— *Schön.* Care este cel mai bun om al tău?

— 46514! strigă kapo fără să ezite.

Într-adevăr, 46514 este de departe cel mai bun din grup. Acasă a lucrat la defrișări. Are 27 de ani. Fața lui arsă de soare, rotundă, de țăran nu amintește deloc de originea lui evreiască. Nu este deloc tipul evreului obișnuit, slab și studios. O variantă pe care chiar și evreii o recunosc cu greu. În regiunea Carpaților, stratificarea profesională în sânul comunității evreiești este mai sănătoasă. Cei care muncesc o fac de dragul muncii în sine. Se vede asta după felul în care pun mâna pe unealtă.

46514 este un *Häftling* premium — o recunoaștere rară și deosebită. Iar o asemenea recunoaștere înseamnă un bonus săptămânal de două mărci, pe care le poți schimba pe gemuri speciale și tutun.

46514 sare din groapă cu șapca în mână. Schilodul se uită la el, dar nu-l întreabă nimic. Face un pas în lateral. Își duce leneș mâna la toc, scoate revolverul și-i îndreaptă țeava spre tâmpla lui 46514. Se aude o bubuitură. Bărbatul care stătea drept ca un catarg se clatină, după care, cu o bufnitură, se prăbușește în groapă cu fața în jos.

Ofițerul cu Leica pune aparatul în buzunar, iar Schilodul zâmbește liniștit, absent.

— O mică demonstrație, spune el. O demonstrație că până și cel mai bun evreu trebuie să moară.

Kitsch. Ororile sunt întotdeauna kitsch. Chiar și când sunt reale. Schilodul pune revolverul înapoi în toc și urcă în mașină cu însoțitorii săi. La 15 pași de noi, 46514 sărută pământul blestemat și dement cu buzele lui reci.

Mașina pornește în trombă, iar *Meister* ne impulsionează cu vocea lui obișnuită:

— *Los!... Bewegung!...*

Târnăcoapele încep să se legene, iar cărucioarele se pun în mișcare.

Este 6 iunie 1944, ziua debarcării Aliaților pe coasta Franței.

Capitolul 10

Începutul invaziei occidentale a adus un regim și mai inuman în Eule. Presiunea a crescut, patru cincimi din populația lagărului lucrând acum în subteran. Compania Baugesellschaft și-a încetat activitatea aici, iar posibilitatea unei munci în condiții mai bune a dispărut. Oamenii companiei au fost preluați de Urban și Kemna. Bombardiere și elicoptere germane survolau zona lagărului.

Mulțimea de barăci era pregătită. Am devenit o localitate rurală de dimensiuni medii din *Auschwitzland*. În jurul nostru începeau să se contureze drumuri, o piață, un cimitir, latrine, un loc pentru execuții — elemente centrale ale orașelor morții. Bucătăria era pregătită, dar nu funcționa, deoarece proviziile necesare de alimente întârziau încă să sosească. Mâncarea adusă în fiecare zi de camioane era din ce în ce mai insuficientă. Sfertul de pâine s-a redus la o cincime. Prețul tutunului a crescut vertiginos. Nimeni nu mai avea ce să fumeze. Grecii, acei magicieni escroci, cereau o întreagă rație zilnică de mâncare în schimbul unei singure țigări de mahorcă ce se topea în câteva clipe. Sistemul de prime a fost eliminat, dispărând astfel și principala sursă de aprovizionare. Nici în gară nu mai

întâlneam prizonieri de război britanici — care, din când în când, ne salutau prietenește și aruncau câte un Caporal. Se pare că fuseseră mutați din zona noastră.

Cantitatea de *Zulage* a scăzut, iar cele două mâncăruri „festive", supa de lapte și cartofii în sos, au dispărut din alimentația noastră. În schimb, primeam tot mai des coji de cartofi fierte în apă, o „mâncare" pe care chiar și animalele ar fi respins-o cu dezgust.

Ne târam, deshidratați și slabi până la os, plini de furuncule dureroase. Primeam cu indiferență veștile despre numărul crescând al deceselor. Ajunseserăm să elaborăm planuri de evadare, deși era de neconceput ca, în halul în care eram și cu zdrențele de pe noi, să reușim să facem chiar și 500 de metri dincolo de gardul de sârmă ghimpată.

Pe băiatul grec de 16 ani care, într-o noapte, se strecurase cumva prin gardul de sârmă ghimpată l-au capturat în zori într-un post de pază situat la 150 de metri de lagăr. Băiatul nu a fost ucis la noi. A fost tratat cu fast, deoarece voiau să dea un exemplu. Pe spatele hainei sale de prizonier au mâzgălit cuvântul *Flüchtling* cu niște litere roșii diforme. Fugar. Apoi l-au închis într-o baracă din ciment fără ferestre, unde l-au ținut trei zile fără apă sau mâncare. În a patra zi, doi gardieni SS înarmați cu pistoale-mitralieră l-au escortat la Gross-Rosen, centrul regional. Soarta îi era pecetluită, fără îndoială.

Toate acestea nu ne-au descurajat. Chiar și cei mai lucizi dintre noi au fost cuprinși de un fel de disperare sinucigașă. Nu cred că în acele zile mai erau printre noi o sută de prizonieri sănătoși la minte.

Atunci a apărut Feldmann, un fost ofițer de stat-major profesionist în armata cehoslovacă. Baraca lui a devenit locul nostru secret de întâlnire după apeluri. Acest bărbat cu păr cărunt, în ținută militară, se menținea cu o forță uimitoare. Emana o vitalitate indestructibilă. Cred că avea cea mai bună condiție fizică din 3 000 de deținuți câți eram. A obținut o poziție modestă — *botoskápó* la una dintre unitățile de muncă în tuneluri.

Când Maurer m-a introdus și pe mine în grup, la Feldmann se adunau deja mai bine de o sută de oameni în fiecare zi. Aceste întâlniri aveau un efect benefic asupra celor descurajați. Fostul ofițer de stat-major evalua cu pricepere știrile de pe front aduse de micuțul Bolgár sau de Pál Weisz. Feldmann improviza hărți și ținea prelegeri despre oameni care deveniseră stăpâni pe soarta lor și despre lucrurile pe care le puteau obține. Ne-a arătat ce viață ar putea să ne aștepte, una care merită efortul de a persevera, stimulând inima care a renunțat să mai lupte.

Nu erau discursuri politice bine conturate, cu poziționări, analize sau dezbateri — ar fi

fost prea mult pentru noi, niște oameni deveniți ființe instinctuale, copleșite de dorința animalică, primitivă: să mâncăm, să ne întindem, să ne odihnim, să fumăm... Sunt sigur că cei mai mulți dintre noi nu se mai gândeau prea mult nici la familiile lor.

Ședințele cu Feldmann nu semănau câtuși de puțin cu activitățile similare organizate în lagărele de prizonieri de război, prin care participanții se pregăteau în mod conștient și sistematic pentru viitorul lor. În comparație cu noi, rezidenții lagărelor de prizonieri erau ca niște turiști lipsiți de griji.

Oricât de rudimentare și inutile păreau, au avut un efect, cel puțin temporar, vindecător, acționând ca un medicament. Vázsonyi, Maurer, Gleiwitz, Grosz, Bolgár, Weisz, eu și toți cei care mai eram pe jumătate sănătoși am vorbit sau, întinși pe paleți, ascultam ceea ce se spunea în baraca aceea întunecată. Se vorbea în maghiară, dar traduceam și în poloneză, iar uneori, pentru puținii occidentali, în germană.

Într-o seară, Feldmann a făcut o propunere concretă.

— Cei mai mulți dintre noi înțelegem, a spus el, că invazia va accelera cursul evenimentelor. În acest moment, mai ales în condițiile noastre, este imposibil să anticipăm nivelul acestei accelerări și cum se va manifesta. Un lucru e sigur: o schimbare rapidă nu trebuie să ne găsească nepregătiți.

Iar singura modalitate de a face acest lucru este să ne unim forțele.

Și a expus planul în detaliu. Participanții inițiali se vor organiza în celule de câte zece oameni. Iar aceste celule vor mobiliza alți oameni — fiecare membru al unei celule va organiza un grup de 30 de persoane. Grecii nu vor fi implicați. Dacă apar semne clare că trupele eliberatoare se apropie, la un semnal, vom încerca să ne eliberăm. Ce-i drept, eram neînarmați și neputincioși, dar eram 3 000 împotriva a 200 de gardieni SS. Toată lumea va ști că în joc este viața, așa încât hotărârea ne va spori puterea. Primele arme vor fi obținute prin atacuri-surpriză asupra posturilor izolate.

Era o idee disperată, dar nu exista altă opțiune. Era singurul mod posibil de a preveni presupusa încercare a naziștilor de a distruge lagărul, laolaltă cu toți prizonierii, în caz de pericol.

Toți am acceptat planul. Și cu asta, întregul efort embrionar a luat sfârșit. Nu am avut niciodată ocazia să punem planul în aplicare, să începem mobilizarea, căci după trei zile au ordonat transferarea în altă parte a două treimi din lagăr. Ceea ce, desigur, a pus capăt ședințelor lui Feldmann și planului de eliberare.

Printr-o coincidență curioasă, vestea cea mare a fost anunțată chiar în seara de după

întâlnirea în cursul căreia Feldmann și-a împărtășit planul.

După rezolvarea problemelor de rutină — adică bătaia fără milă a reclamaților —, Max a pășit în centru, împreună cu secretarul.

— Voi citi niște numere, a spus el, iar cei vizați nu se vor alătura mâine-dimineață secției lor, ci se vor alinia într-o coloană separată.

Toată lumea a fost cuprinsă de frică. Ce putea să însemne asta? Nu ne plăcea să fim deosebiți unii de alții, căci ne temeam de orice formă de „selectare".

Citirea numerelor a durat două ore. Chiar și după încheierea apelului, Max a continuat să urle neclintit. Au fost selectați aproape două mii de oameni. Am fost chiar la începutul listei. *Să mă bucur sau să mă tem?* Era clar că urma să plecăm. Cu siguranță n-aș putea să ajung într-un loc mult mai rău decât aici, m-am gândit — și cât de tragic m-am înșelat! Cel mai rău caz era Birkenau, cu pădurea sa de coșuri fumegânde. Ceea ce, dacă mă gândesc bine, nu ar fi chiar o soluție inacceptabilă.

A doua zi dimineață, cu o rație de pâine pentru două zile, am plecat pe jos. În mod surprinzător, printre noi era însuși Max, temutul zeu al lagărului. Temutul nostru *Lagerälteste* căzuse victima unui complot. Autorii complotului fuseseră Weisz, kapo de la compania Urban, și Michel, contopistul

viclean — au întocmit lista absolut la întâmplare, iar între timp au reușit să-l denunțe pe Max la comandant. L-au convins pe măcelar să scape și de el.

O ironie infernală — în iad.

Max citește numerele cu o voce tunătoare. Dintr-odată descoperă chiar numărul lui. Trebuie să-l strige și pe acela, fără drept de apel. Și uite-așa, patronul unui club de noapte din Paris, un criminal și un renegat, ajunge dintr-odată un simplu *Häftling*. Adică... nu chiar. Comandantului lagărului i s-a făcut milă de el și l-a numit pe fostul său aghiotant, căzut în dizgrație, kapo al unității noastre.

Dar încotro? La asta se gândea fiecare dintre noi. Rația de pâine pe două zile sugera un marș lung, iar numărul mare de gardieni SS și de oameni ai lui Todt care ne însoțeau nu era un semn încurajator.

A fost într-adevăr un marș lung, ca de atâtea ori de când am ajuns pe acest pământ blestemat. Mergeam desculți, deoarece încălțările din lemn de la Auschwitz fuseseră de mult aruncate. Nici drumurile de macadam bine întreținute pe care călcam acum nu au adus prea multă alinare picioarelor noastre însângerate și rănite. Rația dublă de pâine a fost, desigur, devorată imediat după distribuire. Un *Häftling* înfometat nu-și poate controla niciodată mușchii masticatori.

De data aceasta — la omul sărac nici boii nu trag —, până și soarele s-a străduit să ardă din toate puterile. A ars zdravăn, înăbușindu-ne zdrențele în praf și sudoare, iar păduchii au muncit cu încrâncenare.

Am trecut din nou pe lângă lagăre, orășele-fantomă pe care le-am lăsat în urmă. Prima noastră oprire a fost spre seară, pe un drumeag abrupt dintr-un oraș liniștit. Pe grupuri, am fost duși într-o clădire care s-a dovedit a fi baia orașului. Din nou a trebuit să ne aruncăm hainele grămadă. Am stat sub dușuri, timp în care zdrențele ne-au fost despăducheate. În momentul când am fost alungați din paradisul apei calde, bineînțeles că nimeni nu-și mai putea găsi hainele printre zdrențele identice aruncate la grămadă. Trebuia să ne luptăm pentru fiecare bucată. Așa încât, din lupta aceea corp la corp am ieșit mai zdrențăros ca oricând. Încercasem să-mi păstrez măcar cămașa și chiloții, dar acum nu mai aveam decât niște resturi.

În seara următoare am ajuns la noua noastră destinație: în fața sârmelor ghimpate ale lagărului de muncă (*Arbeitslager*) de la Fürstenstein, cu numărul III.

PARTEA A II-A

Capitolul 11

O fortăreață masivă înconjurată de un parc splendid de 2 000 de acri, cu un castel mare care privește în tăcere, înțelegând totul, cele șase rânduri lungi de corturi rotunde, verzi, turnul de pază cu mitraliere, gardul de sârmă ghimpată și alte anexe ale lagărelor de exterminare. Fürstenstein este reședința unei familii aristocratice germane de odinioară, dinastia Fürstenstein-Pless. Lagărul a fost construit aici, evident, datorită castelului impunător cu 450 de camere și trei etaje. Această bijuterie a arhitecturii medievale a fost restaurată la sfârșitul secolului al XIX-lea, după cum indică inscripția gravată în marmură de pe fațada porții principale, însă exteriorul, în afară de aripa centrală, rezidențială, a clădirii, a fost păstrat în forma sa originală. Atmosfera Evului Mediu este păstrată de turnurile de colț din piatră brută și zidurile bastionate. Desigur, nu mă refer la medievalismul pe care nebunii lui Hitler l-au impus în anii 1940, ci la un Ev Mediu cu siguranță mult mai uman. În acea perioadă a cavalerilor și doamnelor din înalta nobilime mai existau iobagi, dar nu sclavi — cel puțin în Europa.

Se spune că vlăstarul de astăzi al familiei Fürstenstein-Pless s-a căsătorit cu o

englezoaică și a emigrat la Londra pentru a scăpa de Hitler. Probabil că se află acolo și acum. Cu toate acestea, frumoasa clădire a fost condamnată la moarte de strategia lui Hitler. Sute de camere pline de fresce inestimabile, mobilier și obiecte de artă valoroase au fost distruse în câteva zile. Legiuni de muncitori germani și ucraineni și mii de deportați evrei au devastat locul zi și noapte. Au dărâmat pereți, făcând praf îngerii cu ochi mari din picturile murale. Bastioane mândre s-au prăbușit sub loviturile târnăcoapelor.

În parcul imens s-au apucat să asaneze lacul artificial și au tăiat fâșii întregi de pădure. Gazonul îngrijit a fost sfâșiat de o cale ferată industrială ruginită, iar aleile pietruite au devenit impracticabile din cauza gropilor și șanțurilor săpate haotic.

Sub vechea structură se ascundeau spații subterane largi. Acum, un adevărat sistem de catacombe se întindea pe mai mulți kilometri în lungime și adâncime.

Fără îndoială, se construia un oraș subteran labirintic. Așadar părea destul de plauzibilă versiunea larg răspândită cum că ne-am afla în inima unei mari linii de apărare, castelul și anexele sale fiind transformate și pregătite pentru a deveni sediul central al lui Hitler în caz de retragere. Iar orașul subteran ar urma să adăpostească

fabrici de armament de o importanță crucială.

Iar noi, cei 2 000 de oameni, fuseserăm trimiși aici pentru a completa armata deja considerabilă de muncitori.

Deci nu-i chiar atât de rău. O viață de sclav. În continuare. O constatare care nu mă entuziasmează din cale-afară. Nu mă încântă o altă serie de zile de la care nu aștept nimic bun. Două zile de marș, flămând și însetat, în zdrențe, sunt mult prea suficiente pentru a te obișnui cu gândul unei morți iminente.

Prima noastră impresie nu este încurajatoare. Lagărul este mult mai mare decât cel de la Eule; ajunsese la o populație de 4 000 de oameni înainte de sosirea noastră, dar încă nu cunoaștem care e confortul barăcilor. Să te scufunzi din nou în mirosul insuportabil al cortului cu structură din lemn nu este, în sine, o perspectivă roz, dar când văd primul cort din Fürstenstein, Eule începe să-mi pară a fi un paradis pierdut.

După sosirea noastră, 40, uneori chiar 50 de oameni sunt înghesuiți în corturi destinate să adăpostească 24 de persoane. Sunt puține corturi goale. Noi, cei abia sosiți, pătrundem în viața colegilor noștri de suferință ca niște oaspeți nepoftiți.

Ajung la numărul 28, un cort știut de toți. Locuitorii lui sunt în carantină. Sunt infractori de drept comun — evrei, desigur —

aduși la Auschwitz de la închisoarea din Sopronkőhida. Deci n-am avut noroc cu cazarea. Să fiu plasat laolaltă cu 40 de ticăloși vicleni și cinici, gata de orice, este mai mult decât o întâmplare nefericită.

Sunt deținuți condamnați la ani mulți pentru omor, tâlhărie și furt. La 28 nu-i niciun infractor intelectual. Anii de detenție le-au șters orice urmă de umanitate. Nu-ți trebuie prea mult ca să-ți imaginezi cum s-au sălbăticit aici și furia cu care-i vor întâmpina probabil pe noii deținuți, care îi forțează să se restrângă și mai mult.

Șef de cameră este Sanyi Róth, recidivist notoriu. O serie de spargeri i-au atras o condamnare de patru ani, pe care o ispășea când a început ocupația germană.

Camarazii lui reprezintă încă o infirmare răsunătoare a teoriei naziste a specificității evreiești. N-au nimic evreiesc, doar mai multe tendințe criminale înnăscute.

Sunt instalat în cortul 28 chiar din seara sosirii noastre. În afară de mine, doar micuțul Bolgár ajunge în „Markó". În lagăr, aceasta e porecla dată viitorului meu cămin — cu referire la infama închisoare de pe strada Markó din Budapesta.

Sanyi Róth mă cântărește din priviri, cu dezgust:

— Cine naiba v-a lăsat aici?

Micuțul Bolgár răspunde fără să bănuiască nimic:

— Cred că a fost *Lagerälteste*. Judecând după banderolă, el trebuie să fi fost.

— Crăpar-ar și el laolaltă cu voi! Fără îndoială că porcul ăla nu dădea țigări noi în corturile domnilor, nu? Și totuși acolo sunt 24 la cort.

— Faceți-ne puțin loc, camarazi, să ne întindem și noi! intervin eu.

Cortul răsună de râsete disprețuitoare și comentarii sarcastice.

— Domnilor, doriți să vă retrageți? Întindeți-vă, desigur! Poate nu vă place să stați jos...

Ne uităm în jur — fără îndoială, ceva nu e în regulă. Este de neconceput ca zece dintre noi să încapă în această cocină mizerabilă.

Noroc că vine al doilea *Lagerälteste*, un tip scund, care urlă mereu. Îi verifică pe noii sosiți. Și se întâmplă un miracol. Cei care locuiesc deja în cortul 28 mormăie, dar, supuși, fac loc. E clar că le este frică de omul care urlă la ei ca și cum ar încerca să îmblânzească o fiară.

Reușim cumva să ne întindem păturile. Nici acum nu primim mâncare, pentru că am fost „aprovizionați" pentru două zile. Ceilalți primesc acum. Deținuții de la 28 apucă grăbiți pâinea aruncată spre ei. În adâncul cortului, patru oameni se luptă înverșunați, strângând din dinți. E o pâine la patru

prizonieri și, în ciuda măsurătorilor meticuloase, nu pot ajunge la o înțelegere. Disputa, care degenerează într-o încăierare, continuă să se întețească în legătură cu cine ar trebui să ia capetele mai grele de pâine.

Róth întrerupe disputa fără să se uite la ei, restabilind liniștea. Unul dintre combatanți se ridică brusc în picioare și, cu fruntea sângerândă, se uită lacom la bucata lui de pâine. Mușcă din ea cu poftă.

Îmi frec ochii arzători și totuși grei. Chiar și după Eule, acestea sunt motive noi. Unde am ajuns? Întâlnesc privirea înlăcrimată a micuțului Bolgár.

În cort, toți mârâie, înfulecă și gem. Gem de parcă ar fi angajați într-un act sexual. Róth scoate o lampă murdară și o așază cu grijă pe raftul din scânduri improvizat în jurul paturilor. O fâșie de lumină mohorâtă, ce te duce cu gândul la decorul unei piese de Gorki.

Șeful nostru de cameră rontăie o gulie. Rânjește:

— Am reușit să eliberez doar trei pachete de două kilograme.

Întinde mâna la raft și scoate comoara din lada lui de lemn.

— De unde? întreabă câțiva.

— Din spatele bucătăriei. Le-au adus ieri. Mai este margarină, varză și sfeclă. Cei de la bucătărie se îmbuibă într-o veselie.

Ochi invidioși, dar pofticioși urmăresc drumul guliei până la gura căscată a lui Sanyi Róth.

— Ai reușit să te furișezi? întreabă cineva.

— Tâmpitule! Sunt de două zile în lagăr. Spălăm oale. E o muncă ușoară.

— Norocosule, îi spune vecinul său cu o admirație aproape tandră.

— Ei, pe dracu'! izbucnește Róth. Dacă aș fi fost norocos, acum aș fi avut un sfert de pachet de margarină. Omule, am intrat astăzi în prima bucătărie cu două oale. Nu-i nimeni acolo. Haleala e pe masă. Eu, idiotul, stau pe gânduri ca prostu'. Și vine kapo de la cartofi și-mi trage un șut în cur. Dacă nenorocitul ăla ar fi apărut o clipă mai târziu... psst...

— Câte porții sunt într-un sfert de pachet? întreabă cineva.

— Cel puțin 20.

Cortul 28 visează cu ochii deschiși. Degete trandafirii gâdilă fanteziile preprogramate pentru a crea imagini culinare. *20 de porții de margarină...*

Aici nu există discuții despre un viitor utopic, ca la Eule. Divagațiile micuțului Bolgár despre câmpul de luptă nu ar trezi prea mult interes. Aici bestialitatea a atins un nivel mai profund. Deținuții de la 28 nu mai visează la eliberare.

Deocamdată suntem ignorați. Vecinul meu se întinde lângă mine fără nicio jenă. Abia mai pot respira, dar nu cred că e indicat să

protestez. Se discută despre evenimentele din lagăr — aud nume necunoscute, incidente necunoscute agită spiritele. Se înjură în legătură cu nu știu ce tunel, schimburi de noapte și se înșiră morții.

În cele din urmă, Róth ne observă și pe noi:

— Aveți țigări?

— Au păduchi, intervine unul dintre veterani.

Róth răbufnește:

— Te-am întrebat eu ceva, Jaksi?

Jaksi, un tânăr cu fața plină de coșuri, amuțește. Șeful de cameră mi se adresează în mod direct:

— De unde veniți?

— De la Eule.

— Unde-i asta?

— Nu știu. Am mers pe jos două zile.

— Prin ce orașe ați trecut?

— Am putut identifica doar numele Waldenburg.

— Cum a fost în lagăr?

— Groaznic.

— Aveați un sfert sau o treime de pâine?

— Un sfert.

— Ați primit *Zulage*?

— Uneori.

— Cum era munca? Cum s-au purtat cu voi?

— Îngrozitor.

— Ei bine, o să vedeți voi aici, ne spune calm bărbatul cu părul alb.

Și am văzut. Chiar de a doua zi. La apelul de dimineață, atmosfera era și mai lipsită de speranță decât la Eule. Ne împleticim prin noroi până la glezne, în beznă, spre poartă. Aici suntem aliniați.

Deținuții mai vechi și kapo se agită într-o parte și în alta. Instrumentul lor de comunicare și convingere: bastonul de cauciuc. Surprinzător, însă cei de aici sunt și mai zdrențăroși decât noi. Dar poate că doar așa par. Scărpinatul lent al umbrelor din cort ne dă de înțeles că nici aici nu lipsesc păduchii.

Kapo îi împing pe oameni în formații. În fața cortului 1, unde stau *Lägeraltesten* și contopiștii, autoritățile lagărului contemplă haosul cu brațele încrucișate. Comenzile răsună în germană și maghiară:

— *Hegerfeld, antreten!*[19]

— *Lagerarbeiter zu mir!*[20]

— *Sänger und Lanninger! Sänger und Lanninger!*

— *Pischl munkások felállni!*[21]

— *Kemnások! Kemnások! Első utca!*[22]

— *Tegnap érkezettek! Újak! Hozzám!*[23]

Dintr-o învălmășeală nebună se formează coloane gata de plecare.

Ne aliniem separat. Dinspre grupul șefilor, doi *Häftlinge* se apropie de noi. Un bărbat

gras la vreo 40–50 de ani, cu un baston imens, și un tânăr chel și bine bărbierit. Primul *Lagerälteste* și secretarul. Kapo strigă:

— *Achtung! Schmützen ab!*

Șepcile zboară de pe capete în fața celor doi indivizi spălați și îmbrăcați curat. La Fürstenstein se acordă o atenție strictă nu numai germanilor, ci și evreilor ridicați la rangul de supraveghetori de sclavi.

Legănându-și bastonul, Berkovits, primul *Lagerälteste* de la Fürstenstein, este mai înfiorător decât Max de la Eule, care acum se agită prin fața noastră cu un aer important, ca lider al celor sosiți de curând. Strigă, gesticulează, face ordine. Ca o coadă de topor rătăcită, încearcă să obțină măcar un rang mediu. Nimeni nu-l cunoaște și nici el nu știe pe nimeni.

Se apropie de Berkovits cu un aer colegial, imparțial:

— Permiteți-mi, domnule coleg. Max, *Lagerälteste* la Eule.

Fără ezitare, Berkovits lovește cu bastonul mâna întinsă spre el. Max geme de durere și, surprins, face un pas înapoi. Din grupul nostru se aude chicotit stins, chiar dacă nu avem chef de râs. Suntem martorii unui exemplu clasic de dreptate poetică.

— Aici doar noi doi suntem *Ältesten*. Cine nu înțelege lucrul ăsta va avea de-a face cu noi. *Verstanden?*[24]

Max se înclină supus. Încearcă să salveze ce se mai poate salva.

— Dar la Eule am fost numit kapo al acestui grup.

— Kapo — poate că da. Vom vedea.

Berkovits este din Ungaria Superioară. Un tip obscur, despre care se spune că ar fi fost negustor. A stat închis mult timp pentru bancrută frauduloasă. Își folosește puterea din plin. Se spune că el și Röhmer, conțopistul din Cehoslovacia, care este de altfel inginer, dețin controlul total asupra comandantului lagărului.

Röhmer vine în fața noastră. Are în mână o listă. Vorbește în germană. Ne citește numerele și ne repartizează în grupurile deja constituite.

Sunt repartizat printre oamenii de la Sänger und Lanninger. Mă așez la coada lungă. Vecinul meu vorbește în șoaptă. Un bărbat palid și adus de spate:

— Ei bine, te-ai aranjat.

— De ce?

— Știi ce înseamnă Sänger und Lanninger?

— Nu.

— Cel mai mizerabil tunel. Ai să vezi.

— Tu reziști?

— Doar Kemna este mai rău decât Sänger und Lanninger, spune el cu o profundă convingere. Și iadul. Ești din Budapesta?

— Din Bácska.

— Eu am fost luat din Budapesta. M-au dat jos din 44 la Keleti. Numele meu era Farkas. Doctorul Farkas.

Îi spun și eu cum mă chema odinioară. Pentru prima dată de când sunt aici. Ne strângem mâinile.

Până ajungem la locul de muncă, aflat la patru kilometri distanță, doctorul Farkas, medic din Budapesta, îmi prezintă Fürstenstein. Vorbește despre Sänger und Lanninger și despre sclavii lor. Această companie construiește lumea subterană a peșterilor. O muncă istovitoare care distruge trupuri și suflete. Timp de 24 de ore, în două schimburi, exploziile, forajele și scoaterea pietrei se desfășoară neîntrerupt. Trebuie să ne obișnuim cu zgomotul. Operațiunile sunt supravegheate de muncitori italieni specializați. Adepți ai primului-ministru Pietro Badoglio. Prizonieri de război; au ajuns în mâinile germanilor după căderea lui Mussolini. Se spune că italienii sunt cei mai buni muncitori la tuneluri.

Sänger und Lanninger este o companie privată. Are probabil sediul la Berlin sau la Düsseldorf. Aici, la Fürstenstein, are o filială cu numeroși angajați. Lucrează pentru stat și le plătește acționarilor săi dividende decente. Însă în fiecare zi, 20–30 de proscriși mor pentru profitul companiei. Fosta Companie a Indiilor de Est sau proprietarii de plantații din Ceylon erau mai interesați de soarta

sclavilor care munceau pentru ei decât sunt acționarii Sänger und Lanninger de soarta noastră. Nici măcar nu eram proprietatea acestor finanțatori și antreprenori — distinși, fără îndoială. Dispariția noastră nu-i afecta deloc din punct de vedere financiar. Iar statul, cu atât mai puțin era afectat. Exista suficientă mână de lucru.

Principalul supraveghetor de sclavi al companiei este inginerul-șef. Un german tipic: se evidențiază prin pasiunea pentru muncă și ură. Pentru el, atât victoria, cât și profitul sunt la fel de importante. Și, mânat fiind de acest dublu ideal, la fel face și cu noi. În mod eficient. Cu pălăria sa de vânătoare verde cu pene și pantalonii strâmți prost croiți, pare o caricatură din *Fliegende Blätter*. Cu toate acestea, emană un aer de teroare, ca și Schilodul.

Nu, el nu ucide cu mâna lui. Omorul nu intră în sarcinile unui inginer-șef cu salariu fix. Nici nu lovește cu bastonul. În schimb, face liste. Notează. Se plimbă neobosit prin tuneluri, în zgomotul furibund al utilajelor de foraj, trece prin spatele deținutului fără să fie observat:

— Numărul tău, te rog! se adresează el politicos deținutului, care poate tocmai s-a oprit ca să-și tragă sufletul.

Da, ne vorbește frumos. Notează și trece mai departe fără să spună un cuvânt. Însă numerele înregistrate ajung apoi la

comandantul lagărului și sunt citite la *Appell*, pentru a li se aplica pedeapsa. Uneori, Pălărie-verde ajunge chiar și la 20–30 de victime pe zi.

Acum lucrez la tunel. Rețelele de peșteri se întind pe toată lungimea crestei care înconjoară castelul. Zece puțuri străpung versantul de cuarț al muntelui. În inima muntelui, coridoarele se extind, devenind din ce în ce mai lungi, transformându-se în încăperi, săli, adevărate spații largi. Galeriile sunt legate între ele prin pasaje transversale.

Munca la tuneluri e grea. Asta știam dinainte. Muncitorul care se luptă cu pietrele ucigașe din subteran este bine plătit și îngrijit cu deosebită atenție peste tot în lume. Dar nu și aici.

Lămpile tremurânde și becurile murdare agățate de stâncile proeminente abia dacă atenuează întunericul apăsător. Forezele țipă în timp ce străpung stânca, tavanul se prăbușește. Ca niște megafoane, ecourile amplifică zgomotul cărucioarelor pline cu bucăți de stâncă.

Umezeala te pătrunde până la oase. Apa se scurge din stânci, prelingându-se în pământul îmbibat de sub picioarele noastre.

În unele locuri se toarnă deja beton, iar în altele se cară saci pentru pântecele nesățioase ale betonierelor. Se târăsc grinzi, iar pe schele cu mai multe niveluri se leagănă umbre. Este prima dată când lucrez într-un tunel. Am

scăpat la Eule, dar acum se pare că n-am mai avut noroc.

Kapo își duce palmele pâlnie la gură:

— Ai să cari *borré*. *Los!*

— Tot răul spre bine, spune Farkas lângă mine auzind lucrul ăsta. Ai grijă să te ții de treabă!

Habar n-am ce-i aia *borré*, dar nu consider că ar fi înțelept să întreb. Din fericire însă, înainte să se îndepărteze cu căruciorul încărcat, Farkas mă lămurește.

Borré sunt niște tije metalice de lungimi diferite cu ambele capete în formă de daltă. Acționate de curent electric, aceste dălți taie straturile de stâncă desprinse anterior prin explozie. *Borré* pot fi folosite doar câteva minute, deoarece lamele se tocesc rapid. Așa că se duc în atelierul de fierărie, unde sunt forjate și bătute din nou.

Eu umblu de la o schelă la alta și adun tijele uzate. Uneori italienii aproape că mi le aruncă în cap. Pun pe umăr patru–cinci bucăți, după care ies la lumina soarelui. Urc 50 de metri până la forja de pe deal. În spatele meu, gardianul SS mă urmărește. Ajuns sus, iau tijele pregătite și mă întorc. Fac treaba asta fără oprire, pe tot parcursul zilei de muncă.

Desigur, nu-i la fel de banal ca transportul de pietre în subteran, dar nici joacă de copii nu e. Cu toate acestea, nu-mi pot păstra mult timp această poziție privilegiată. După câteva

zile sunt retrogradat, apoi, luni la rând, rămân în armata de nenorociți care dau în brânci la căratul pietrelor.

Desigur, la locul de muncă nu există echipament de protecție. Căderile de pietre sunt frecvente și rareori trece o zi fără ca unul sau doi să moară striviți în vreuna dintre galerii.

E o imagine familiară. Kapo și sclavii nici măcar nu se uită la cadavre. Accidentele de mașină sunt frecvente. Camioane încărcate cu nisip, ciment, cărămizi, zgură, grinzi se îngrămădesc unul după altul în spațiul îngust delimitat de munții de nisip și pietre. De multe ori sunt scoși *Häftlinge* de sub roțile lor. Nu se fac niciodată rapoarte sau anchete. Moartea unui *Häftling* nu are absolut nicio importanță — e ca și cum ai călca un câine sau o gâscă.

Sunt și cazuri când unii ajung victime nu chiar din neatenție. La urma urmei însă, de ce nu? Nu există o modalitate mai rapidă și mai ușoară de a te sinucide.

Oamenii în gri și specialiștii italieni, care nu vorbeau prea mult, dar loveau cu bastoanele, se bucurau de scenele sângeroase. Se amuzau copios, făcând chiar și glume:

— Ei bine, evreilor, astăzi nu se sinucide nimeni? Vreau să văd un cadavru.

Uneori chiar îi ajutau pe cei ezitanți cu un ghiont discret. Pur și simplu pentru distracție.

Încetul cu încetul, temnițele din Fürstenstein mă fac să mă simt păduchios. Efectiv. Spălarea și dezinfectarea își pierd efectul în prima zi. Veteranii sunt mult mai infestați cu păduchi decât noi. În general, totul este cu unul sau două grade mai rău decât la Eule: mâncarea, locurile de muncă, condițiile de sănătate, ierarhia. Aceasta din urmă este mult mai complicată. Deoarece există bucătărie separată, s-a dezvoltat și o castă privilegiată a lucrătorilor de la bucătărie; în loc de un *Lagerälteste,* sunt doi. Kapo speciali stăpânesc ca niște zei asupra muncitorilor din lagăr, există o armată de contopiști...

Majoritatea medicilor lucrează ca simpli muncitori. Doar câțiva au reușit să se impună în rândurile șefilor prin relații personale. Șeful lor, Katz, medicul lagărului, despre care se spune că acasă ar fi fost dentist, îi întâmpină cu următorul mic discurs:

— Ascultați-mă, tovarăși! Eu sunt medicul lagărului. Nu sunt un tip rău, dar vreau să vă spun că aici nu există bolnavi. Dacă te poți mișca, trebuie să mergi la muncă. Chiar dacă nu poți sta în picioare. Aici nu există infirmerie, nu există medicamente, în schimb există Bulldog, medicul SS, care mă bate pe mine dacă găsește mai mult de zece oameni la infirmerie. Iar cei zece nu pot fi decât muribunzi care mai au cel mult două ore de trăit. Are cineva niște tutun?

Deocamdată nu avem tutun. Păcat, pentru că, așa cum s-a dovedit mai târziu, cu ajutorul lui se puteau face afaceri confidențiale cu medicul ahtiat după nicotină.

Într-un lagăr cu 6 000 de oameni, Bulldog permite într-adevăr ca numai 10–15 „infirmi" să fie scutiți de muncă. Desigur, nazistul habar nu are de medicină, totuși îi „examinează" personal pe toți cei care nu merg la muncă. Dacă nu îi găsește suficient de bolnavi sau dacă argumentele doctorului Katz nu i se par suficient de convingătoare, atunci îl bate pe medic și îl alungă pe pacient cu lovituri puternice. Nefericitul încearcă apoi cu disperare să se strecoare în cea mai apropiată unitate de lucru, fiindcă e vai și amar de cel care e prins nesupravegheat prin lagăr în timpul orelor de lucru. E condamnat la moarte. Comandantul umbla încontinuu prin lagăr, iar dacă prindea pe careva rătăcind aiurea, nu aștepta apelul de seară. Îl bătea pe loc — și-l lovea atât de crunt, încât ghinionistul rareori mai apuca ziua următoare.

Asta e situația în domeniul „sănătății". Nici la mâncare nu stăm mai bine, deși funcționează o bucătărie imensă. Așa-numita supă groasă sau supa de buncăr, cu un supliment de coji de morcovi sau de cartofi fierte, este complet necunoscută aici. Supă de lapte primim foarte rar, și chiar și atunci fără

zahăr. Cinele sporadice cu cartofi sunt amarnic vămuite de numeroasele mâini prin care trec pe parcurs, de la *Lagerälteste* până la Sanyi Róth, care se ocupă de 28. Patru sau cinci cartofi putrezi pe jumătate fierți reprezintă meniul de duminică.

Apoi este piața separată a lagărului: bursa. După apelul de seară, deși suntem epuizați, lagărul devine un furnicar zgomotos. Oamenii obosiți se înghesuie în „piața" din fața porții. Cumpără și vând. Ce? Rația de pâine a fumătorului pentru câteva grame de mahorcă sau câteva țigări proaste. Se oferă bucăți murdare de morcovi, felii de sfeclă furajeră, ceapă, varză, cartofi și chiar roșii. Se vând zdrențe și alte lucruri care pot fi folosite ca batiste sau bretele, sparanghel, ziare murdare pentru rularea țigărilor, cuțite și linguri primitive, cutii de conserve goale. Lucruri de doi bani cu valoare de schimb — și toate sunt de furat, firește. Vânzătorii sunt cei care lucrează în locuri de muncă mai norocoase. Câțiva privilegiați de pe plantația Todt, meșteșugari care lucrează în ateliere sau oameni care fac muncă specială în interiorul castelului. Există mulți oameni isteți printre cei care lucrează în zonele exterioare, care dau pâine pe tutun de la ucraineni și apoi vând produsele în lagăr cu un profit considerabil. Speculanții câștigă zilnic câte doi Umani. Uman este o țigară ucraineană fără filtru și destul de groasă. Din ea se pot

rula mai multe țigări subțiri, așa încât este foarte valoroasă. Chiar dacă tutunul ei este extrem de iute.

Uman...

Numele evocă amintiri firave ale unor lucruri citite cândva. Obiectul dorințelor noastre, această țigară mizerabilă, poartă numele orașului ucrainean unde, la jumătatea secolului al XVIII-lea, a avut loc un masacru al evreilor, destul de mare la vremea respectivă. Pe la 1760, în jur de 20 000 de evrei au fost masacrați acolo.

Celălalt tip de țigară aflat în circulație este tot ucrainean. Nu este o marcă anume. Datorită filtrului său lung, asemănător unei teci, care ocupă două treimi din lungimea țigării, i se spune Teacă. La schimb, un Uman face cât trei Teci.

Uneori se fac „tranzacții" chiar și cu tutunul maghiar cultivat în țară, acel praf de tutun care se aprinde rapid și nu are miros. Moneda de schimb: pâine, supă, cartofi, margarină și alte rații suplimentare. Când este disponibilă o cantitate mai mare, tutunul poate fi luat și pentru diverse articole utile. Desigur, *Häftlinge* nu cumpără doar tutun. În plus, acesta este disponibil doar ocazional în cantități suficiente pentru a ajunge pe piață. Muncitorii din grădina de legume dau sfeclă, varză, morcovi pentru pâine și supă.

Cădem pradă unei iluzii optice. Cu greu rezistăm atracției unor imense căpățâni de varză. Putem îndesa în noi una la vreo trei kilograme cu jumătate de porție de pâine — așa gândim de obicei. Desigur, calculul nu ține cont de cel mai important factor: valoarea nutritivă.

Fără îndoială, deteriorarea noastră rapidă este accelerată de piața neagră din lagăr. Cei cu varză și sfeclă, dacă sunt și nefumători, adesea negociază și consumă cinci–șase porții de pâine care le pot salva viața, așa încât ajung să mănânce mai mult decât tovarășii lor. Aproape exclusiv suplimentele bogate în calorii sunt cele care ajung la astfel de comercianți inteligenți.

E un blestem greu acest troc isteric. Pe lângă celelalte o mie de mizerii ale noastre, asta e a o mie una. Cei care tânjesc după tutun sunt exploatați fără milă de cei care îl au. Aceștia formează carteluri ocazionale și măresc prețurile. Uneori cer porții întregi de pâine pentru un vârf de cuțit de mahorcă.

Chiar înainte de ora 21, mulțimea din piață se împrăștie și începe comerțul privat. Cei care nu au reușit să vândă sau să cumpere în piață încearcă acum să facă afaceri din cort în cort. Ușile corturilor se deschid în fiecare minut. Bărbați scheletici, emaciați și plini de păduchi abia pot sta pe picioarele lor dureroase și umflate, dar se târăsc neobosiți. Strigă în trei sau patru limbi:

— Dau margarină pe tutun!

— Varză pe pâine!

— Cumpăr mahorcă pe o zdreanță de prosop!

— Dau cartofi pentru o Teacă!

— Cine are mahorcă?

— Supă de lapte! Supă de lapte groasă!

— *Schöne Suppe, schöne Suppe!*[25]

Vânzătorul își laudă marfa fără nicio jenă. Cei interesați se ridică, își înmoaie lingurile ruginite în „supa de lapte groasă" și evaluează câtă materie solidă conține. Apoi începe târguiala disperată. Cei care nu înțeleg limba celuilalt comunică prin semne. Vânzătorul de pâine își trece unghia peste o pâine pentru a arăta cât de mare e bucata pe care este dispus să o vândă. Negustorul de supă indică o porție mai mare cu câțiva milimetri. Cumpărătorul și vânzătorul strigă în limba lor maternă, zboară înjurături dintr-o parte în alta.

Spectatorii se scarpină în cap și urmăresc confruntarea cu seriozitate. Iau și ei o lingură din mult dorita supă; laudă, critică, fac sugestii.

E o târguială înnebunitoare. Era o vreme când oamenii ăștia obișnuiau să-și hrănească mai bine câinii — iar acum, cu o asemenea renunțare la sine și cu dorința concentrată într-un singur punct, nu și-ar dori altceva decât mai puțini păduchi, mai puține bătăi și mai multe lături.

Este rezultatul unui experiment desfășurat cu o barbarie științifică. Sute de mii de oameni ținuți în patru labe nu se vor mai strădui să învingă fiara din ei înșiși.

---

19 *Hegerfeld, alinierea!* (germ.)
20 *Muncitorii din lagăr la mine!* (germ.)
21 *Muncitorii de la Pischl în picioare!* (magh.)
22 *Muncitorii de la Kemna! Muncitorii de la Kemna! Prima stradă!* (magh.)
23 *Cei sosiți ieri! Noii veniți! La mine!* (magh.)
24 *S-a înțeles?* (germ.)
25 *Supă bună, supă bună!* (germ.)

Capitolul 12

Situația din cortul 28 este insuportabilă. Sanyi Róth pare că mă urăște. Îmi dă cel mai mic supliment de mâncare, mie îmi revine cea mai mică bucată de pâine. Iar locul din cort mi-a fost efectiv luat. Am noroc dacă reușesc să mă înghesui între trupurile acelea împuțite atât de strâns încât să pot trece nopțile întors pe jumătate. De două ori mi-au furat pâinea, deși am pus-o pe raftul de deasupra mea doar atât cât să-mi sorb supa. E imposibil să dovedești furtul. Bandiții fură cu o abilitate diabolică. Împart și devorează prada în cel mai scurt timp. Răspunsul lor la proteste este o indignare falsă, coordonată cu măiestrie.

Nici micuțul Bolgár nu se descurcă mai bine. Într-o clipă de neatenție, cămașa și chiloții lui, lăsați la uscat, au dispărut de pe acoperișul cortului 28. Până să facă scandal, era deja prea târziu. Prietenii lui Róth îi „eliberaseră" zdrențele de mult — erau probabil și vândute. Au avut o captură bună; au fumat trei zile întregi. L-au tratat rău pe puști. Erau chiloți în stare relativ bună. Îi rămăseseră din vremea când, la Eule, lucra pentru Todt. Înțelegem de ce îi păstrase cu atâta grijă. Chiar și dintre șefi, puțini se puteau lăuda că au chiloți. În duminicile

dedicate despăducherii și spălării zdrențelor noastre, el petrecea ore întregi cosând la ele. A reușit să găsească și niște ace și a scos năpârcile de păduchi care se strecurau în tivuri.

A fost o lovitură grea, după care micuțul Bolgár și-a revenit cu greu. Trebuia să fac ceva, căci lucrurile nu mai puteau continua așa. Într-o seară l-am abordat pe Róth:

— Pot să vorbesc ceva cu tine, camarade?

— Ce vrei?

— De ce vă tot luați de mine și de micuțul Bolgár? Și noi vrem să trăim. Să ne întoarcem acasă, dacă se poate. Ce vreți de la noi?

— Cine te-a invitat aici, dacă nu-ți place? spune el ridicând din umeri.

— Știi că nu noi am cerut să venim aici. Dacă nu ne găsiți un loc unde să ne întindem, dacă ne luați mâncarea și zdrențele, vom muri. Chiar nu mai există camaraderie? Înainte pungașii aveau inimă. Exista onoare în rândul hoților. Știu asta pentru că *am fost* reporter judiciar.

Expresia încrâncenată de pe chipul lui Róth se luminează:

— Ce naiba, ești jurnalist? Credeam că ești vreun tâmpit de afacerist.

— Am fost jurnalist. Bolgár este și el student la universitate. Ai lui sunt foarte bogați. Poate că într-o zi va fi recunoscător...

— Nu dau doi bani pe recunoștință, se încruntă el. Sanyi Róth nu a avut niciodată

nevoie de recunoștință. Și, în plus, știi cine a fost Sanyi Róth în lumea interlopă? De la Vili Medvegy și până în prezent nu a existat un hoț ca mine.

Mă bucur în sinea mea. *Fără să vreau, am reușit să intru în grațiile spărgătorului. Acum va încerca să mă convingă că a fost cel mai mare. Sanyi Róth este încântat. Se pare că am greșit: există inimă aici, poate chiar mai multă decât printre cei cu dosare curate. Doar că este înghețată. Hai să spargem gheața!* Sunt curios.

— Cum ai fost prins dacă erai atât de tare? Știu că ați venit de la Kőhida.

— Doar nu-ți imaginezi că m-au prins cu una, cu două? L-au prins pe tăinuitorul meu, un tâmpit, iar ăla m-a turnat. Am dat 47 de lovituri, omule, și n-am pățit nici pe naiba. Obișnuiam să merg la cursele de cai de la Viena la vagonul de dormit.

I se dezleagă limba. Se calmează și se schimbă.

— De ce n-ai zis că ești jurnalist? O să-ți spun câteva povești.

— Bine, îi zic. Dar de acum înainte ne lăsați în pace.

— Nicio problemă. Vorbesc eu cu băieții.

Cu un cuțit pe care și-l făcuse singur, taie o felie mare din gulia din care rontăia mereu.

— Ține. O să mai aduc. Lucrez la zarzavaturile de la Todt. Pot să mai aduc. Și o să stăm de vorbă seară de seară.

Înțeleg semnificația simbolică a acestui cadou. De acum înainte, eu și micuțul Bolgár putem fi liniștiți. Discuția noastră are un efect minunat și imediat. Misi, hoțul de buzunare care este alb la față ca făina și care pare să aibă TBC, își ia pătura și, fără să-i zică nimeni nimic, se retrage în alt colț. În sfârșit, pot să mă întind. Jaksi, slugoiul servil, începe să mă trateze ca pe un redactor și-mi dă niște rumeguș. Toți colegii lui Sanyi renunță să ne mai tortureze. Acest bărbat respectat cu siguranță deține autoritatea absolută în cort. Nu doar cei mai mari îl respectă în închisoare, ci și cei mai mici. Róth este și el, în felul său, un șef. Poate că nu deține o funcție, dar întotdeauna are ceva. Cu pricepere și cu o siguranță superioară, se strecoară în cele mai bune posturi și rareori se întoarce fără „pradă".

Sub aripa protectoare a șefului de cameră, Bolgár își consolidează și el poziția în cort. S-a născut cu noroc, iar șansa îi zâmbește din nou. A reușit cumva să se apropie de secretarul-șef, care-i inginer. Are promisiunea că va fi adus și el în biroul Todt.

În cort, suferințele încetează. Dar numai în cort. Tunelul ucide, iar vremea a devenit călăul nostru. Plouă neîncetat. Orele însorite sunt rare, de parcă am fi în decembrie. Iar comandantul lagărului își face simțită prezența prin cruzimi rafinate. Un sergent SS, un ucigaș în gri proaspăt ieșit de pe linia de

asamblare, ca și colegul său de la Eule, dar mai inventiv în privința torturilor. Niciun ofițer SS de rang superior nu ajunge să fie stăpân pe viața și moartea a 5–6 000 de oameni. Un țărănoi antipatic la vreo 30–35 de ani. Gluma lui preferată este să țină apelul în ploaie. Iar vremea e de partea lui.

Appell în ploaie...

Mai chinuitor decât un bici, mai ucigaș decât un glonț.

Apelurile de seară, mai ales când plouă, pot dura ore întregi. Sergentul nostru ne ține în picioare până la 200 de minute, timp în care el stă în birou și-și face unghiile sau citește *Völkischer Beobachter*, organul de presă al Partidului Nazist, pufăind din pipă. Este o tortură deliberată, perversă, o chinuire nemiloasă. Să stai într-un frig pătrunzător, ud până la piele, înfometat, plin de păduchi și negru de praf, după 13 ore în apă și noroi. Abia la ora 23 intrăm în corturi, unde ne putem da jos zdrențele pline de apă, să le stoarcem. În dimineața următoare, tremurând și înjurând, punem iar pe noi hainele ude. Așa încât nu-i de mirare că, după asemenea apeluri diabolice, pneumoniile sunt la ordinea zilei.

O versiune perfecționată a acestei idei, demnă de Inchiziție, este mai ales când toate acestea se întâmplă într-o zi de duminică, zi de odihnă. În astfel de momente stăm uzi câte jumătate de zi.

Comandantul are imaginație, iar *Lagerälteste* și tovarășii săi sunt absolut dispuși să-i pună ideile în practică. Aristocrații lagărului nu stau alături de noi — se pot întinde în corturile lor, mergând doar uneori printre rânduri pentru a verifica alinierea coloanelor de cinci.

Cât despre păduchi, această problemă este arzătoare la propriu. Pe păturile noastre mișună coloniile de larve argintii.

Protecția este imposibilă; de când suntem aici n-am văzut săpun sau praf pentru păduchi, iar frizerii de ocazie, majoritatea greci, rad în fiecare săptămână, cu mașinile lor de tuns tocite și mizerabile, în părul nostru murdar, dungile regulamentare de deținut. De acest lucru — și numai de el — au grijă foarte mult cei aflați aici la conducere.

Odiosul parazit distruge chiar și liniștea relativă a nopților. Toți se zvârcolesc chinuiți de mâncărimi în duhoarea înțepătoare de la 28. Totuși e mai mult loc: la începutul lui septembrie au murit cinci dintre noi.

În lagăr izbucnește o epidemie de dizenterie. Practic, toată lumea se îmbolnăvește. Să rămâi în cort este, firește, imposibil. Cu cuvinte de încurajare cătușidepuțin convingătoare, doctorul Katz și ajutoarele lui împart câte două pastile de cărbune, în limita stocului disponibil.

În fața ochilor ni se desfășoară cercuri de foc care dansează frenetic. Slăbiți de febră, ne clătinăm la locurile de muncă. La fiecare două minute ne pitim într-un colț și, ghemuindu-ne, eliminăm puroi. Accesele de diaree se succed atât de des, încât cei chinuiți fac pe ei și de 20 de ori pe zi. Experimentăm diverse „medicamente". Dizolvăm bucăți de lemn carbonizat în apa infectată, facem cărbune din coji de cartofi. Cei de la bucătărie fac afaceri minunate vânzând zaț de înlocuitori de cafea.

În cele din urmă, unii se vindecă, alții mor. După 15 zile de agonie, mă simt mai bine. Nu cred să am mai mult de 40 de kilograme. Fața mea emaciată e acoperită de o miriște de-o lună, oasele îmi ies în afară, genunchii mi-s slăbiți. Nu am cum să ajung la o oglindă, dar ar fi complet inutil. Suntem împreună în fiecare zi, dar putem observa ușor la cei din jur schimbările înspăimântătoare.

În plus, apare o nouă groază.

Brusc, fețele noastre alungite se umflă într-un mod nefiresc. Lichidul neprocesat se acumulează sub piele: pe față, abdomen, mâini, picioare, peste tot. Ne umflăm. Genunchii și coapsele mi se umflă. Plătesc fiecare mișcare cu o durere atroce.

Medicii noștri ridică din umeri.

Edem de înfometare. Inima și rinichii nu pot face față cantității mari de lichide. Nu-l

mai pot procesa. Totuși trebuie să ieșim la apel.

Iar în zori schelete umflate se aliniază în poziție de drepți. Tratamentul ar fi simplu: o alimentație mai consistentă, mai puțină apă caldă sub formă de supe și odihnă, odihnă, odihnă... Dar despre toate astea nici nu poate fi vorba. De fapt, fiecare mișcare este un risc mortal pentru inimile suprasolicitate. Rata mortalității zilnice atinge niveluri inimaginabile. La locul de muncă, cadavrele sunt pur și simplu date laoparte, iar activitatea continuă. Morții zac așa zile întregi, până când sunt în cele din urmă aruncați într-o groapă cu var.

Gardienii noștri SS au cam căzut pe gânduri. Dacă lucrurile continuă în felul ăsta, va fi un deficit de forță de muncă. Iar în ziua de azi e destul de complicat să primești loturi suplimentare. Companiile reacționează și ele. Sänger und Lanninger distribuie săptămânal câte 250 de grame de carne de cal propriilor angajați. Toate acestea ajută prea puțin.

Ne uităm unii la alții — vedem doar chipuri transformate, aproape străine. Moartea își întinde aripile peste blestematul oraș de corturi. Uniformele gri iau măsuri. Ca de obicei, nu abordează problema așa cum ar trebui: nu ne îmbunătățesc alimentația. În schimb, vin cu o nouă directivă. Probabil în urma unui raport al comandantului lagărului, apar escadrile de dezinfectare și

încep să fumege corturile. O operațiune ridicol de inutilă. Instrumentele primitive de dezinfectare a prizonierilor pur și simplu nu pot distruge păduchii. Oricum, deocamdată, nu asta e problema cea mai mare.

Printre cei care se ocupă cu dezinfectarea este și János Vázsonyi. A sosit de la Eule la câteva săptămâni după noi. El și ceilalți cu care a venit stau la câțiva kilometri de noi, în Lagărul 6.

Ne aduce o veste tristă. Béla Maurer a murit la Eule. Mă întorc cu spatele, ochii îmi sunt în lacrimi. Țin un elogiu tăcut la căpătâiul unui cadavru pe care cu siguranță l-au aruncat în groapa comună de la Eule: un om căruia îi plăcea să râdă, să trăiască, să fie plin de viață.

Până la urmă te-ai înșelat, dragă Béla. Nu ai analizat corect situația. Ce obișnuiai să spui? Fiecare om are o rezervă de putere de patru luni. Iar în patru luni totul se va termina cu certitudine matematică. Ce lună e acum, Béla? Mă tem că e octombrie. Au trecut deja șase luni de când eliberarea a fost amânată, iar și iar. Ai apreciat bine rezerva, ai rezistat vreo patru luni. Nu vei mai scrie cartea, Béla, dar ai dreptate. Poți să mori, dar nu poți să descrii totul. Suntem încercați și umiliți... Cei vii îi invidiază pe cei dragi care au murit. Te invidiez, Béla, veselul meu prieten drag. Vezi cum s-a prostituat bărbăția noastră. Să fii fericit, prietene, tu, care

ai scuturat deja lanțurile simțurilor — Domnul fie cu tine, la bună vedere...

Ultimele cuvinte le-am rostit cu voce tare, deși nu mi-am dat seama că șoptesc. Stăm afară, cu ochii ațintiți în pământ, fără vlagă, neputincioși. Cerul nu ne mai interesează: ne uităm la pământ, acest pământ teuton blestemat în a cărui pulbere uscată și mizerabilă se afla acum trupul pe jumătate împuținat al lui Béla Maurer. În jur, corturile răsună de plânsete și blesteme, iar în fața noastră și în spatele nostru sârma ghimpată se întinde la infinit ca disperarea închisă în ea însăși. Este octombrie, Béla Maurer a murit, iar noi...

— Nici noi nu mai avem mult de trăit, răspunde încet Vázsonyi gândurilor mele nerostite.

Și fața lui e nefiresc de umflată, dar pare mai echilibrat, mai calm. Nu-l întreb de câte ori a încercat să se sinucidă de când ne-am întâlnit. Nu-l întreb ce a rămas din optimismul lui alimentat de nicotină.

Ne povestește despre Eule. Sigur că planul lui Feldmann s-a împotmolit după marele transfer. După noi au pornit și alte transporturi; se vede treaba că la Eule lucrările de construcție se apropie de sfârșit.

Îl întreb ce știri mai are de pe front. Aici trăim în vid. În afară de unele știri nesigure, trecute prin multe mâini.

— Acolo nu-s probleme, spune el. Debarcarea din vest merge bine, evenimentele se desfășoară într-un ritm accelerat. În est, sovieticii au preluat inițiativa. Blindatele lui Hitler se retrag în dezordine. Armata Roșie este deja la poarta Prusiei Orientale. Românii au ieșit din război. Budapesta e înconjurată. Fasciștii unguri își fac bagajele.

Scoate din buzunar un ziar rupt. O parte din prima pagină a ziarului *Waldenburger Zeitung*. Un titlu pe trei coloane: *Wachsender Druck der Feind gegen Budapest* [„Crește presiunea inamicului împotriva Budapestei"].

— Poate până la urmă..., mormăi eu.

Ne uităm unul la altul și ne vine greu să credem.

Și, punând cu grijă deoparte bucata de ziar, spune cu seriozitate:

— Hârtie de țigară — dacă reușesc să pun mâna pe tutun. În lagăr avem doar saci mari de ciment. N-am mai tras un fum de trei săptămâni. La voi e mai bine, din câte văd.

Întâmplător, am la mine un sfert de pachet de tutun de pipă. L-am cumpărat de la un italian în schimbul cărnii speciale de cal de la Sänger und Lanninger. Fața lui Vázsonyi se luminează. Cu grijă, împachetăm comoara în hârtia de ziar. *Wachsender Druck der Feind*... — ne rulăm țigările în asta.

Ne uităm unul la altul printr-o fereastră de fum. Nu, până la urmă nu e chiar atât de

absurd... Mergem acasă. Cumpărăm tutun de la tutungerie. La pachet. După pofta inimii...

*

Mult, mult mai târziu, după eliberare, pe 12 septembrie 1945, am citit într-un ziar din Budapesta:

„János Vázsonyi a murit ieri într-un spital din Germania".

Capitolul 13

Marele eveniment din lagărul nostru: vin hainele de iarnă. Sosesc camioane încărcate cu haine țesute. Marfa e transportată într-o baracă separată sub supravegherea *Lagerälteste*. Ofițerii noștri sunt ocupați întreaga zi cu sortarea, selectarea și asigurarea celor mai bune articole pentru ei și pentru apropiații lor.

Haine civile, resturi din bagajele deportaților. Marfa bună obișnuia să fie trimisă către Reich. Frontul și *Winterhilfswerk*, ajutorul de iarnă către poporul german, au nevoie de haine călduroase. În ce ne privește, în război nu suntem pretențioși — ce contează dacă cineva din Birkenau a renunțat la pulover sau la haina de blană? Fiecare articol e stropit meticulos cu vopsea roșie și galbenă. Am mai văzut astfel de haine din tren, în drum spre Auschwitz.

Aștept cu speranță schimbarea hainelor. Este timpul să scap de zdrențele mele mizerabile.

Amară deziluzie. Nu am nicio cunoștință, așa că primesc doar o tunică. O haină obișnuită, cu nasturi pe stânga. Largă și subțire în același timp, așa încât nu mă ajută prea mult. Nu mă aleg cu pantaloni.

Deci o îmbrac peste haina mea veche și încerc să mă conving că nu îmi este chiar atât de frig.

Spre sfârșitul lui octombrie vine toamna, cum era de așteptat. În fiecare zi mă simt mai rău. Nici măcar nu-mi dau seama; însă Sanyi Róth observă. În săptămânile care urmează, Sanyi Róth se dovedește a fi un tip de treabă, mai ales când e motivat de o mare doză de vanitate. Derivă din meșteșugul lui. În semn de recunoștință pentru răbdarea cu care-i ascultam poveștile despre gloria sa de odinioară, când era mare spărgător, mă ia sub ocrotirea sa definitivă și de lungă durată. Îmi aduce cu regularitate sfeclă și varză, deși nu mai lucrează în grădina lui Todt. Uneori îmi mai dă și câte o țigară. Toate acestea sunt lucruri minunate, fapte bune. Hoțul găsește întotdeauna o cale. Mănâncă de două ori mai mult decât ceilalți, mereu ajunge într-un nou departament, mereu șterpelește ceva de mâncare sau ceva care poate fi schimbat pe mâncare.

— În două săptămâni ești gata, conchide el hotărât și fără prea mult tact. De ce nu încerci să scapi de Sänger?

— Cum?

— Măi, băiete, asta nu se predă la școală. Trebuie să găsești ceva.

Situația mea se agravează în ultimele două săptămâni, deoarece sunt mutat la tura de noapte. Lucrăm de la ora 20 până la 6

dimineața, fără oprire. Este schimbul cel mai greu și cel mai detestat. Kapo de la turele de noapte sunt și mai nemiloși decât ceilalți, iar maiștrii și muncitorii italieni sunt și mai sălbatici. Căderi constante de pietre amenință să ne zdrobească în fiecare secundă a nopții, care parcă nu se mai sfârșește. Zgomotul înnebunitor al forezelor mă asurzește, iar genunchiul meu umflat reacționează la fiecare mișcare cu o durere insuportabilă.

Nachtschicht, schimbul de noapte, doarme ziua. În timpul zilei, în lagăr sunt doar cei desemnați să lucreze în interior, *Älteste*, secretarul, ofițerii și comandantul agresiv care face ravagii. Avertismentul de rău augur al lui Sanyi Róth mă determină să mă duc la secretar și să-l rog să intervină.

Hai să încercăm. Mă apropii de el și — gândul în sine e de-a dreptul grotesc — încep prin a mă prezenta. Nu cu numărul, ci cu numele meu. Știu din experiență — una de odinioară și de departe — că poți da tonul primei discuții cu o persoană necunoscută prezentându-te. Dacă mă prezint, poate involuntar își spune și el numele. În mod inconștient, preia stilul. De obicei, prezentarea nu este urmată de șuturi.

Secretarul nu pare să fie un om rău. L-am văzut într-o zi mâncând supă de lapte pe banca din fața cortului său. Un mic grup de *Häftlinge* lihniți de foame se uitau la el —

desigur, de la o distanță respectuoasă. Secretarul — poate că a simțit implorarea tăcută — i-a făcut semn unuia dintre ei, la întâmplare, și, fără un cuvânt, i-a turnat restul de supă într-o cutie de conserve.

— Iertați-mă că vă deranjez, domnule inginer — știam că a fost inginer pe undeva prin Cehoslovacia —, dar aș avea și eu o rugăminte de viață și de moarte...

Așa i-am spus după ce mi-a zis și el numele său, cunoscut cu groază în tot lagărul.

Surprins de situația neobișnuită, omul acela, nedezlipit de bastonul său de cauciuc și înrăit de duritatea comenzilor pe care le latră, se uită la mine ca paralizat.

— Da, spune, zice el.

Îi arăt picioarele mele umflate și îi cer să mă mute la altă echipă. Dacă trebuie să rămân în continuare în tunel, sunt pierdut.

— Ce număr ai?

— 33031.

Își notează. La apelul din zorii zilei, deja e strigat.

Rezultatul este rapid, sunt scos de sub pământ. Sunt repartizat la compania Pischl, care se ocupă de reconstrucția castelului. De acum încolo, locurile de muncă se vor schimba frecvent. Într-o zi dau la lopată — pun nisip pe o bandă rulantă sau alimentez o betonieră. A doua zi trag cu barosul într-o pădure de grinzi metalice până nu-mi mai simt mâinile. Împreună cu tovarășii mei, mă

lupt cu niște cărucioare pline până la refuz cu pământ sau cu niște vagonete extrem de grele.

Kapo al companiei noastre e Max, fostul *Lagerälteste* de la Eule. A reușit să se strecoare aici, iar acum, la apusul gloriei sale, încearcă să-și afirme demnitatea șifonată.

În orice caz, marele avantaj este că lucrez la suprafață. Deasupra mea se întinde cerul, nu sunt înconjurat de stânci. Sorb lumina, înghit cu lăcomie soarele zgârcit. În mine se trezește un impuls puternic: vreau să trăiesc, să trăiesc din nou... Fac un jurământ ferm: nu mai cumpăr tutun în schimbul hranei. Vreau să trăiesc, să mă întorc acasă... Să-mi revărs mânia, să cer socoteală și să îi judec pe cei care m-au adus aici.

Devin inventiv. Dorința aprigă de a trăi mă schimbă radical. Încep să-mi desfășor propriile mici afaceri. Din când în când mă strecor în castel, unde sunt angajați doar cei mai privilegiați, la lucrări interioare. Încep să fur. Fur tot ce-mi cade în mână și tot ce pot ascunde sub tunica mea largă. O perie veche de pantofi, o bucată de sac, hârtie, o cutie de conserve — orice lucrușor care ar putea avea valoare de schimb în lagăr. Cablul electric se vinde pe post de curea de pantaloni, bucățile de pânză, pe post de bandaje pentru picioare. Odată am reușit să „eliberez" mai multe pachete de vată de hârtie. Pentru oamenii care sângerează din mii de răni este o

adevărată comoară, așa încât o vând foarte bine.

Bineînțeles că aceste mici furtișaguri implică un risc mortal. Odată prins, nu voi avea nicio scăpare. Dar nu sunt prins. În schimb, aproape zilnic reușesc să fac rost de un vârf de mahorcă, iar uneori tranzacționez chiar varză și sfeclă.

Vreau să mă întorc acasă...

În fiecare seară, după ce se distribuie supa, oalele sunt duse înapoi la barăcile bucătăriei de dincolo de sârma ghimpată de către un grup ales de fiecare dată dintr-un alt cort. Uneori întocmesc un plan meticulos pentru ziua când vine rândul celor din cortul 28. În fața bucătăriei sunt mormane de cartofi și gulii. Ajuns acolo, mă prefac că mă împiedic și, cu abilitate, cad drept în mijlocul muntelui de comori — și, în timp ce înjur și mă ridic anevoie în picioare, mai mulți cartofi prețioși dispar în buzunarele voluminoase ale tunicii mele.

Sunt mândru că nici măcar colegii mei de cort, care sunt experți, nu observă mica mea manevră. Sanyi Róth m-ar lăuda cu siguranță dacă i-aș spune.

În cele din urmă însă, orice dorință de a trăi trebuie să se scufunde inevitabil în vârtejul infernal. Morile lui Dumnezeu macină încet, cele ale lagărelor morții — mai repede. Cenușa acelei constatări amare stinge rapid flacăra speranței care arde în

momentele mai liniștite. În jurul meu se desfășoară o realitate: larve de păduchi, supă de buncăr, cadavre aruncate la gunoi, oameni pe jumătate morți umflați de boli și de foame, bastoane de cauciuc și revolvere. Apoi vin din nou zilele de deznădejde, de apatie, din care m-am ridicat cândva.

Din nou fac dizenterie. Umflătura mi se întinde înfricoșător peste tot corpul. În aceste zile car saci de ciment la betoniere, așa încât mă murdăresc îngrozitor de tare. Praful de ciment care plutește mereu în aer formează un strat gros de sediment pe capul meu ras. Mi se acumulează pe gingii, în nas, în ochi și în urechi. Nici măcar Sanyi Róth nu poate face rost de săpun. Îmi agăț zdrențele în cuiul de deasupra mea. Pantalonii și jacheta se mișcă din cauza miilor de păduchi. Desigur, n-ai nicio șansă să-i distrugi, așa că în ultima vreme nici măcar n-am mai încercat.

În această situație ne găsește una dintre zilele importante pentru noi: 13 noiembrie. Pe la 3 noaptea, ușa cortului 28 este forțată. Luminile lanternelor se îndreaptă spre cei care dorm.

— *Achtung!*

Ne ridicăm automat în picioare, ca niște somnambuli. E comandantul lagărului. În spatele lui îl zărim pe Bulldog, medicul SS, Katz, medicul lagărului, cei doi *Lagerältesten* și contopistul-șef. Katz ține în mână o foaie de hârtie. Se opresc în prag.

Comandantul se întoarce spre Katz:

— *Also los! Nur rasch!*[26]

— Băieți..., începe medicul, iar când lanterna îi luminează fața, se vede că e galben ca ceara. Am o misiune dificilă. Nu pot vorbi prea mult, căci bestia asta abia dacă mi-a permis să vorbesc ungurește în corturile maghiare. Pe scurt: problema e că trebuie să aleg 400 de oameni. Iar aceștia urmează să plece mâine în zori. Unde? În acest moment, nimeni nu știe sigur. Nu vreau să induc în eroare pe nimeni, așa că am să spun deschis că, potrivit informațiilor neoficiale, destinația este Birkenau. Cel puțin așa crede comandantul. Restul îl știți...

Vocea îi tremură, se bâlbâie:

— Eu... eu... am spus deja lucrurile astea de 34 de ori în această noapte... Nu sunt un criminal, nu sunt un criminal în masă... Nu vreau să fiu așa... Nu pot... Nu știu ce să spun... La naiba cu nenorociții ăștia! E groaznic...

Ne privește rugător:

— Se oferă cineva voluntar?

Înțelegem cu greu ce spune. Ne uităm șocați la cei în gri nerăbdători, la cei trei *Häftlinge* a căror aroganță este spulberată de momentul înfiorător. Și ei sunt sclavi, ca și noi. Mâine ar putea veni rândul lor.

— *Also, was ist denn?*[27]

Comandantul își pierde răbdarea. Mai are încă multe corturi de vizitat.

Katz se uită pe listă:

— Grăbiți-vă, băieți! Nimeni? Atunci va trebui să...

— Nu-i nevoie, mă ofer eu. Până la urmă, sfârșitul e același, voi muri. Cu două săptămâni mai devreme sau mai târziu, nu mai contează.

E Misi, hoțul de buzunare.

— Numărul tău?

— 72154.

— Următorul. Am nevoie de patru oameni din fiecare cort. Repede!

— 76525.

Chiorul Pereldik. Se zvonea că era hoț înainte de a fi prins.

— La naiba cu toată nebunia asta, spune el, chiar și în pungă ar fi mai confortabil decât în înghesuiala din cort.

Micuțul Bolgár îmi aruncă o privire întrebătoare. Aprob din cap.

— 37608, spune băiatul cu o voce tremurătoare.

— 33031, adaug eu repede.

Katz oftează ușurat.

— E suficient. Să nu ne pierdem speranța. În fond, nimic nu e sigur. Doar că plecăm de aici în zori. Până la urmă, aproape că nu contează, adaugă el repede, oricum vom pleca cu toții, mai devreme sau mai târziu.

Și continuă în germană:

— Cei ale căror numere le-am scris nu se mai culcă, ci se duc direct la baraca frizerului.

După care vă aliniați în fața infirmeriei.

— Spălați-vă temeinic, intervine comandantul gesticulând cu revolverul său. Pe orice evreu pe care îl prind că are capul mizerabil...

Și se oprește cu acea amenințare în glas. Apoi se întoarce spre Katz:

— *Fertig?*[28]

— *Jawohl, Herr Kommandant*[29].

— *Also weiter*[30].

Și pleacă cu zgomot. Nimeni din cortul 28 nu mai doarme în noaptea asta.

— Ați înnebunit? izbucnește Róth, dar vocea lui e nesigură. Poate că nu v-ar fi ales pe voi. Suntem destui nenorociți în mocirla asta.

— Uite, Sanyi, spune micuțul Bolgár scărpinându-se calm în cap în timp ce se pregătește, eu de luni întregi vreau să termin odată cu toate. Într-o zi, îți imaginezi dintr-odată că moartea e ca o baie de aburi revigorantă și plăcută. Dacă aș fi avut curaj, aș fi făcut ceva deja cu mult timp în urmă. Acum nu mai am grija asta. Îi las pe ei să strângă lațul.

— În ceea ce mă privește, spune și Misi ridicându-se în picioare, de jumătate de an nu am mai mâncat bine și nu mi-am schimbat hainele. Ce mă așteaptă? Nici măcar eliberarea nu mă mai entuziasmează. Îți jur că am câștigat premiul cel mare.

Pereldik iese pe ușă fără să scoată o vorbă. Inspiră aerul rece al nopții de noiembrie. Și eu mă pregătesc în tăcere. Dintre noi patru, doar eu am cu mine un pachet. Rezultatul ultimului meu efort. Îmi păstrez lucrurile într-o cutie ruptă de biscuiți: o bucată de vată murdară, câteva fâșii de pânză și ceva hârtie de ziar. În afară de o lingură ruginită și o cutie de conserve, nu am nimic altceva.

Ceilalți ne înconjoară cu curiozitate și compasiune. Valuri de bunătate îi cuprind la vederea celor patru presupuși condamnați. Róth își ia rămas-bun dându-mi un pic de varză și un chiștoc apreciabil de Uman. În mintea celor rămași răsună o comandă interioară: *ar trebui să dăm, să oferim ceva.* Văd aureole deasupra capetelor noastre infestate de păduchi, halouri impregnate de măreția sumbră a morții prin gazare.

Și totuși unii dintre noi se vor reîntâlni în crematoriul înghețat. Dar cine ar fi putut ști lucrul ăsta atunci? Toată lumea era ferm convinsă că banda transportoare de la Birkenau îi aștepta pe cei care aveau să plece. Atât noi, cât și camarazii noștri. Acel „nimic nu e sigur" al lui Katz era doar o consolare, o slabă încurajare.

În barăcile frizeriei, cei gata de plecare se lamentau. Mai ales grecii noștri fac o gălăgie panicată. Gemetele lor nebunești îmi dau fiori și îmi slăbesc hotărârea.

Dar după două ore, când noi, cei 400, suntem aliniați, sunt iarăși calm. Tremur într-adevăr, dar e numai din cauza frigului. Niciodată n-aș fi crezut că aș putea să fiu atât de relaxat la gândul trecerii, la gândul că un sfârșit iminent poate deveni de-a dreptul dezirabil.

Trebuie să ne dezbrăcăm de hainele primite recent. Din nou, doar haine de in ne acoperă trupurile noastre umflate și purpurii când sosesc camioanele.

Camioanele... Și ele întăresc presupusa certitudine. În *Auschwitzland*, rareori confortul unei mașini înseamnă viață. Comandantul nostru își respectă și el promisiunea făcută noaptea trecută altoindu-ne cu sârg. Datoria înainte de toate... Mai bine sacrifică cele câteva ore din ultima parte a nopții. Nu suntem suficient de curați. Însă uită să ne spună cum am fi putut reuși lucrul ăsta.

De data asta ni se dă pâine și margarină pentru două zile. Suntem înghesuiți câte 80 într-un camion.

Trebuie să fie în jur de 4. Lumina lunii ne însoțește, strălucitoare și rece. La fel și câțiva gardieni înarmați cu pistoale-mitralieră. Acum nu ne mai e atât de frig, căci ne încălzim strângându-ne unii în alții. Îmi mănânc rația de pâine, apoi mușc din margarină și-mi înfig dinții în varza lui Sanyi Róth.

Lângă mine, micuțul Bolgár se strânge ghemotoc. În lumina lunii, o lacrimă i se prelinge pe obraz.

---

26 *Dă-i drumul! Mai repede!* (germ.)
27 *Deci cum rămâne?* (germ.)
28 *Gata?* (germ.)
29 *Da, domnule comandant* (germ.).
30 *Atunci continuați* (germ.).

Capitolul 14

După-amiază târzie. Camioanele ajung lângă un gard de sârmă ghimpată. În spatele clădirii lungi și dărăpănate din piatră stau de strajă câteva coșuri de fum subțiri.

Coșuri de fum — la asta ne așteptam, dar clădirea în sine pare mai degrabă o fabrică decât un crematoriu. Cert este că nu ne aflăm la Birkenau — dar ce mai contează? La est și la vest, la nord și la sud, zona lagărului este înconjurată de Birkenau-ri mai mici și mai mari.

Clădirea cu două etaje pare părăsită. Coșurile nu fumegă, doar o dâră subțire de fum se îndreaptă spre cer din coșurile de fum ale barăcilor verzi care se aliniază în adâncimea zonei spațioase. La sunetul motorului, un singur *Häftling* iese încet pe poarta centrală.

— Unde suntem? întrebăm cu toții în cor.

Pe fața indigenului trece umbra unui zâmbet. Răspunde în idiș:

— Nu vă speriați de coșuri. Nu e crematoriu.

— Și atunci?

— Dörnhau, lagăr-spital. Nu ați mai auzit de noi?

Izbucnește o avalanșă de strigăte. Firește că auzisem de existența așa-numitelor lagăre-

spital, dar nimic mai mult.

Deci compasiunea care ne-a înconjurat și ne-a însoțit la Fürstenstein s-a risipit în neant. Ronțăi din varza de rămas-bun a lui Sanyi Róth. Ce-ar spune băieții de la 28 despre această întorsătură?

— Cum stau lucrurile aici? — e primul lucru care ne interesează.

Häftling, care mai târziu se va dovedi a fi un kapo, unul dintre conțopiștii de la Dörnhau, se crispează dintr-odată. Întrebările indiscrete sunt incompatibile cu poziția sa.

— Nu pune atât de multe întrebări! Gura și alinierea!

Suntem preluați și ne îndreptăm deja spre interior.

La parter și pe două etaje sunt niște încăperi imense. Parcă ar fi hale de producție dezafectate ale unei fabrici. Acum conțin șiruri lungi de paturi supraetajate. Fiecare pat e ocupat de doi sau trei bărbați dezbrăcați pe jumătate sau goi pușcă, întinși, așezați sau ghemuiți, strânși unii în alții. Doar câțiva au pături.

Aici nu mai e liniște, cu siguranță. Frigul din noiembrie pătrunde prin geamurile sparte, și totuși mirosul e insuportabil. Pereții transpiră o duhoare înăbușitoare. Dintre rândurile de paturi, de câțiva centimetri înălțime, se scurge un noroi galben și dezgustător. Schelete goale pleoscăie prin mocirla putridă.

Prima impresie: ne aflăm în mijlocul unei gloate de nebuni furioși. O învălmășeală stupefiantă de țipete, grohăituri, urlete, gâlgâituri, sunete nebunești, delirante. Lumea interlopă clocotește.

Dintr-odată, cel puțin 20 de oameni izbucnesc în țipete:

— Latrina! Latrina!

„Latrina" este o găleată de tablă îndoită în care cei care nu pot să se ridice își fac nevoile. Dacă au noroc să ajungă la timp. De obicei, cei care duc găleata sunt surzi la strigătele disperate ale celor din jur. Găleata ajunge aproape întotdeauna cu întârziere, iar persoana imobilizată la pat fie se murdărește, fie, de cele mai multe ori, își face nevoile pe podea. Toți suferă de diaree. De aici și oribilele șuvoaie galbene ce se preling de-a lungul șirurilor de paturi.

Toți cei care transportă gălețile înjură, lovesc, răcnesc. Între ei și cei care solicită găleata se poartă o permanentă luptă corp la corp. La început nu înțeleg cum ar putea cineva să se ocupe de o asemenea sarcină dezgustătoare. Mai târziu am aflat că și transportatorii de găleți sunt bolnavi. Un astfel de muncitor-pacient se împiedică de dimineața până seara prin marea de dejecții umane pentru o bucată mai mare de pâine.

În mai puțin de o oră, nu mă mai pot bucura că am scăpat de Birkenau. Mai târziu, în mijlocul chinurilor crematoriului înghețat,

reveneam adesea cu gândul la primele momente petrecute la Dörnhau, amintirea primei imagini revenindu-mi mereu în minte până când, treptat, îmi devenise familiară. Când eu însumi făceam parte din gloata celor scheletici și goi, care țipau.

Crematoriu înghețat...

De la doctorul Haarpuder am auzit prima dată această descriere potrivită, pe când ne inspecta pe noi, cei abia sosiți. Doctorul Haarpuder fusese cândva un cardiolog cunoscut în Transilvania sau în Bihar. Aici, el nu este considerat un membru distins al foarte populatei ierarhii medicale.

Aristocrația lagărului Dörnhau este complicată și se înmulțește patologic. Când ajungem noi, în crematoriul înghețat sunt aproximativ 5 000 de oameni. Dintre ei, cel puțin 500 dețin diferite funcții și, în conformitate cu poziția fiecăruia, exercită o anumită influență. Ramura prestigioasă a acestei nobilimi o constituie corpul celor 60–70 de medici. Conducătorul acestora este medicul-șef Párdány, originar din Ungaria Superioară, care este și una dintre principalele autorități din marele spital al lagărului. Doctorul Haarpuder este unul dintre subofițerii acestei grupări. Printre locotenenții și asistenții lui Párdány se numără: doctorul Auer, un tip morocănos și gras; Grau, un chirurg neîndemânatic care făcea amputări pe o masă de lemn neșlefuită

folosind un fierăstrău de tâmplărie, cu „rezultate" predictibile; doctorii Warschauer și Erzberger, medicul stomatolog specializat în dinți de aur. Cei care transportă cadavrele sunt obligați să-i raporteze lui Erzberger dinții de aur scoși. El îi predă apoi lui *Lagerälteste*, care, la rândul lui, îi predă în mare parte comandantului lagărului și medicului-șef german, restul fiind împărțiți între șefi. Se estimează că, de la sosirea noastră, mai bine de 20 de kilograme de aur au fost distribuite în acest fel.

Toată lumea știe lucrul ăsta, considerându-l a fi ceva firesc. Este o practică larg răspândită chiar și pentru cei în viață să-și vândă comorile ascunse în cavitățile lor bucale. O întreagă armată de *Häftlinge* a ajuns să se specializeze, pentru o compensație modestă, în extragerea aurului din gurile celor interesați. De obicei lucrătorii de la bucătărie cumpără aurul ăsta, în schimbul supei. Pentru o coroană de aur, în fiecare zi, timp de o săptămână, primești o porție specială de supă. Ăsta e tariful.

Párdány și cei din jurul său controlează armata de medici. Desigur, medicii de rang inferior sunt și ei privilegiați. Cu toate acestea, casta nu acceptă toți medicii. Cei mai mulți dintre nou-veniți devin simpli soldați; pacienții ambulatorii și cei internați sunt, de obicei, muncitori obișnuiți. Există și

aproximativ 100 de medici și studenți la medicină care rămân în afara acestei caste.

Cealaltă ramură a aristocrației din lagăr o constituie ordinul nobiliar al infirmierilor. Sunt în mare parte rude și prieteni, fără nicio legătură cu îngrijirea bolnavilor. Conducătorul lor este un anume Miklós Nagy, avocat de profesie. Se spune că acasă avea 2 000 de hectare. Este un bărbat agitat și plăpând, genul de om care compensează insignifianța fizică prin aroganță, care în acest caz s-a transformat în sadism. A încetat de mult să mai fie sănătos. De fapt, este de-a dreptul nebun, dar are putere. Specialitatea sa: lovește tălpile goale ale bolnavilor și execută un dans războinic indian pe burta goală a victimei. L-am văzut odată sărind pe pieptul unui bolnav ca o minge de cauciuc, călcându-l în picioare cu ochii injectați, până la epuizare. Vina victimei: încercase să ajungă la o înțelegere pentru a obține o a doua porție de supă.

Sanitarul-șef Nagy este înconjurat de locotenenții săi. Și fiecare dintre aceștia e stăpân absolut pe gunoiul său — iar aici expresia este cât se poate de potrivită, căci fiecare bloc are în fruntea sa un infirmier, care e mână în mână cu *Blockälteste*; și fiecare dintre cele trei etaje ale clădirii constituie un bloc separat. În plus, în fiecare parte a clădirii există multe camere mai mici și mai mari pentru pacienți, iar acestea sunt și ele

împărțite în blocuri. Toate spațiile fabricii, cu excepția camerelor mai mici și mai confortabile ale șefilor, sunt ocupate cu paturi supraetajate.

Pe etajul din mijloc este și o secție „sănătoasă" de aproximativ 200 de oameni. Aceștia merg la muncă cu regularitate, în fiecare zi, lucrând împreună cu deținuții din lagărul învecinat Kaltwasser la construirea statului subteran al naziștilor.

La fiecare etaj, comandantul direct al fiecărui rând de paturi este un sanitar de grup, cu doi adjuncți și o armată de cărători de supă, distribuitori de pâine, măturători, transportatori de găleți și cei care dezbracă și cară cadavrele. Aceștia din urmă provin din rândul celor scutiți de muncă deoarece sunt considerați inapți, așa-numiții *Schonung*. Fiecare astfel de grup supraveghează 100–150 de oameni țintuiți la pat. Cei care dețin puterea absolută în grup sunt sanitarul de grup și adjuncții săi.

Ierarhia medicală și sanitară este a doua dintre ierarhiile de rang înalt din lagăr. A treia ramură luxuriantă este armata lăcustelor al cărei lider este *Lagerälteste* Muky Grosz: *Ältesten*; kapo răspunzători de cadavre; kapo de *Revier*, care se ocupă de barăcile în care se află prizonieri bolnavi; și conțopiștii. „Muky" nu este o poreclă care să denote afecțiune, încredere sau intimitate. Este felul în care își semnează *Lagerälteste* — „Muky", cu *y* —

ordonanțele pe care le afișează pe pereții blocurilor.

Există și o a patra clasă privilegiată. Personalul de la bucătărie. Cei care gătesc, prepară mâncarea, taie pâinea, curăță cazanele, descojesc cartofii. Kapo și oameni obișnuiți.

Și toate aceste titluri, ranguri și poziții sunt departe de a fi ficțiuni goale. Fiecare deține o putere reală. Pe de o parte, datorită privilegiilor la locul de muncă și a proximității cazanului cu supă, ceea ce înseamnă mâncare mai multă și mai diversificată; iar pe de altă parte, datorită posibilității de a exercita arbitrar și fără răspundere puterea, de a da ordine, de a brutaliza, de a pedepsi sau de a teroriza sub diverse forme, după bunul lor plac.

Iar deasupra tuturor strălucesc cei doi suverani pe care îi vedem rar: *Lagerälteste* și medicul-șef. Ambii sunt proscriși, la fel ca noi ceilalți, dar au avut noroc în nenorocirea lor.

Când apar în bloc cu alaiul lor, porunca „Atenție!" răsună exact ca și când ar apărea o uniformă gri. O scenă tragicomică. Prizonierul în uniformă vărgată, cu locotenenții săi mergând umili în spatele lui, trece pe lângă șirul de paturi împărțind ordine și pedepse. Cu doar o privire sau o mișcare a mâinii, Muky — un funcționar din Pozsony scund și cu falca pătrată — pedepsește sau acordă iertare, îi ridică pe unii

și-i doboară pe alții. În comparație cu el, Max din Eule și Berkovits din Fürstenstein sunt autorități modeste.

Gardienii SS locuiesc separat, în clădirea mai mică a birourilor. Se arată rar: totul se întâmplă prin și din voința supraveghetorilor noștri. Viața și moartea a 6 000 de oameni, suferința și ușurarea lor depind de cei doi regi ai lagărului.

De trei zile sunt în Blocul A, la parter. Nimeni nu se interesează de noi. Rămași de izbeliște, trebuie să ne câștigăm locul pe paturile aglomerate luptându-ne singuri. Nu e ușor să ne strecurăm printre protestele și înjurăturile exuberante ale bătăușilor dezbrăcați, dar reușim.

Am norocul să prind un pat separat. Pot să mă așez pe unul dintre paturile de jos, la capătul primului rând, vizavi de una dintre tarabele de distribuire a alimentelor. Doi dintre cei care cară cadavre tocmai au ridicat de pe el un cadavru gol. Pătura este întinsă pe pat, pliurile ei dezvăluind încă contururile cadavrului proaspăt scos. Locul mai emană aburul cald al trupului care nu s-a răcit încă. Dar nu sunt scârbit; aproape că nimeni dintre noi n-ar mai putea fi dezgustat de ceva.

Sunt gol ca toți ceilalți. Mi-au fost luate zdrențele. După cum spune doctorul Haarpuder, cei imobilizați la pat n-au nevoie

haine — de ele au nevoie doar cei care sunt în stare să meargă.

Mă bag dârdâind sub pătura care, cu doar câteva clipe în urmă, acoperea un camarad necunoscut, mort. Gândul îmi zboară la Birkenau, care, până la urmă, nu a fost să fie destinul meu.

Deocamdată, totul pare implauzibil. E greu să ieși din delirul amețitor, să te ridici din frica paralizantă care îi cuprinde pe toți când ajung aici. Pur și simplu nu-mi vine să cred ce văd. Gândesc că aceste viziuni înspăimântătoare au devenit permanente în eul meu tulburat. Îmi trag pătura plină de păduchi morți peste cap și stau așa ore întregi. Caut lumină în întuneric, evocând o realitate pierdută în spatele ochilor mei închiși.

Ard în crematoriul înghețat.

Capitolul 15

Nu pot rămâne mult timp singur pe scândura mea. În general, în Blocul A rareori ești lăsat singur. Mașinăria nebună este reglată să funcționeze în permanență. Transferuri între blocuri, schimbări de paturi, haos la împărțirea supelor, controale și bătăi inutile, distribuirea de cupoane pentru mâncare, preluarea cadavrelor — toate se succed.

La câteva ore după ce ocup patul îmi este adus un vecin. Un bătrân inconștient, cu ochii închiși. Fața lui împuținată se pierde sub un strat gros de murdărie; păduchii se agită pe mustața lui căruntă, neîngrijită. Buzele fără sânge scot din când în când suspine, ca niște gemete. Delirează. Niciodată nu am bănuit că dialectul idiș, care pare întotdeauna puțin comic pentru un evreu vorbitor de maghiară, poate avea atâta profunzime și tragism.

Mă uit la vecinul meu, bătrânul muribund. Încă mă atinge mesajul lumii exterioare: *compasiunea*. Sunt aici de numai trei zile. Celorlalți, oamenilor despuiați înghesuiți între noi, nu le pasă de agonia lui.

Aici, în zonă, aglomerația este deosebit de mare. În medie, cinci persoane se înghesuie pe fiecare pat îngust, plus că alții sunt așezați

de-a latul, la picioarele celor aflați deja acolo. Constant vin transporturi mai mici sau mai mari din diferite lagăre. Se pare că aici sunt adunați cei mai bolnavi dintre toți, conform unei dispoziții centrale. Cam la două paturi e câte un muribund.

Acopăr cu o pătură coapsele murdare ale bătrânului, care arată ca brațele unui copil, și mă aplec asupra lui. Omul deschide ochii. Ochi bătrâni căprui, cu pupile dilatate în mod nefiresc; globii oculari sunt injectați.

— Apă, geme el. Dați-mi niște apă, nenorociților... Sarah!... Sarah!... Ajutor!... Sarah, cățea împuțită, de ce nu... vii... deja... Apă!...

Vocea îi slăbește, ochii i se închid.

Mă întorc spre patul din stânga:

— Ar trebui să aducem niște apă.

— Lasă-l naibii, că oricum va fi gata în jumătate de oră, mă sfătuiește Miksa Rosenfeld, un tip dur la vreo 50 de ani, cel mai guraliv din zonă.

Un individ alunecos, uns cu toate alifiile — în sens figurat, desigur, căci niciunul dintre noi n-a mai văzut untură de multă vreme.

Lui Rosenfeld tot timpul îi merge mintea, face afaceri pe seama următoarei porții de supă, se ceartă cu cel care împarte pâinea, planifică și face tot felul de calcule. Ce supliment va fi astăzi? Miere artificială sau gem?

Nici el nu se poate ridica din pat și trebuie să aștepte găleata, dar vorbește despre casă cu atâta încredere, de parcă ar fi plecat alaltăieri și s-ar întoarce poimâine. Trebuie să fim foarte atenți cu el, trebuie să consumăm imediat porția alocată, deoarece Rosenfeld este un maestru al furtului. E priceput și șmecher ca un grec, iar indignarea pe care o joacă atunci când este prins o dezarmează chiar și pe victimă.

Acum, când vreau să-l ajut pe bătrânul muribund, binevoitor, încearcă să mă convingă să renunț:

— Apa e oricum contaminată — e interzis să o bem. Dacă ne vede vreun șef, suntem în mare belea.

Nu-i dau prea mare atenție și mă duc să caut apă. Ca orice începător, nu am cutie de conservă. Cea pe care mi-am adus-o de la Fürstenstein mi-a fost furată încă din prima zi.

— Dă-mi cutia ta, răcnesc la el, să aduc niște apă.

Rosenfeld răspunde scurt:

— Nici gând!

E adevărat că trebuie să fii destul de naiv să presupui că cineva ar lăsa din mână sau ar împrumuta un recipient indispensabil.

Mă dau bătut. Trebuie să recunosc că dorința de a ajuta este fără speranță. În acel moment simt o căldură umedă sub mine. Mă ridic cu dezgust — excrementele

muribundului se împrăștie încet pe rumegușul patului.

Fac o criză de nervi și încep să urlu. Toți cei din jur izbucnesc în râs:

— Ești cam gingaș, camarade. O să-ți treacă, spune Izrael de pe patul opus, a cărui față și întregul corp sunt acoperite de urâte abcese deschise. Se pare că bătrânul și-a terminat socotelile. Majoritatea se murdăresc în ultima clipă. Așa își iau rămas-bun de la lumea asta.

Rosenfeld se ridică și se apleacă deasupra cadavrului:

— A murit, spune el, după care se întoarce agitat către cei din jur și, pe un ton pe jumătate poruncitor, pe jumătate întrebător: Îl punem în șezut?!

Urmează deliberări intense. Negociere, atribuire de roluri. Trebuie ridicat.

Într-adevăr, acesta e un truc de zi cu zi. Se bazează pe ideea că doar cei care au puterea să se ridice în capul oaselor primesc supă și pâine. Cei care rămân culcați în momentele respective sunt considerați, conform înțelepciunii *Lagerälteste*, fie morți, fie pe moarte. Iar morții și muribunzii nu mai au nevoie de mâncare. Șefii primesc rațiile zilnice în funcție de numărul de persoane la prima oră a dimineții și împart surplusul — care e substanțial.

Cei imobilizați la pat se descurcă cu dibăcie. Distribuirea de seară se face pe

întuneric — doar supraveghetorul care împarte mâncarea ține în mână un felinar cu un ciot de lumânare. Vecinii formează o alianță temporară și-i așază pe cei morți sau muribunzi în poziție șezând. Mâna rigidă este aranjată într-o poziție relaxată, iar în spatele ei, mâini vii apucă mâncarea oferită. Câștigul este împărțit apoi între organizatori, în urma unor certuri mai mari sau mai mici. Cei slabi se luptă apoi pentru o lingură de zeamă infectă. Răsturnându-se peste pântecele morților, își smulg pâinea unul din mâinile celuilalt.

Morții din ziua precedentă sunt numărați de infirmieri în dimineața următoare, iar scoaterea efectivă a cadavrelor are loc de obicei în jurul prânzului. E prima noapte pe care o petrec alături de un cadavru. Atingerea tot mai răcoroasă a trupului strâns lipit de mine mă umple de teamă. Mă minunez de calmul cu care vecinul nostru comun Weisz, frizerul bâlbâit din Kassa, își pune piciorul pe abdomenul mortului.

Ciudat, dar letargia care cuprinde ochii și creierul, apatia pe jumătate conștientă, ajută mult. Ce este real nu se înregistrează. Mă întorc din nou la realitatea din spatele ochilor închiși, ca atunci când am sosit, aprinzând amintiri din viața de afară — chiar dacă mă ciocnesc de trupuri aburinde, chiar dacă corpul meu îmbibat de apă răspunde cu durere la fiecare atingere și chiar dacă cei din

jurul meu blestemă și se plâng în maghiară, poloneză și idiș.

Taraba care servește drept depozit de alimente se închide noaptea târziu. Pe timpul nopții sunt puși de pază deținuți din rândul celor scutiți de muncă, deoarece sunt considerați inapți, așa-numiții *Schonung*. Comandanții noștri se retrag, iar piața de troc din fața coridorului care duce la latrină se golește. Cei răspunzători pe timpul nopții de căratul găleților își ocupă posturile lângă incinta îngrădită a medicului de bloc. O procesiune de oameni goi se îndreaptă cu greu spre haznale. Cei care se pot târî se dau jos din pat. Un vânt înghețat șuieră prin geamul spart. Corpurile noastre aburinde nu atenuează frigul și nici vântul nu poate alunga duhoarea, care a pătruns deja în oameni, piatră și lemn, în orice, la fel de inepuizabilă ca păduchii.

Noaptea se instalează greu la Dörnhau.

Am molfăit pâinea și am mâncat supa până la ultima picătură. Chiar și cei care mai au doar o oră de trăit au data gata totul. Cu mâinile tremurânde, cei cu diaree își ascund bucata de pâine sub rumeguș, căci nu mai pot mânca.

În Dörnhau, cei cărora le-a venit rândul pleacă de obicei după căderea întunericului. Noaptea este timpul gemetelor, al strigătelor de adio, al dorului dureros de casă...

Voi, vizionari care creați folosind pana, creta, piatra sau pensula; voi, care ați încercat cândva să evocați grimasele suferinței și ale trecerii; voi, profeți ai dansului macabru, gravori ai terorii, cărturari ai iadului... veniți aici!

Noaptea la Dörnhau...

Șase sute de oameni strânși unii în alții. Unu din trei se zvârcolește, se tânguie, geme, chicotește, delirează. Unu din trei e muribund.

Unii se văicăresc cerând un doctor în delir, cu încăpățânare, vorbind mai mult pentru ei înșiși. Deasupra mea, sărmanul croitor își închipuie că e acasă, vorbind cu băiețelul său. Până mâine nu va mai fi prin preajmă, cosând bonete pentru cei avuți, în schimbul supei.

Deasupra mea, sub mine, peste tot în jurul meu, o armată de oameni gata să plece strigă după Dumnezeu și apă. Ochii ce devin sticloși se înmoaie în întunericul din Hades sau în rozul tern al raiului. Moartea pășește printre paturi ca un tânăr profesor erudit și încrezător care se simte ca acasă.

Tânguirea e contagioasă. Ca niște câini care urlă la lună, toți cei 600 care suntem aici ne văicărim fără rost. Un cor de flagelanți frenetici.

Hambarul înghețat, cu geamurile lui sparte, răsună de voci înfiorătoare, strigăte de disperare, groază și frică.

Acest concert al proscrișilor durează până în zori, când intră prima uniformă gri. Apoi se face liniște. Fără avertisment sau vreun motiv, așa cum a început și mai devreme tumultul.

Într-un singur bloc, 200 de oameni mor în noaptea aceea.

Pe măsură ce se face ziuă, paturile se liniștesc. Morții și cei vii adorm.

La ora 5 începe agitația. Sună alarma pentru personalul de la etajul trei. Înainte de apel se adună aici, în Blocul A. Acesta este drumul spre latrină. Acum e un alt fel de agitație în hol, dar nu ne mai deranjează. Cei din Blocul A stau culcați, dar puțini dintre ei dorm. Muncitorii primesc acum rația de pâine — de patru ori mai multă decât noi. Un subordonat mestecă o bucată de pâine, urmărit de priviri lacome. Priveliștea ispititoare deschide rănile foamei. Încercăm să adormim din nou: somnul ne ajută să mai câștigăm timp. O pâine este împărțită în 11 bucăți. Eforturile disperate de a adormi sunt încununate de succes pentru unii dintre noi, dar la 9 trebuie să ne trezim de-a binelea. Infirmierii patrulează printre paturi:

— Raportați morții! strigă ei în maghiară și germană.

Cei mai glumeți dintre noi sugerează o altă variantă:

— Cine-i mort să raporteze!

Raportarea este întotdeauna responsabilitatea vecinului. Infirmierii notează numărul mortului și numărul patului, după care apare comandantul echipei de cărat cadavre însoțit de doi oameni care duc cu ei o targă improvizată din scânduri de lemn. Cu ajutorul vecinilor, îl trag pe cel decedat, fără prea multă ceremonie, în râul de dejecții. Îi leagă o mică etichetă cu numărul fostului prizonier de degetul mare de la picior și iau cadavrul de acolo. Vecinii se bucură pe moment că au mai mult spațiu, de eliminarea disconfortului cauzat de prezența cadavrului. La urma urmei, nu-și mai pot însuși rația lui de pâine pe ziua respectivă, având în vedere că decesul a fost înregistrat, iar rația bărbatului a fost scoasă de pe listă.

Iar defunctul își continuă scurta călătorie până la morgă, de unde este dus la groapa comună cu var săpată în apropierea lagărului. Dar înainte de asta se scot dinții de aur.

Martirii despuiați ai nopții de la Dörnhau devin țărâna acestui pământ german blestemat. Nu au nume, doar numere, cărora numai registrul de decese terfelit al contopistului lagărului le poate asigura câteva săptămâni sau luni de nemurire.

Ușurarea vecinilor nu durează mult. După ora 9, noi transporturi sosesc în crematoriul înghețat pe jos, cu căruțe sau camioane.

Capitolul 16

Pe infirmierul nostru îl cheamă Judovics. Acest despot al Blocului A are puțin peste 20 de ani. Întâmplător am fost martorul ascensiunii incredibil de rapide a individului. A început cărând supa, dar și-a asigurat porții suplimentare apelând la diverse trucuri. După terminarea serviciului avea o plăcere deosebită să se întindă pe pat și să mestece metodic, fără rușine, mâncarea pe care o furase. Putea fi mituit — pentru o jumătate de rație de *Zulage*, putea face rost de o porție de supă suplimentară. Afacerea a prosperat, iar Judovics a devenit curând un personaj important. Grosolănia, atitudinea lui nemiloasă, servilismul său și, nu în ultimul rând, starea lui fizică excelentă au atras atenția superiorilor. Curând a fost pus să supravegheze pâinea. Iar când infirmierul de la Blocul A, farmacistul Steinfeld, pe care îl ura toată lumea, a fost promovat kapo de *Revier*, de infirmerie, Judovics i-a luat locul ca șef de bloc.

Acest tânăr cu ten măsliniu, bâlbâit, acasă se număra printre cei pe care „nu-i prea ducea capul". Nici numele nu și-l putea scrie, iar acasă avea mereu probleme cu poliția. Dar acum, în mocirla fabricii morții, a înflorit pur și simplu. Avea o înclinație deosebită spre

tiranie și cruzime. Era suficient de inteligent pentru a se face indispensabil în ochii superiorilor, cărora nu prea le păsa de Blocul A. Treptat, sala de la parter a devenit casa morții celor condamnați. Acolo erau aruncați toți cei care, după o examinare superficială, erau considerați incurabili. Cei mai mulți dintre ei nu mai erau în stare să se țină pe picioare. Erau atât de slăbiți, încât mușchii atrofiați și împuținați nu mai puteau susține greutatea trunchiului lor scheletic. Dacă vreunul dintre acești deținuți încerca să se ridice pentru a-și face nevoile, se prăbușea imediat ca o cârpă.

Sub supravegherea lui Judovics se distribuiau pâinea, *Zulage* și oalele cu supă în blocul nostru. El controla repartizarea. În fiecare zi, la orele 11:20 sosea momentul așteptat cu nerăbdare. Era o experiență crucială, un eveniment plin de anxietate. Cei care încă puteau să se ridice făceau pregătiri pentru marele ritual: masa. Oamenii scheletici apucau nerăbdători lingura de fier scoasă din rumeguș. Supa e adusă la pat. Pe măsură ce se apropie momentul împărțirii, emoția crește. Urmărim cu atenție fiecare mișcare a celor care aduc mâncarea deplasându-se prin noroi și discutăm în detaliu știrile care circulă de la un pat la altul.

— Supă de buncăr, vine raportul de la capătul rândului.

Cu teamă, o întrebare zboară imediat înapoi:

— Subțire?

— Apă caldă.

Totuși suntem nerăbdători să o vedem. Mai întâi muiem lingura în ea, să vedem dacă are morcovi, sfeclă, coji de cartofi sau alte ingrediente specifice supei de buncăr. Norocoșii primesc porții mai dense, iar unii protejați primesc de la cei care cară mâncarea o farfurie cu supă mai bună. În schimbul unei supe mai dense, șmecherii dau imediat jumătate din margarina lor sau bucata lipicioasă de miere artificială lui Judovics și slugilor sale cu aere de superioritate.

Judovics este dirijorul marilor momente. Are ochi peste tot, sancționând nemilos orice formă de înșelăciune, deoarece, în cele din urmă, astfel de acțiuni îl afectează pe el, marele escroc. Când prinde pe cineva asupra faptului, se năpustește ca o fiară asupra vinovatului. Cei prinși nu iau masa în ziua respectivă, poate nici a doua zi.

Sorbim lichidul. Uneori, când ni se dă supă de lapte sau, odată cu pâinea, primim brânză picantă germană roquefort, izbucnește haosul. Răsună strigăte entuziaste, așteptăm plini de extaz plăcerea, cu trupurile tremurânde și ochii măriți.

Foamea noastră obsesivă găsește arome îmbătătoare în amestecul nevăzut de grăsimi și nutrienți. Ne întindem pe rumegușul

mizerabil și, cu ochii închiși, fără să ne mai gândim la nimic, sorbim, sorbim... Zeama caldă pătrunde în intestinele chinuite, în timp ce papilele noastre gustative evocă minuni epicureice. Niciodată, nici înainte și nici după aceea, nu am simțit atât de mult savoarea unei singure înghițituri de mâncare ca în Blocul A.

Judovics și gașca lui se bucură de belșug, se scaldă în comori. Porțiile economisite de la cadavre ajung în fiecare zi la ei; în plus, își iau cu nerușinare partea la împărțirea alimentelor. Și toate acestea se acumulează. Camera medicului de bloc e ticsită cu cutii de brânză și munți de pâine. Membrii brigăzii de „sănătate" primesc uneori țigări sau tutun în timpul muncilor exterioare. Dar sunt obligați să-i dea o parte lui Judovics. Medicul de bloc mănâncă în spatele ușilor închise și mereu o țigară îi fumegă în colțul gurii. Aici e un lux uimitor. Judovics a organizat achiziționarea tutunului cu atâta pricepere, încât uneori chiar și șefii și medicii apelează la el pentru un împrumut colegial. Uniforma sa vărgată, care poartă inscripția *Blocksanität*. brodată de mână, adică „medic de bloc", este călcată zilnic de către cei de la dezinfectare. Iar pentru asta primesc o porție de supă specială.

Judovics nu-și cunoaște supușii. Este periculos să-l abordezi, iar puterea lui crește direct proporțional cu afluxul de noi sosiți. Din lagăre, tot mai frecvent vin deportați.

Transportul nostru pare să fi fost doar începutul. Unul după altul, îmi revăd camarazii de la Eule și Fürstenstein. Pe Gleiwitz, un tip uscat, nu-l recunosc. Fața lungă și slabă a omului este atât de umflată, încât a ajuns de nerecunoscut. Nici pe Fogel, tinichigiul, nu-l mai recunosc. Trupul său este tot numai o rană, iar leziunile pline de mizerie supurează.

Mai vin doi care sunt chiar de pe meleagurile mele: avocatul Bergman și Herz, fost funcționar poștal pensionat. Dar în ce hal...

La Eule erau nedespărțiți, iar aici reușesc să se înghesuie într-un pat comun. Amândoi făceau parte dintre cei care aveau grijă de ei înșiși. Împărțeau porțiile de pâine și se spălau zilnic, deși asta însemna mai puțin timp de odihnă. Mâncau prânzul și cina din porțiile atribuite, încercând să-și păstreze ritmul obișnuit de viață. Niciunul dintre ei nu e fumător, iar acest lucru era un mare avantaj. Înainte priveam cu neîncredere eforturile lor, iar acum, revăzându-i, am un sentiment dureros de satisfacție că am avut dreptate. Bergman este în mod clar la capătul puterilor. Nu-și mai poate mișca mâinile umflate. Herz are diaree. Pleoapele umflate i se lasă acum peste ochii lui albaștri reci și cercetători, dar încă mai speră. Iată, și acum au crezut că merg spre camerele de gazare, dar au ajuns aici.

— Nu-i dracul chiar atât de negru..., încearcă el să zâmbească.

— Nu, îi răspund sincer. E maro.

— Aici e sanatoriu, oftează el. Cel puțin nu trebuie să muncesc.

— Dar nici mâncare nu primești.

— Putem sta în pat. Ne vor aduce supa.

De ce să-l dezamăgesc? Optimismul îi este incurabil, ca și diareea lui.

Cei doi spun că la Fürstenstein ritmul de lucru a scăzut. Sänger und Lanninger lucrează doar la jumătate din capacitate, chiar și demolarea castelului a mai încetinit. Noua forță de muncă vine tot mai rar, iar din ce în ce mai mulți oameni se îmbolnăvesc. Trenul cu care comandantul lagărului de la Fürstenstein se întorcea din concediu a fost bombardat într-o gară. Prin urmare, s-a sfârșit cu cel care inventase „apelul în ploaie". Înaintea noastră. Acum a preluat comanda un alt sergent; mult mai indiferent și mai puțin inventiv în conceperea torturilor. Stelele lui Berkovits și ale secretarului său strălucesc mai mult ca oricând. Noul comandant lasă lagărul — și pe el însuși — cu totul în mâinile lor. Stă toată ziua în baraca birou, căutând în *Völkischer Beobachter* vești încurajatoare.

Vești încurajatoare... Suntem însetați de senzațional. Dar nu le credem pe cele mai mari, chiar dacă cei care sosesc din Fürstenstein insistă că sunt adevărate. Să fie

oare posibil? Chiar a existat o tentativă de asasinat împotriva lui Hitler? S-a întâmplat recent, confirmă cei sosiți de curând, care susțin că au văzut cu ochii lor raportul oficial în *Waldenburger Zeitung*. Și mai spun că, la scurt timp după apariția știrii, uniformele verzi ale Wehrmachtului au dispărut peste noapte — chiar și soldații Wehrmachtului au fost îmbrăcați în uniforme SS gri, cu emblema capului de mort. Am observat și noi că același lucru s-a întâmplat și aici.

Ce să însemne toate acestea? Începutul sfârșitului?

Vreau să mă dau jos din pat, să ies din bloc pentru a afla informații mai detaliate. Vreau să găsesc camarazi. Cobor în șuvoiul de murdărie, căutând un loc de traversat. De când am fost adus aici, nu am făcut mai mult de 15 pași, deși ieșirea în curte, care este înconjurată de sârmă ghimpată, nu este interzisă. Nici măcar nu am văzut ce este dincolo de ușa blocului. Fiind dezbrăcat, n-aș putea ajunge prea departe de ușă, chiar dacă m-ar duce picioarele. Dar nu îmi permit. Odată am încercat să urc scările până la Blocul B, de la etaj. Căutam niște tutun. M-am prăbușit la prima treaptă.

Umilit, neputincios, m-am uitat în sus la cele câteva trepte de parc-ar fi fost Himalaya. A fost un moment de conștientizare. Poate că atunci mi-am dat seama de ceva ce nu am

vrut niciodată să cred în timp ce stăteam întins pe pat. Că nu mai am mult timp.

Acum nici asta nu mai pot să fac. Scândura m-a prins în capcană, mi-e frică de pământ și dau înapoi la gândul îndrăznelii demonice de a face un pas. Totuși încerc iar și iar, strângând din dinți. Măcar în interiorul blocului.

Învăț să merg. Ce ciudat... Prima dată am învățat să merg în brațele mamei, iar acum mă învață dorința de a trăi.

În vârtejul amețitor al gândurilor, îmi acopăr capul cu pătura sclipind argintie din cauza larvelor de păduchi. *Unu, doi, dreapta, stânga...*

Mi-e frică. Purtarea păturii este de asemenea strict interzisă. Dacă un medic sau altcineva mă prinde că încalc legea, mi-aș risca viața, care se estompează așa cum este ea. Frigul din sală mă înfioară.

Acest exercițiu mă încearcă din greu. În momentul când mă întorc și mă prăbușesc pe pat, mă simt de parcă aș fi parcurs kilometri întregi.

Am un nou vecin. L-au mutat în timp ce nu eram acolo. E al optulea meu pat de când locuiesc în Blocul A. Este aproape de ușă.

Nu e o surpriză să ai un vecin nou. Până acum a trebuit să raportez opt cadavre dimineața, ceea ce înseamnă, printre altele, că am petrecut opt nopți lipit de un trup rece. Te poți obișnui cu orice. Acest gen de

proximitate înseamnă să te afli acolo în momentul când fiecare muribund se ușurează în ultimele clipe ale vieții lui, dar și să pui un cadavru în șezut pentru a obține un supliment de hrană.

Un băiat alb la față se întinde lângă mine. Privește țintă în sus, la volanții rămași din vremea când hala era plină de utilaje. Poartă chiloți și o cămașă. Cu adevărat o raritate. Strânge în mână o fâșie subțire de pânză. Am primit cândva asemenea cârpe la Eule, dar pe ale noastre ni le-au luat. În cârpă are o cană emailată.

Aceste căni se numără printre cele mai valoroase bunuri din Dörnhau. Nimeni nu știe cum și de unde ajung în lagăr, dar deținerea lor este un semn incontestabil de prosperitate. Valoarea lor de piață este de două porții de pâine. În afară de ștabi, doar cei mai abili economi se pot mândri cu așa ceva.

Mă întorc spre el:

— Ai diaree?

Dă din cap, nu spune nimic. Văd amprenta inconfundabilă de pe fața lui. *Facies hippocratica*. Văd semnul ăsta pe foarte multe chipuri în fiecare zi. Amprenta morții. O rigidizare a trăsăturilor, un smalț ca de marmură pe piele. Pleoapele umflate căzute. Față de leu.

Se ridică anevoie:

— Pâinea vine mai târziu?

— O împart acum în primul rând.

— Sunt lihnit, oftează el.

— Știu, prietene. Ai răbdare. Nu va dura nici măcar o jumătate de oră.

— Jumătate de oră... Nu pot să aștept atât de mult. Sfârșitul meu e aici...

— Sigur mai poți rezista. Cu toții putem. Chiar și eu. Fii bărbat! De unde vii?

— De la Kaltwasser.

— Ce ești? Elev?

— Nu. Rabin.

A terminat de curând studiile, asta e sigur. Rabinul uneia dintre micile comunități evreiești din regiunea carpatică. Am uitat numele satului de unde a fost deportat, dar și astăzi îmi amintesc de chipul tânărului rabin. Acum și pentru totdeauna.

Nu mai are nimic din înfățișarea unui rabin sau a unui om. Nu se mai gândește la Dumnezeu, pe care s-a angajat cândva să-l slujească cu dăruire; nici la voluminoasele manuscrise de la seminar; nici la Chivotul Legământului cu literele lui ebraice aurii; nici la chipul mamei sale... Se gândește doar la pâinea de care depinde viața lui.

Încearcă din nou să se ridice, dar se prăbușește la loc:

— Va mai dura mult până... ajung aici?... Dați-mi... odată... ființe blestemate! spune el gâfâind. Pâine... Mă... dor mațele...

Sub el, pe sacul cu rumeguș, o baltă îngrozitoare se răspândește încet, călduță. Se

uită la mine. Eu mă uit la el.

— Ai răbdare, îl încurajez eu, tuturor ne este foame. Cu siguranță mai poți rezista câteva minute.

Flutură din mână a deznădejde:

— Mă simt din ce în ce mai slăbit... tot mai slab...

Acum vorbește coerent, dar cu o voce stinsă:

— Nu s-ar putea să-mi dea mai repede? Poate dacă ai vorbi cu ei... dacă ar vedea cât de rău mă simt...

— Imposibil, spun eu. Abia ai venit, nu-l cunoști pe Judovics. În cel mai bun caz, m-ar altoi zdravăn.

Mormăie cuvinte în ebraică, apoi le șoptește clar în maghiară:

— Ticăloși... frații mei... ticăloși...

Și, rostind aceste cuvinte, își dă ultima suflare. Mâna care strângea cana se relaxează, iar vasul cade zăngănind sub pat. Ochii rabinului rămân deschiși, ațintiți asupra mea, cum erau cu puțin timp în urmă.

Are o privire triumfătoare, de parcă ar spune: „Nu ți-am zis eu?"

O lege nescrisă a lagărului prevede ca bunurile unui decedat, dacă mai are așa ceva, să fie moștenite de cel mai apropiat vecin al său. Însă nici asta nu-i o treabă ușoară, căci trebuie să te lupți cu cei din jur pentru niște lucruri jalnice. Întotdeauna izbucnește o încăierare în jurul cadavrelor proaspete. Se

încâlcesc brațe fără vlagă, degete se năpustesc spre ochi, loviturile cad fără putere. Un război jalnic între broaște și șoareci. Cel lovit abia dacă simte lovitura.

Chiar și acum, trei sau patru hiene se agită deasupra cadavrului. Se uită în cavitatea bucală; aruncă priviri pofticioase către dinții de aur strălucitori. Hienele se aventurează uneori pe cont propriu. Dacă fac rost de unealta potrivită, pot rupe un dinte fără să fie văzute înainte de a fi scos cadavrul. Este o afacere riscantă, dar înfloritoare, cu profituri imediate. Lucrătorii de la bucătărie sunt mereu interesați de marfă, însă cei prinși asupra faptului sunt pe loc omorâți în bătaie. În astfel de cazuri, șefii care se simt înșelați sunt chiar mai puțin milostivi decât în cazul furtului de pâine.

Dar în gura rabinului nu sunt dinți de aur. În stânga lui, polonezul de la etaj nu s-a mișcat de ore întregi, dar acum reușește să se ridice, descheie cămașa cadavrului și răzuiește cu degete lacome pieptul murdar. Om naiv — caută pâine pusă deoparte. Cana și fâșia de prosop au dispărut.

Deci încă un coleg de pat mort. Ieri, unui tânăr de 16 ani din Budapesta, de lângă mine, i s-a agățat eticheta numerotată de un deget de la picior, iar cu o zi înainte, unei cunoștințe din Bácska pe care nu am recunoscut-o. Cred că îl chema Freund. Bietul om se târâse către mine din proprie

inițiativă; voia să vadă o față cunoscută când avea să-i vină sfârșitul. Pentru că nu doar uitându-ne unii la alții ne dăm seama cine nu va mai apuca ziua de mâine. Nu doar fața leonină trădează sfârșitul. Inima care bate simte, știe cu o certitudine sfâșietoare — la fel ca Freund, blondul bolnăvicios, sau tânărul rabin cu ochii mari pe care nu-l cunoșteam, slujitorul lui Dumnezeu care fusese deportat la Dörnhau.

Sanyi Róth sosește și el, de data aceasta în mod oficial. Și el a fost adus aici ca pacient. Nu mi-a cerut varza înapoi și nici nu-i șocat de ceea ce vede. Sanyi Róth nu se miră, ci doar observă. Și aici s-a descurcat. În ciuda faptului că e pacient internat, a obținut un post. Dezbrăcător de cadavre. O ocupație respingătoare, însă acest hoț cu nervi de oțel nu dă doi bani pe asemenea detalii.

Își înfășoară pătura ca pe o mantie cu glugă. Pe pătură, emblema obișnuită: o pată argintie rotundă. Larve de păduchi. Sanyi are și lenjerie intimă. Fizic, și el e frânt. Pe fața lui aspră se observă o umflătură care se întinde îngrozitor de tare. Se plânge și de dureri chinuitoare de rinichi. Dar nervii săi, zice el, sunt într-o stare impecabilă.

— Aș vrea să am o condiție fizică la fel de bună precum cea psihică, obișnuiește să spună.

Îndepărtează energic hienele și începe să dezbrace cadavrul. E o muncă profitabilă —

Sanyi Róth știe mereu la ce se angajează —, deoarece o parte dintre cadavre au lenjerie intimă. Iar lenjeria intimă are o mare valoare de schimb și ajunge în posesia dezbrăcătorului. Rabinul nu are doar chiloți, ci și cămașă. Când a ajuns aici, trebuie să fi reușit cumva să treacă de controlul recepției pentru haine.

Înlătură zdrențele de pe trupul înțepenit. Lucrează repede, cu îndemânare; în câteva clipe, cadavrul este gol.

— Acum îi vom spăla, zice el în timp ce împăturește chiloții pătați, după care îi scoatem pe piață! În fiecare zi adun opt sau zece bucăți. Nu-i cine știe ce treabă, dar ce să faci? O am de la Józsi Pepita.

— Cine-i ăsta?

— Józsi Pepita din Parcul Poporului, din Budapesta. N-ai avut ocazia să-l cunoști? Ești norocos. E infirmier de grupă la B. Pune în mișcare tot blocul. Mi-e prieten bun.

— Pepita... Ce nume-i ăsta?

— Nume de scenă. El prezenta spectacolul cu femeia cu barbă din Parcul Poporului. „Distracția continuă, puteți intra... Doar zece bănuți, distracție în masă...!" Iar acum e șef, prietene, un tip deosebit!

Încearcă să mă binedispună:

— Un asemenea set de lenjerie mătăsoasă valorează întotdeauna două fumuri. Câtă vreme mai sunt țigări prin lagăr. Se pare că

nu pentru mult timp. Mișcarea e slabă. Comerțul îngheață.

Se uită la mine. Se gândește la ceva:

— Bineînțeles că nici tu nu ai chiloți. Ia-i — și-mi aruncă zdrențele pe care tocmai le luase. Am două bune pentru când mergem acasă.

— Mulțumesc, Sanyi, dar nu-i nevoie. Așa nu-i pot purta și n-am cu ce să-i spăl.

— Nu fi nebun! Crezi că ceea ce port pe mine am primit de la spălătorie? Călcați și împachetați în hârtie roz?

— Dă-i altcuiva.

Nu se supără. Probabil e bucuros că accesul lui de generozitate nu l-a costat prea mult.

— Bine, nu te forțez. Vin seara la scândură. Poate aduc niște tutun de afară. Poți să te ridici?

— Cam greu.

— Ai ceva de vânzare?

— Nu, n-am.

— Nicio problemă. Am să-ți povestesc despre cascadoria pe care am făcut-o în piața Lenke. Știi, despre care am vorbit la Fürstenstein.

Își îndeasă lenjeria-recompensă sub braț. Și el e nesigur pe picioare. Știu că abia mănâncă. Cheltuie tot ce are pe tutun. Nu apare — nici în seara aia, nici a doua zi.

Nu va mai veni niciodată. Mai târziu am aflat că a avut o criză de rinichi și nu s-a mai putut ridica. L-a operat doctorul Grau.

E terminat! îmi spun în sinea mea, gândindu-mă la labele nespălate ale acelui nebun exaltat și la banca de lemn care servește drept masă de operație din camera medicilor.

Mă aventurez spre patul lui. Nu mai e acolo. După operație, a fost mutat la Blocul B. Nu am putut să mă duc după el. Eram mai departe ca oricând de condiția fizică necesară pentru acrobațiile impuse de urcatul scărilor.

Pronosticul meu sumbru s-a dovedit a fi corect. Sanyi Róth a suferit inuman a doua zi după „operație". De la cei de la etaj am auzit că a îndurat chinuri neobișnuit de lungi și dificile.

În noaptea aceea, strigătele lui au acoperit întregul cor al muribunzilor. Urla înfiorător, eliberându-se de dureri. În ultimele sale clipe, un fel de dorință spasmodică de a trăi a pus stăpânire pe el. A cerut cu disperare un medic, cineva care să-l ajute.

— O săptămână întreagă dau pâine celui care îmi aduce un medic! striga el mai tare decât toți.

Braun, temutul infirmier-șef de la Blocul B, jandarm de profesie, dar și unul dintre protectorii lui Sanyi, a remarcat calm:

— Ei bine, nici măcar asta nu-i o afacere prea sigură.

Abia spre zori, Sanyi s-a liniștit o dată pentru totdeauna. Lenjeria intimă relativ bine păstrată — evident, cea mai bună o avea

pe el — i-a fost scoasă de succesorul său, noul dezbrăcător.

Capitolul 17

Patru până la cinci paturi suprapuse pot fi în contact unele cu altele fără să fii nevoit să te dai jos. În acest mic univers se formează ceva care, în rarele momente de luciditate, ar putea fi numit, cu multă bunăvoință, tovărășie.

La începutul lui decembrie mă mut din nou. Ajung în dreptul holului, chiar lângă ușa care duce la latrină. Aici, domnul Salgó este infirmier de grup. Un tip la vreo 60 de ani, negustor din Kassa. Un post pe care i-l obținuseră localnici de acolo, ajunși ei înșiși în poziții înalte în lagăr, deși rămâne un mister cum a trecut prin ororile de la Auschwitz.

Neobișnuit pentru cineva de un asemenea rang, rareori strigă, iar de lovit lovește și mai rar. Cu toate acestea, impune taxe mai nerușinate decât colegii săi pe pâine și *Zulage*. Ceea ce ne afectează la fel de mult ca bătaia. A face parte din grupul domnului Salgó nu este deloc o bucurie. În treacăt fie spus, după Anul Nou, până și infirmierul de bloc a considerat că nu mai puteau fi tolerate hoțiile lui sfidătoare. S-a ajuns ca domnul Salgó să nu mai dea nici măcar un gram din ceea ce conținea grăsime. A urmat o anchetă. În patul său au fost găsite ascunse două

kilograme de margarină, o cantitate impresionantă de zahăr și alte produse alimentare. Și, cum doar cei mai proeminenți dintre ștabi — *Lagerältesen*, medicul-șef, infirmierii de bloc și *Blockältesen* — au dreptul să acumuleze bunuri, bătrânul hoț a fost retrogradat și dat afară. Am înțeles că eliberarea l-a găsit în viață. Postul său anterior de reducere a grăsimilor îi permisese să se pregătească pentru această performanță rară.

În noul meu loc am destui cunoscuți în apropiere. Bergman și Herz au ajuns și ei aici; la fel și Gleiwitz și Pali Nébl, fostul proprietar a 400 de acri de pământ mănos din Bácska, un mogul rural. Acasă nu prea era simpatizat, din cauza comportamentului său excentric și zgârceniei lui proverbiale. Aici este și Morvai, pictorul din Kassa. Se spune că acasă era deja cam nebun. Acum cu siguranță este. Spre deosebire de ceilalți, nu este gras și nu suferă de diaree. Are febră. Pometii îi ies în afară ca niște sulițe incandescente; tot corpul său se rumenește și e fiert în propria căldură. Este ultimul stadiu al tuberculozei în fază avansată. Nu există termometru, dar se vede că are mereu în jur de 39 de grade. Toate gândurile și preocupările lui sunt concentrate pe mâncare. În plus, doarme mult. Își vinde mereu supa și pâinea cu câteva zile în avans. Pentru doi cartofi sau câțiva morcovi, își cedează oricui rația de a doua zi. Desigur,

întotdeauna găsește pe cineva care să accepte târgul avantajos, așa încât porțiile lui Morvai sunt mereu luate de creditori.

Ori de câte ori reușește o astfel de afacere nenorocită, își trage pătura peste cap și mestecă îndelung și cu poftă în întuneric. După care adoarme imediat. Rareori i se zărește capul de sub pătură, dar chiar și atunci nu scoate un cuvânt. Degetele lui tremurânde desenează în aer imagini vizionare. Însă în cea mai mare parte din timp doarme. Abia mai are formă umană.

Izrael a fost angrosist. Acasă avea autoritate și putere; aici însă e un nimeni printre toți ceilalți ca el. Nu mănâncă zile în șir. Își dă rațiile pe tutun; ba chiar și-a făcut rost de o cutie veche din tablă în care să-l păstreze. Trece prin frenezia nicotinei spre o moarte sigură prin înfometare.

Chiar și eu, în pofida tuturor jurămintelor mele, îmi sacrific adesea jumătate din porția mea de pâine sau mă asociez cu jumătatea de rație a altcuiva (o porție întreagă e mai căutată decât două jumătăți), făcând gesturi necugetate pentru iluzia nicotinei — dar nu-s decât un biet epigon în comparație cu Izrael și prietenii lui.

Ochii lui Izrael strălucesc din cauza febrei fatale, abia dacă mai are voce. A ajuns aici mult mai târziu decât mine. La Fürstenstein, o perioadă am muncit împreună în tunelele companiei Sänger und Lanninger. Mare parte

din timp a fost manipulatorul de cărucioare cu care am lucrat. Niciodată n-am văzut ceva mai tragic și mai grotesc decât imaginea acestui bărbat chel și încruntat cocoțat pe tamponul vagonetului coborând panta în viteză. Șuvițele lui cărunte fluturau în vânt, părând în fiecare clipă gata să cadă din căruciorul care se clătina.

Acum își ia un ultim rămas-bun de la vagonete, de la afacerile lui și de la ziua de mâine. Urmărește infernul de zi de zi cu o apatie desăvârșită, iar noaptea se zvârcolește neliniștit. Vorbește mai mult în somn decât atunci când e treaz. La fel ca mulți alții, vorbește cu cei dragi ai lui care au rămas acasă. Cu cei de acasă, care de fapt n-au rămas acasă. Și pe ei i-au dus trenurile germane cu uși ferecate.

Deasupra mea țipă Handelsmann, colecționarul. Este aproape la fel de bătrân ca domnul Salgó. E un maniac în privința pâinii, pentru care dă supă, *Zulage* și cartofi. Cumpără pâine cu obiecte moștenite de la morți, cu orice îi pică în mână. Dar nu pentru stomacul lui. Colecționează. Are un sac murdar pentru pâine pe care îl mângâie toată ziua, cum face un avar cu aurul lui. Numără cu grijă feliile de pâine uscate și tari ca piatra, își mângâie comoara, se bucură de ea. Este cu un grad mai nebun decât noi, însă există o logică de fier în nebunia lui.

Handelsmann acumulează active, cum făcea și acasă. La urma urmei, averea deschide orice ușă. Comoara este speranța și securitatea, ascunzătoare și ieșire de urgență. Odată ce va avea suficientă pâine, își va cumpăra libertatea.

Îl știe tot blocul; are furnizori regulați. Prin intermediul unui nepot al său care lucrează la bucătărie, primește zilnic supă specială și multe resturi, dar le dă pe toate pentru pâine. Și totuși noaptea i se fură cu regularitate rezervele pe care le ține sub cap. În asemenea momente, Handelsmann este cuprins de accese de furie. Și e periculos să fii în preajma lui. Scoate țipete stridente, își smulge părul cărunt din cap și, plângând, încearcă să se sinucidă. Trec ore până se liniștește cât de cât. Iar la următoarea distribuire de alimente începe din nou să adune.

Câțiva greci și polonezi muribunzi completează cercul nostru trist. Nu știm prea multe despre cei mai îndepărtați. Nimeni nu coboară prea des din patul lui — în mijlocul propriei mizerii, ne mestecăm orele care trec cu greu de la o masă la alta. „Tovărășia" noastră nu are viață lungă: nu vom rămâne împreună mult timp. Cei morți sunt înlocuiți de alții noi. Permanentele relocări afectează și componența. Este o gravă penurie de paturi, iar încercările șefilor noștri de a ameliora situația cu aceste aranjamente nu ajută câtuși de puțin.

În fiecare zi vin tot mai mulți oameni noi. Din toate părțile sosesc grupuri de nefericiți epuizați. Marșurile forțate care durează adesea câteva zile nu fac decât să submineze și mai mult vitalitatea deja epuizată a celor veniți de curând. Pe drum, mulți sunt uciși de frigul nemilos sau de foametea și mai necruțătoare. Noii camarazi nu mai sunt aduși cu camioanele, care au fost un lux doar la început.

Dörnhau a devenit punctul central, unde țara lagărelor își revarsă materialul uman uzat. Paria ajunși la capătul puterilor, pe care naziștii, cuprinși de psihoza anxietății care vine odată cu presimțirea sfârșitului, nu au mai îndrăznit sau nu au mai vrut să-i omoare pe loc, după metoda lor verificată în timp.

În toate lagărele, deznădejdea și neputința i-au cuprins pe cei în uniforme gri. Lucrările la fortificații s-au oprit peste tot, pe măsură ce livrările de materiale s-au diminuat. Veștile de pe front erau ca niște nori întunecați; nici măcar stiliștii de la cartierul general nu le mai puteau cosmetiza.

Trupele SS aproape că nu se mai arată în interiorul gardului de sârmă ghimpată. Cu disciplina pe care o au în sânge, își îndeplinesc datoria într-o tăcere sumbră, dar în timpul liber se retrag în camerele lor, pe care le părăsesc doar când vine ora distribuirii alimentelor.

Îi văd pe fereastră cum se îndreaptă cu capul plecat, împreună cu cărucioarele lor, spre barăcile bucătăriei. Nu merg deloc în pas vioi. Subofițerii vin mai rar, dar încă ne speriem când auzim un *Achtung!* răcnit cu putere de șefii noștri. Niciodată nu se știe ce se poate întâmpla în timpul inspecției, cum se va termina.

Mai ales când vine Hans.

Hans este un tip blond cu ochelari. E practic un copil. Un ofițer SS cu o stea, adjunctul comandantului lagărului. La comandă, ne aliniem în paturi. Ceea ce pentru noi, schelete ambulante, înseamnă să stăm întinși pe spate, nemișcați, cu picioarele întinse, rigide și imobile, cu brațele peste pătură, de asemenea întinse și cu degetele înțepenite.

Individul în uniformă gri face inspecția. Stilul și comportamentul său nu dezvăluie nimic din efectele știrilor descurajatoare de pe front. Un robot purtând însemnul cu cap de mort, programat să se supună orbește. Cu o voce îngrozitor de subțire îi ceartă pe infirmieri, iar pe câțiva îi pălmuiește. Caută mai ales mâncare ascunsă prin paturi, conserve, cutii de lemn. Deși nu avem voie să ținem nimic în pat, practic, cei mai mulți dintre noi avem două cutii care stau liniștite lângă cap — până sunt furate. Una dintre ele este cea *cușer*. Ocazional, când nu avem suficiente castroane, putem pune supă în ea.

Cealaltă *nu este cușer* și o folosim ca oală de noapte. Cu toate acestea, mai poți greși uneori.

Hans — igiena mai presus de toate — aruncă obiectele esențiale dacă nu reușim să le ascundem din vreme în sacii noștri cu rumeguș. Dacă timpul îi permite și are chef, nu ezită să-l biciuiască pe proprietarul ghinionist ori să-i dea o bătaie soră cu moartea.

Acesta era Hans, care nu pierduse războiul nici măcar în decembrie 1944.

Capitolul 18

De Crăciun ne alegem cu o ninsoare deasă. De fapt, *noi* nu ne alegem cu prea multe. Doar cu niște fulgi de zăpadă pe marginea geamurilor.

Odată cu albul, o atmosferă ciudată și apăsătoare se așterne peste fabrica morții. Cu siguranță este ceva în aer. Brigada „sănătoasă" a încetat să mai meargă la muncă, așa încât oamenii se plimbă fără rost cât e ziua de lungă. Germanii încetează să mai lucreze la fortificații; ritmul încetinește din toate punctele de vedere, activitatea de zi cu zi se relaxează.

Deja primim vești încurajatoare de pe front. Pentru o vreme, soldații SS ies din tăcerea lor morocănoasă; cel puțin sunt mai comunicativi cu șefii. Apropierea sfârșitului îi face mai neputincioși. Își scot la iveală latura umană, iar remarcile făcute confidențial sunt mereu nuanțate de motivul autojustificării: „Eu, X.Y., personal, nu pot face nimic în privința asta. Ordine peste ordine..." Eventual: „Am spus de mult că nu se mai poate continua în felul ăsta..."

Însă noi, în paturile noastre, resimțim prea puțin efectele acestor lucruri. De fapt, întreruperile frecvente ale serviciului de la bucătărie, care începe să scârțâie, fac ca

existența noastră vegetativă să devină și mai incertă. Chiar și obișnuitele coji de cartofi și măcrișul lipsesc acum din supa noastră; iar suplimentele dispar de la o zi la alta. La sfârșitul lui decembrie, timp de două zile, nu primim nici măcar rația de pâine, redusă acum la o șaisprezecime dintr-o pâine.

Moartea își sporește recolta. Bergman deschide noul val. Pleacă înainte de Anul Nou. Un exitus ciudat de ușor, demn de menționat într-o revistă medicală. Se simțea ca de obicei. Vorbea. Iar maxilarul i s-a lăsat în jos în mijlocul propoziției.

Herz a plecat două nopți mai târziu. Mi-l aminteam pe acest bărbat firav, cu părul cărunt, care acasă se îmbrăca cu o eleganță provincială, cunoscut pentru meticulozitatea și pedanteria lui. Cei doi, Herz și Bergman, se înțelegeau unul pe celălalt, iar tovărășia lor din lagăre, faptul că cumpărau și consumau totul împreună, le-a ușurat viața amândurora. Lucrau mereu în aceeași echipă și, după calcule calorice elaborate, își îmbunătățeau supa dându-și pâinea pentru o lingură de zahăr sau un strop de margarină. Erau Castor și Pollux din Dörnhau. Ar fi fost de neimaginat să nu participe împreună și la aventura finală: moartea.

Cu un corp umflat de două ori față de volumul inițial, schilod, a plecat și Gleiwitz, ajuns de nerecunoscut. A plecat și Pali Nébl, ale cărui ultime clipe au fost o descătușare

frenetică. S-a aruncat de pe patul de sus: o fantomă despuiată. Agonia care se acumulase în el s-a revărsat cu o forță supraomenească. A început să alerge, dându-i laoparte pe cei din calea lui și strigând:

— Ascultați cu toții! *Achtung! Achtung!* Un napoleon de fiecare supă! Acasă dau un napoleon pentru fiecare supă! Vă dau în scris! Am îngropat două mii de napoleoni! Oameni buni! Tovarăși! Un napoleon întreg pentru fiecare supă...!

S-a prăbușit lângă ușă. Ăsta a fost sfârșitul lui.

Ce putea să însemne foamea pentru omul ăsta? Din belșugul satului său, din patria gurmanzilor, a fost aruncat în infernul acestor șapte ani de mizerie. Și nu m-a mirat faptul că ultimul efort al creierului său prăbușit nu a evocat frânturi de amintiri abstracte, ci plăcerea mestecatului. Să mănânci, chiar și cu prețul aurului ascuns acasă, doar să mănânci! A mânca este binele suprem!

La Dörnhau, destinul are 100 de fețe. În hala unei fabrici de covoare dezafectate, Doamna-cu-coasa și-a amenajat un laborator experimental.

Aici este moartea prin contagiune. Mori pentru că ai fost martor la chinurile vecinului tău de la început până la sfârșit. Ce a mai rămas din propria-ți forță vitală este infectat. Într-adevăr, diferențele dintre

oameni în această privință au dispărut cu mult timp în urmă. Toată lumea este la fel de coaptă pentru final. Diferența este de ordin imaterial. Unii mai rezistă datorită voinței, care s-a transformat în forță, în timp ce alții au pierdut-o și pe asta. În fiecare zi suntem martori la contagiunea morții.

Bergman, Herz, Gleiwitz, Nébl și ceilalți sunt înlocuiți de oameni noi. Polonezi, greci. Printre care și doi cunoscuți ai mei: Ernő Brüll, avocatul și pianistul din Slavonia; și Jancsi Fehér, care a lucrat alături de mine, ca voluntar, într-o redacție, iar mai târziu, în anii ocupației horthyste, a trecut la activități mult mai profitabile: piața neagră. Ernő Brüll plânge tot timpul. Hedonistul de odinioară s-a înmuiat și a devenit copilăros. Lacrimile îi curg pe obrajii încrețiți, acoperindu-i mirișteа albă cu boabe de rouă ce i se preling în supă. Ca și cum ar fi constrâns de o voință superioară, vorbește mereu despre mama sa.

— Crede-mă, spune el înfiorat, singurul motiv pentru care aș vrea să ajung acasă este să o văd. Să-i sărut mâinile binecuvântate. Dar dacă au luat-o, dacă au luat-o și pe ea — fața i se înăsprește —, aș fi în stare să mă răzbun! Fără milă! M-aș angaja ca supraveghetor în lagărele de muncă pe care le vor înființa pentru naziști.

Printre suspine, preferatul de odinioară al societății dintr-un oraș de provincie își

dorește acum răzbunare. Pleoapele îi sunt înroșite de la atâta plâns.

Iute ca argintul viu, Jancsi Fehér încearcă să se descurce. Caută cunoștințe; vrea să ajungă printre privilegiați. Elaborează planuri, cu idei de raționalizare pe care vrea să le prezinte lui *Lagerälteste*. Dar ideile sale, care au funcționat pe piața neagră de acasă, aici nu au niciun succes. Tot ce obține este o slujbă de funcționar pentru înregistrarea cadavrelor. În fiecare dimineață, întocmește lista morților dintr-un anumit sector. Primește un ciot de creion, hârtie și o porție de supă specială. Nimic mai mult. Ceea ce nu-i satisface ambiția, așa încât își concentrează toate eforturile către un singur scop: să reușească. Nu să reușească să se întoarcă acasă, ci să reușească...

Dar se prăbușește și el. Trupul, trupul încrâncenat nu se supune. În a treia zi nu mai poate sta în picioare. Dimineața nu se mai poate ridica pentru a-și face turul. Bietul și ambițiosul Jancsi își pierde ciotul de creion, rangul și supa specială — pierde totul... Pe chipul său de copil apare o stranie paloare cauzată de diaree, iar mâinile și picioarele îi sunt lipsite de forță.

Cam pe atunci, prin tranzacții complicate, reușesc să fac rost de patru cartofi mari — o delicatesă extrem de rară în mijlocul postului fără sfârșit. Mă lupt cu egoismul, dar în cele din urmă cedez rugăminților în lacrimi ale

lui Ernő Brüll și îi dau un cartof pentru Jancsi Fehér, grav bolnav.

Jancsi zace pe al patrulea pat de lângă noi. Brüll se dă jos din pat. Se întoarce imediat, cu tot cu darul meu. Lacrimile i se preling pe cartof.

— Tocmai a murit, spune Brüll plângând. Se uita la cartof; a fost ultima imagine pe care a văzut-o în această viață.

Polonezii și grecii noștri nu par a avea sentimente. Chiar și între ei vorbesc puțin. Nu e de mirare, deoarece ani la rând au fost înghesuiți în ghetouri și lagăre — în special polonezii. Între ei, legăturile de camaraderie se formează greu, chiar și între cunoscuți sau concetățeni — se aud tot mai des blesteme stridente. Șefii lor sunt ceva mai nemiloși. Mulți dintre ei sunt tată și fiu. Uneori, tatăl ajunge într-o poziție privilegiată, iar fiul rămâne amărâștean. Sau invers: copilul reușește să ajungă slugă pe lângă un știab, poate chiar să lucreze la bucătărie.

Strategia de subjugare pusă la cale de Hitler reușește imposibilul. Ajunge chiar la nivelul instinctelor primordiale ale legăturilor de sânge și reușește să le rupă: tatăl și fiul se bat pentru mâncare.

Exemplele abundă în fața ochilor mei.

Lângă mine zace un bătrân polonez. Fiul său de 13 ani a fost recrutat în serviciul unui *Blockälteste*. La început îl vizita pe bătrân în

fiecare zi; îi aducea resturi de pâine și sfeclă. La început. După câteva zile, vizitele și donațiile au încetat, deși bătrânul înfometat încerca să ia legătura cu el. Când bătrânul a murit, băiatul a apărut din nou, proferând amenințări și insistând asupra moștenirii sale.

Câțiva dintre noi clocoteam de furie:

— Știai că tatăl tău era pe moarte și nici măcar nu ai avut decența să vii să-l vezi? Nu ți-e rușine? N-ai pic de dragoste în tine?

— Cum să vin, când aveam atâtea de făcut? răspunde el cu indiferență. *Blocälteste* m-ar concedia dacă aș sta tot timpul pe aici.

— Dar era vorba de tatăl tău. Știai că e pe moarte!

— Și ce dacă? Oricum, până la urmă toți se duc.

Da, aceasta era opinia generală; acesta era sentimentul fiecărui sclav. Toți se duc...

Ne trezim în dimineața de 31 decembrie. Încă o noapte și intrăm în 1945. Îmi pipăi cu neîncredere fața, mâinile, picioarele. Sunt în viață. E posibil să fiu încă în viață? Oameni cu voință mai înflăcărată și trupuri mai puternice au murit și au fost scoși din paturi înainte să-mi vină rândul. Eu încă sunt în stare să-mi mișc membrele. Vorbesc, mănânc și privesc mormanele de zăpadă strălucitoare de pe pervaz. Văd clar și visez la ziua de mâine. Umflătura cu care am venit de la Fürstenstein nu dispare, dar, incredibil, nici

nu se extinde. Până acum am scăpat de diaree; ce-i drept, luni întregi am avut grijă să nu beau prea multă apă.

În fiecare fibră a corpului simt că ceva se întâmplă, că ceva trebuie să se întâmple. Nu este doar efectul știrilor contradictorii, adesea confuze. Citesc semnele pe fețele celor din SS, iar venele mele pulsează în ritmul evenimentelor.

Ajunul Anului Nou se dovedește a fi mai sumbru decât ne așteptam. Știam că nici nu se punea problema unei rații suplimentare sau a altor avantaje, dar ne-a surprins faptul că ne-au tăiat supa de seară — din ordinul lui Judovics, pentru „indisciplină". Nu așteptaserăm distribuirea în liniștea necesară, iar *Blockälteste* s-a nimerit să fie într-o dispoziție proastă. Iar cei din Blocul A, groaznic de înfometați, au primit cu amărăciune și ură decizia impunerii acestor „represalii" inumane.

În același timp, dinspre tarabele cu alimente sunt rostogolite butoaie cu bere către camerele șefilor, a căror afacere cu dinții a făcut posibil și acest lucru. Disperarea e tot mai mare. Oamenii scheletici își exprimă nemulțumirea, peste tot se aud amenințări și înjurături. Pumni slabi se ridică în spatele lui Judovics, care defilează prin fața paturilor într-o uniformă de deținut proaspăt călcată, cu țigara în gură.

Seara, când se servește supa, pentru prima dată luminile sunt aprinse. Vine Márton, infirmierul-șef de la Blocul B, colegul lui Judovics de la etaj. Potrivit celor de acolo, nu este atât de obtuz și avid de putere ca Judovics.

Este un avocat rafinat, care nu ezită să profite de orice ocazie pentru a ține un discurs. Folosește cu mare plăcere formulări alambicate din domeniul juridic. L-am auzit odată ținând un discurs în fața cadavrului unui prieten al său, în timp ce puținii prezenți nu-i acordau prea mare atenție.

Acum se prinde de masa pe care de obicei stă pâinea pregătită pentru a fi distribuită.

— Prieteni, începe el patetic, cu ocazia apropierii Anului Nou, aș dori să vă adresez câteva cuvinte. Anul 1944 a fost plin de suferințe și încercări pentru noi toți. Am fost despărțiți de cei dragi, forțați să trăim în robie, umiliți în toate modurile posibile. Sute de mii de oameni au fost și sunt în continuare omorâți în fiecare zi. Nu s-au mai văzut în istoria lumii crime în masă de proporții asemănătoare și cu toții știm cine este responsabil pentru aceste atrocități. Cu toții am auzit veștile de pe front, care ne pot da speranță. Din motive lesne de înțeles, nu pot intra aici în mai multe detalii. Pot doar să spun că ceasul libertății nu este departe; anul care sosește va aduce ziua întoarcerii noastre acasă, momentul revederii cu cei dragi.

Prieteni, după acești ani de calvar, Dumnezeu să ne dea tuturor un An Nou fericit!

Interpreții traduc scurtul discurs atât în idiș, cât și în poloneză. Ascultăm cu indiferență acele cuvinte abile. Ne gândim doar la butoaiele cu bere și la cina pe care n-am mai primit-o. Totuși menționarea eliberării are un anumit efect, iar evocarea căminului face minuni. Câteva palme se unesc în aplauze slabe.

Însă această retorică amabilă mă înfurie. Mă ridic de pe patul meu și încep și eu să vorbesc — cu voce tare, adresându-mă direct lui Márton.

— Domnule infirmier-șef! Nu știu dacă ați fost informat că în această zi, în ajunul Anului Nou, acest bloc a fost privat de hrană din cauza unei presupuse indiscipline. Nu contează dacă am fost sau nu indisciplinați. Eu și toți cei care încă mai putem gândi în acest infern credem că nu am făcut nimic pentru care ar trebui să fim pedepsiți; 600 de oameni flămânzi care așteaptă cu nerăbdare înseamnă zgomot, firește. Acest lucru nu poate fi pedepsit. Iar dacă da, atunci nu într-un mod care, în situația noastră, este mai inuman, mai crud decât și-ar putea imagina cineva. Conducerea lagărului comite o crimă mai mică atunci când îi omoară în bătaie pe semenii noștri, decât acum, când îi lipsește de rațiile lor pe oamenii aflați în pragul înfometării. Nu știu cine este responsabil

pentru faptul că astăzi, aici, 600 de oameni, oameni la fel ca autoritățile lagărului, intră în noul an mai înfometați decât de obicei, putând chiar să moară peste noapte. În numele tuturor, declar în mod deschis: înfometarea forțată din această seară este un act rușinos, ticălos. Niciunul dintre cei care vor rămâne în viață nu-l va uita.

Interpreții nu traduc ceea ce spun, dar cei care zac în paturi le împărtășesc vecinilor lor care vorbesc alte limbi despre ce este vorba. Discursul meu scurt are un efect neașteptat. Blocul răsună ca un instrument muzical care a fost lovit. Nu am vrut să stârnesc tulburări, dar adevărul chiar asta a făcut. Toată lumea strigă; izbucnește un protest mocnit. Oamenii își înăbușă suspinele, se rostogolesc înjurături, brațe flutură chiar în fața lui Márton, care rămâne perplex. Oamenii se ridică anevoie de pe paturile lor.

— Rușine, dezonoare! Să vorbești despre eliberare și să ne refuzi supa. Și ai noștri o fac, nu nemții! Dar voi, călăilor, v-ați servit cina, nu-i așa?... Am văzut butoaiele cu bere!... Înneca-v-ați cu toții!

Un polonez cu o cicatrice pe față se năpustește în fața lui Márton.

— Sunt aici, omoară-mă în bătaie!... Poți face asta. Sunteți cu toții niște ticăloși, trădători, renegați!... Unii dintre noi vor supraviețui și atunci va fi vai și-amar de voi!

Plouă cu blesteme spumoase în ebraică. Sunt speriat. Fără îndoială, am stârnit o furtună, iar asta nu poate trece fără consecințe. Este în joc autoritatea șefilor, pe care și-o protejează mai mult decât orice.

Din fericire, Márton nu consideră această încălcare a disciplinei ca fiind ceva foarte grav. Habar n-avea ce se întâmplase; lipsirea de cină fusese ideea lui Judovics — și era cu atât mai absurdă cu cât nimeni nu avea de câștigat. Toată supa nefolosită trebuia aruncată.

— Cine a vorbit mai devreme? își începe Márton ancheta.

Îi zic.

— Ce număr ai?

Îi spun numărul.

— Ce-ai fost acasă?

Îi spun și asta.

Fără să zică un cuvânt, se întoarce și discută îndelung și agitat cu Judovics, vizibil indignat. După ora 22 aduc oalele cu supă. Victoria este completă, dar nu cred să am un viitor prea strălucit cu Judovics. Sunt convins că individul ăla despotic nu avea să mă ierte, deoarece a doua zi și celelalte blocuri au aflat ce s-a întâmplat în noaptea de Anul Nou în Blocul A. Judovics a fost mustruluit bine de medicul-șef. În Dörnhau, asta înseamnă, metaforic vorbind, câteva palme bine plasate și lovituri atent direcționate.

Micul zeu al blocului nostru aproape că a căzut în dizgrație. Aproape: trebuie totuși să mă pregătesc de ce e mai rău. Ajung la concluzia că a fost mai degrabă prostie, nu curaj, să atrag furia unui om care dispune de mii de modalități confortabile și legale de a mă călca în picioare. Dar nu se întâmplă nimic din toate acestea, deoarece a doua zi începe agitația. În mod curios, a doua zi, ca și la Eule, după adunarea lui Feldmann. O parte dintre pacienți, toți cei care sunt considerați apți să meargă, părăsesc lagărul. Vor pleca în curând. Destinație necunoscută.

Ordinul sosește dimineața devreme. Lagărul nostru este din nou un stup agitat. Evident că nemții sunt pe fugă. Evacuarea parțială a lagărului sugerează că pe frontul din apropiere se desfășoară evenimente importante.

După-amiază am un vizitator. Un tânăr bine hrănit, zâmbitor. Însoțit de Judovics, se îndreaptă spre patul meu. Pe uniforma sa de deținut bine spălată și călcată e o banderolă brodată: *Blockälteste II.* Nu l-am mai văzut până acum.

— Unde-i jurnalistul ăla?

Ridic privirea, surprins. Îmi spune amabil:

— N-am știut că am un coleg în Dörnhau. Sunt Bálint, reporter la un ziar din Pozsony.

Îi spun cum mă cheamă. Este a doua oară când am ocazia să mă prezint unui șef cu numele meu.

— O să încercăm să avem grijă de tine, pe cât posibil, spune el.

Mă măsoară de sus până jos:

— Arăți destul de rău.

Probabil am o figură jalnică, deoarece pe fața lui se citește îngrijorarea:

— Vom încerca să-ți facem situația cât mai suportabilă. În măsura posibilităților. Știi... am vorbit deja cu Párdány, vărul meu. Scrii și literatură?

— Am scris câte ceva.

— O să-ți trimit hârtie și creion. Poți să lucrezi. Ai destule impresii.

— Să lucrez? Aici?

— Poți să scrii oriunde. Gândește-te la François Villon!

— Da, răspund eu, amintindu-mi de poetul francez care petrecuse timp scriind în închisoare.

— Ai să vezi.

Se întoarce spre Judovics:

— Ai să-mi muți colegul în primul rând, singur în pat. Ai înțeles? Deocamdată, în fiecare zi supă specială și pâine specială. În mod regulat, vei raporta medicului-șef în ce stare se află.

Bálint vine de mai multe ori, iar o dată îl aduce și pe Párdány. Într-adevăr, starea mi s-a îmbunătățit puțin. Primesc o cămașă dezinfectată, chiloți și o uniformă de *Häftling* despăducheată. Interesul lui Bálint și al clicii

sale față de soarta mea mă face imun la răzbunarea lui Judovics.

A doua zi începe procesul de selecție a celor care pleacă. Germanii lasă și problema asta complet în mâinile conducătorilor deținuților. Examinarea este cât se poate de superficială; mai mult o formalitate. Medicii examinatori dispun doar de câteva stetoscoape primitive.

Ni se spune deschis:

— Ai de ales. Vrei să pleci sau să stai? Cum dorești.

Alternativa e sumbră. Marșurile forțate ale deținuților, de care cei mai mulți dintre noi am avut deja parte, înseamnă o moarte aproape sigură în această perioadă a anului, iarna, chiar și pentru cei care sunt într-o stare mult mai bună decât pacienții din fabrica morții de la Dörnhau. Dar nici să rămâi aici nu pare o opțiune înțeleaptă. Se zvonește că, după evacuarea definitivă, germanii vor arunca în aer clădirile împreună cu cei rămași înăuntru. Cunoscând metodele naziste, vestea nu pare deloc exagerată.

Cei mai mulți aleg să plece. „Nu poate fi mai rău de atât", gândesc ei. Mersul în marș? Moartea? N-are decât vină!

Aceasta va fi starea de spirit dominantă. Muribunzi care nu pleacă niciodată nicăieri se oferă voluntari, deoarece următoarea noapte va fi ultima din viața lor. Pe coapsele celor aleși, infirmierii scriu cu cerneală

permanentă litera *W* — de la *Weiter*, „mai departe". Cei rămași sunt însemnați cu *R* — de la *Retour*, „întoarcere". Această literă tatuată pe corp înlocuiește certificatul de selecție.

Nu-mi ia mult timp să mă decid. Am să rămân. M-am hotărât din prima clipă și mă bazez pe intuiția mea. Deocamdată, cea mai mare parte din personalul lagărului va rămâne. *Lagerälteste*, medicul-șef, Bálint, Judovics, toți... Așa încât, deocamdată, probabil că nu există niciun motiv de îngrijorare. Când îl întreb, Bálint îmi răspunde foarte sincer:

— Nici cei din SS nu știu nimic. Au primit ordin ca jumătate dintre gardieni să se îndrepte fără întârziere spre vest, împreună cu divizia „sănătoasă" de muncă și bolnavii care se pot deplasa. Frontul este într-o dezordine totală. Trupele sovietice se apropie de granița cu Prusia Orientală. Batalioane rusești luptă în apropiere de Breslau, care e la mai puțin de 100 de kilometri de aici.

— Și voi nu plecați?

— Încă nu, răspunde el încrezător. Dacă părăsim acest loc, rangul nostru dispare. Dincolo de gard suntem oameni obișnuiți. Oameni de rând. Așteptăm și vom vedea ce se întâmplă.

Cei care pleacă primesc haine din stocul de la Auschwitz. Dar niciunul dintre ei nu are un palton. Nici măcar hrană nu li se dă. 40

de medici se hotărăsc să plece. Mulți oficiali părăsesc și ei lagărul, dar Judovics rămâne.

Aproximativ 2 000 de oameni trec dincolo de sârma ghimpată. Iar odată cu ei pleacă și o bună parte din personalul de pază. Cei în uniforme gri nu mai sunt atât de stricți cu disciplina, nu mai strigă atât de mult, de umeri nu le mai atârnă pistoale-mitralieră. Au în schimb revolvere, iar câțiva au puști cu baionetă.

În lumina soarelui de iarnă, coloana șerpuiește de-a lungul păturii strălucitoare de zăpadă, pe drumul spre Wüstegiersdorf. Mulți se uită înapoi spre clădirile distruse de aici care, de departe, par din nou abandonate. Într-un fel, simt o oarecare milă pentru noi, cei care am rămas în urmă.

Însă puțini dintre ei s-au întors acasă — mai puțini decât cei care au rămas.

*

Sute de oameni noi sosesc în aceeași zi. Un potop de omenire se revarsă în Dörnhau din Gross-Rosen, Kaltwasser și Wüstegiersdorf. Nu înțelegem cu adevărat situația. Se pare că totuși nu e vorba de o evacuare.

Bálint ridică din umeri:

— Rușii se îndreaptă spre Kattowitz. Se pare că e un haos total. Cel mai rău în toată această situație este că nou-veniții își aduc propriii ofițeri.

Într-adevăr, apar noi acoliți, în mare parte din Galiția, împreună cu gardieni SS care-i instalează în posturile privilegiate de aici. E o întreagă legiune de *Blockältesten*, conțopiști, medici, infirmieri, lucrători la bucătărie și alți kapo. Sosesc și mulți *Lageräl*testen fugiți, așa încât Muky e nevoit să-și împartă tronul cu ei.

Transporturile de oameni care vin din oră în oră întreține agitația. Iar noi plătim pentru asta. Primim rațiile de pâine, reduse drastic, în mod neregulat, iar distribuția de supă este și ea perturbată frecvent.

Nesiguranță și instabilitate. În fiecare zi, sute de oameni vin și pleacă. Selecția continuă. Zilnic pornesc la drum una sau două brigăzi, așa încât numărul celor care zac în paturi rămâne, în mare parte, constant. Începem să înțelegem. Se pare că am devenit un punct de tranzit pentru evacuare.

Morții nu mai sunt luați în evidență. Dacă cineva observă că vecinul său nu mai mișcă, îl împinge pur și simplu jos de pe pat. Cadavrele goale se murează zile întregi în râul de dejecții. Până când apare vreunul în uniformă gri și dă dispoziții să fie luate de acolo. Dar asta nu rezolvă nimic, căci peste o jumătate de oră noi cadavre se înmoaie în băltoaca pestilențială.

Mizeria atinge proporții inimaginabile, acoperind totul și pe toată lumea. Pe lângă dejecțiile umane necurățate, duhoarea

pătrunzătoare a cadavrelor face aerul insuportabil. Disciplina slăbește tot mai mult, iar kapo pur și simplu nu-și mai bat capul cu noi. Se gândesc doar la ei înșiși. Bálint mai coboară din când în când, dar nici el nu ne poate ajuta prea mult. A devenit singura mea sursă de informații. La trei kilometri de noi există un lagăr mare de femei, iar Bálint merge acolo săptămânal, cu treburi oficiale. Femeile, în special kapo, au mai multă libertate de mișcare; obțin mai multe informații despre lumea exterioară. În plus, femeile din SS sunt mai comunicative.

Odată chiar i-au trimis pâine lui Ernő Brüll, care are multe cunoștințe printre ele. Una dintre binefăcătoare era o cunoștință din Szabadka. Probabil se descurca bine, căci i-a trimis o pâine întreagă. Brüll a plâns de fericire. A plâns ca întotdeauna. Pe lângă valoarea nutritivă, câtuși de puțin neglijabilă, pentru el acea pâine însemna femeie, trup. Brüll a vorbit atunci despre ele, despre femei, acele creaturi feerice care oferă plăcere... A vorbit despre ele două zile la rând. Ochii îi străluceau în timp ce mesteca pâinea, gingiile lui decolorate evocând ceața plăcerilor îndepărtate, fumul auriu al aventurilor, gustul buzelor femeilor...

Femei...

E prima dată când mă gândesc la ele de când sunt aici. Datorită norocului lui Ernő

Brüll. E prima oară când rostesc cuvântul, conștientizând prima dată conceptul.

Gândurile despre femei nu înseamnă nimic pentru scheletele de la Auschwitz. Dorința se estompează printre cătușele instinctelor animale, cărbunii înroșiți ai foamei. Corpul are o singură dorință: să mănânce. Nimic altceva nu mai contează, doar stomacul rebel. Există un scop mai demn, o recompensă mai ademenitoare decât obținerea unei supe speciale? Există extaz mai viu, mai senzual decât zâmbetul roșcat-violet al unei bucăți de sfeclă? O imagine mai îmbătătoare decât amintirea unor cartofi prăjiți?

În *Auschwitzland* nu există sexualitate. Copleșită de fanteziile gastronomice, se scurge din amintiri aproape ca și cum n-ar fi existat vreodată. Iar această absență nefirească, această fascinație demonică derivă doar în parte din slăbiciunea fizică și din faptul că de luni întregi nu am mai văzut o femeie — nici bătrână, nici tânără. Motivul este mai profund. Trăim în mijlocul unor corpuri umane înfiorător de desfigurate, respingătoare. Într-o cameră a ororilor, printre ulcerații și furuncule care supurează grețos. Iar imaginația noastră întortocheată reduce carcasa pământească, a noastră și a altora, la un cadavru grețos.

Lumea profundă a impulsurilor sexuale este în general necunoscută, deși contrariul

ar părea mai probabil. În Blocul A, singura excepție evidentă este Judovics, acel Judovics bine hrănit, care nu-și face griji în privința următoarei mese. Preferatul lui este un adolescent naiv de 16 ani pe nume Michel, cu niște ochi negri mari cum nu vezi decât în Andaluzia și pe străzile ghetourilor din estul Poloniei. Michel, cu chipul său de fată, a trecut prin trei ghetouri. Părinții săi au pierit în pogromuri după invazia germană a Poloniei și curând și-a dat seama că poate obține pâine și alte privilegii în lumea bărbaților care trăiesc împreună în izolare.

Cu o candoare dezgustătoare, infirmierul blocului îl mângâie pe acest tânăr cu un zâmbet mut. Peste zi îi oferă săruturi sonore pe față și pe mâini. Îl răsfață cu toate bunurile pământului, îl adăpostește în incinta îngrădită alocată infirmierului. Cu noi, cei 600, nici măcar nu-și bat capul. Dar nici noi cu ei. Pentru noi, niște schelete ambulante, ei nu-s decât aer.

După eliberare, Michel a plecat spre casă cu o cantitate considerabilă de aur, dar pe drum a avut un acces de febră tifoidă. A murit în casa unui țăran german din Wüstegiersdorf.

Sexualitatea a jucat un rol mai important în viața lagărelor de femei. Ceea ce poate fi explicat, pe de o parte, prin senzualitatea bogată și profundă a femeilor, iar pe de altă parte, prin prilejurile oferite pentru a-și

asigura hrana. Condițiile de trai relativ mai ușoare au jucat și ele un rol. Membrii personalului din lagărul pentru bărbați care mergeau cu treburi în lagărele de femei găseau întotdeauna ocazii pentru succese romantice. Bálint și colegii săi aveau iubite permanente cu care purtau o corespondență sentimentală.

Ca și în cazul porțiilor mai mari și hainelor mai bune, și dragostea a devenit un lux, accesibil doar celor privilegiați. Plebea era departe de toate acestea. Oamenii de rând nu-și doreau decât să mănânce — și tânjeau la asta cu lăcomie.

Era o moarte sexuală dorită, care nu de puține ori era urmată de una reală.

Atât pentru Ernő Brüll, cât și pentru mine, doar oportunitatea momentului stârnește amintirea. După cinci minute, Brüll nu mai plânge din cauza femeii. Plânge pentru că supa pe care o primește este chiar mai subțire decât de obicei. Degeaba pescuiește în lichidul subțire, căci feliile de morcov refuză să iasă la suprafață.

Capitolul 19

Prima jumătate a lui ianuarie se apropie de sfârșit. Planificarea devine din nou singura noastră oază, iar știrile ne oferă o bază tot mai realistă pentru asta. Cu câteva zile în urmă, am auzit că în Budapesta se duc lupte disperate pe străzi pentru ultimele blocuri de locuințe. O parte din Prusia Orientală a căzut sub controlul trupelor sovietice, iar Berlinul a fost transformat într-un morman de ruine în urma permanentelor atacuri aeriene.

Toate acestea sunt impresionante, dar ne punem întrebarea dacă nu cumva e deja prea târziu pentru noi. Greșesc cei care cred că sclavii creați de naziști încă mai păstrează un sentiment de comunitate, că am prețuit promisiunea libertății din motive suplimentare față de propriile destine individuale. Nicidecum. Am măsurat fiecare moment în funcție de durata anticipată a existenței noastre fizice. Am așteptat pacea; nu atât a lumii, cât a noastră. Am început să ne temem de marele intermediar al păcii, de moarte. Ca nu cumva inima, inima mea, să crape, ca nu cumva trupul, trupul meu, să se umfle când vine marele moment de răscruce...

Aceasta este legea egoismului în jungla mizeriei și a păduchilor.

Pe 14 ianuarie m-a apucat diareea. Crizele ucigașe mă vor slei curând de puteri.

Vomit pe rumegușul pestriț și murdar. Momentele mele de luciditate devin tot mai rare. Febra joacă un spectacol de groază confuz, înspăimântător, pe o scenă rotativă de ceață în spatele pleoapelor mele. Clătinându-mă, mă târăsc până la latrină. Ernő Brüll mă sprijină.

Indiferență. Nu-mi doresc viață, dar nici moarte. Niciuna nu promite nimic. Îmi revin în răstimpuri, și mereu mă întâmpină ochii în lacrimi ai lui Ernő Brüll. Îmi vorbește, însă eu nu-l aud. Nici măcar nu mă ridic ca să-mi primesc porția de mâncare. Pe 15 ianuarie, Judovics și ai lui îmi împart rația de pâine.

Cu certitudine matematică, la Dörnhau, din 100 de oameni cu diaree, 95 vor muri. Nici pe mine nu mă așteaptă altceva, dar Ernő îl alertează pe Bálint, care, cuprins brusc de generozitate, începe să mă copleșească cu cele mai delicioase substanțe nutritive care se pot găsi în asemenea împrejurări. Ca prim ajutor, primesc o conservă de un litru de untură de cal. În fiecare zi, Ernő zdrobește o bucată mare, caldă, de ficat de cal și mi-o îndeasă pe gât. În scurt timp mă trezesc. Înghit grăsimea cu lăcomie. Senzații minunate îmi liniștesc stomacul și intestinele. Cam pe 20 ianuarie stau din nou întins, cu ochii deschiși. Nu cred să am mai

mult de 35 de kilograme — mai că plutesc deasupra patului. Sunt o umbră printre umbre.

Mă gândesc la ceea ce am auzit mai târziu de la un medic. Cheia întregii povești e grăsimea. Aproape oricare muribund poate fi readus la viață cu un sfert de kilogram de unt sau grăsime. Dar de unde să iau un sfert de kilogram de unt?

Grăsimea și ficatul proaspăt fiert mă revigorează. „Pe atunci, lui Miklós i s-a dat foarte mult ficat", îmi amintesc din poemul epic *Toldi* al lui János Arany, inspirat de legendarul Miklós Toldi, care în secolul al XIV-lea ar fi slujit în armata unui rege maghiar.

Într-adevăr, reflectez eu, *ficatul i-a dat putere chiar și lui Toldi. Mă rog, era ficat de taur, dar chiar și ăsta ajută.*

Ernő Brüll și alți câțiva mă îngrijesc cât pot de bine. Este ca și cum Frumoasa Adormită din Dörnhau, aparent moartă, e trezită de sărutul promițător al libertății și de un sentiment reînnoit de solidaritate.

Nu e deloc rău să stau așa. Să nu văd nimic cu ochii deschiși, să-mi simt ușurința imaterială, să mă scufund leneș în spatele baldachinului indiferenței nemuritoare. Și — oh, fericire! — să nu am nevoie de nimic, nici măcar de țigări...

Vindecare. Se pare că trec și prin asta. Afară, dincolo de gratiile ferestrei, totul e alb. În uniformitatea culorii zăpezii, verdele murdar al barăcilor este o pată ofensatoare. În depărtare, câmpurile de cartofi sunt acoperite cu fulgi strălucitori. Pe șosea, căruțe țărănești încărcate cu saci, lăzi, mobilier și oameni se deplasează de ore întregi într-un șir nesfârșit. Femei și copii înfășurați în șaluri, bărbați îmbrăcați în blănuri, animale duse de frânghii.

Ultimele zile din ianuarie. Ernő arată spre coloana de căruțe. Vocea lui jubilează:

— Uită-te! spune el cu veselie în glas.

Sunt nedumerit. *De ce-o fi așa bucuros?*

— Refugiați. Merg așa de zile întregi.

Într-adevăr, drumurile au devenit calea de evacuare a Sileziei, căruțele încărcate cu refugiați și bunurile lor deplasându-se cât mai repede în încercarea de a scăpa de coloanele sovietice care înaintează rapid. Focul se apropie de porțile piromanilor. Frontul a ajuns aici, în spatele granițelor presupuse cândva inviolabile ale Reichului.

Greu de crezut, dar e adevărat. Cei care vin din afară spun că printre refugiați sunt și șvabi din Bácska. Căruțele lor au numere de înmatriculare sugerând nume de localități precum Kerény, Csonoplya, Cservenka, Hódság, Gádor, Sztanisics, Regőce... Germani din Bácska. În cele din urmă, și ei au ajuns

aici. Ei, care i-au așteptat cu flori și mese bogate pe soldații în uniforme gri și cu căști de luptă, pe ucigașii de femei și copii purtând însemnele SS. Ei, care arătau cu degetul spre casele evreiești și sârbești, spre casele atâtor oameni onești, progresiști și îngroziți de ceea ce se întâmpla, ca să nu mai fie nevoiți să caute prea mult.

Au mult sânge pe mâini, așa încât au venit aici din timp pentru a scăpa de înaintarea partizanilor iugoslavi. Dar se pare că și-au ales greșit noua casă. Nici ei nu pot rămâne aici, iar acum — cu căruțele lor încărcate cu bunurile jefuite și furate, cu femei și copii și cu conștiințele încărcate — se pierd în mocirla migrației care se desfășoară aici.

Avalanșa a început. Diviziile lui Jukov au intrat în districtul Brandenburg și s-au apropiat la 150 de kilometri de Berlin. În fiecare zi, pe toate fronturile, armata sovietică cucerește sute de localități germane mai mari sau mai mici.

Acum, în fiecare noapte, flăcări fantomatice alb-albăstrii pâlpâie pe drum: e lumina lămpilor cu carbid ale convoaielor de căruțe. Femeile se ghemuiesc în tăcere; bărbații tremură de frig și înjură; copiii mici plâng în brațele părinților. Convoiul de căruțe se strecoară încet în întuneric. Deasupra lor, avioanele zboară pe o perdea de stele, în vreme ce în satele și orașele

îndepărtate se aude vaietul prelung al sirenelor.

În mod evident, traficul pe șosea e intens. Zăpada murdară e brăzdată de coloane de camioane, motociclete, căruțe vechi trase de cai, pe care doar aici le poți vedea, sănii, mașini care transportă mobilă, unități SS și Todt. Forfotă peste tot, o psihoză generală.

În lagărul nostru continuă să vină valuri de oameni. Unii sunt relativ apți de muncă — vin din lagărele evacuate. Au fost separați de majoritatea unităților lor, iar acum intră în componența altora noi. Toată ziua stau degeaba; munca în exterior a încetat de mult.

Apoi, pe neașteptate, apare legendarul Móric. Până acum îl știam doar din auzite și chiar ne îndoiam de existența lui.

Móric este cel mai important kapo din toate lagărele, *Lagerälteste* al tuturor *Lagerältesten,* Führerul fabricilor morții. Singurul evreu din toată Germania care se poate deplasa liber în haine civile, fără pază. Un evreu polonez slab, palid. Nimeni nu-i știe numele de familie. A început ca *Häftling,* la fel ca alte sute de mii de semeni din țările europene cucerite. E destul de neclar cum a ajuns să aibă atâta putere. El este acel sclav evreu de la galere ale cărui legături misterioase ajung până la comandamentul central german de la Auschwitz. Astfel, e temut nu numai de supraveghetorii de toate

ordinele și gradele, ci și de comandanții de lagăre germani.

Este un adevărat inspector, care vine întotdeauna pe neașteptate și dispare fără urmă. A mai fost o singură dată la Dörnhau, dar atunci a scormonit temeinic prin groapa de gunoi a tranzacțiilor cu dinți de aur, alimente și alte afaceri murdare.

Nu are vreun însemn evreiesc. Poartă un sacou gri surprinzător de bine croit și un pardesiu de iarnă. Iar sub braț ține o servietă cu fermoar. Ochii lui vioi și inteligenți reflectă nuanța unor traume ancestrale. Nu pare să fie sănătos; se spune că ar avea tuberculoză.

Doar o dată îl vedem în Blocul A. Trece încet printre rândurile de paturi, cercetând cu atenție scheletele tremurânde întinse în poziție de drepți. Lângă el, comandanții SS; în spatele lui, *Lagerälteste* al nostru, medicul-șef și secretarii. Nu vorbește cu nimeni, nimeni nu îndrăznește să i se adreseze.

Liniștea e întreruptă la unul dintre paturi. Un muribund se vaită într-o agonie prelungită. Își ia rămas-bun de la viață în idiș, limba lui Móric, însă regele prizonierilor nu-i aruncă nici măcar o privire.

După ce pleacă, Ernő spune:

— O să vezi, această vizită înseamnă ceva. Ceva. O schimbare. Oriunde apare Móric, ceva trebuie să se întâmple.

Și se întâmplă. La fel ca și data trecută, bărbatul misterios s-a concentrat pe afacerile cu dinți de aur. A cerut rapoarte și, după examinarea lor, l-a înlăturat din post, liniștit, dar ferm, pe medicul-șef Párdány. Iar în locul său l-a numit pe Lévi, un infirmier polonez sosit de curând. De asemenea, a limitat foarte mult și autocrația atotputernicului Muky — dar fără să-l retrogradeze, ci instalând alături de el un alt polonez, pe nume Krausz, cu aceleași prerogative. De asemenea, a diluat armata de conțopiști, lucrători la bucătărie, *Blockältesten* și infirmieri, introducând evrei polonezi nou-sosiți. În general, a bulversat atât de mult ierarhia deja confuză, încât acum nimeni nu mai știa cine-i la conducere.

Toate acestea ni le-a povestit Bálint a doua zi, după plecarea lui Móric. El însuși a ieșit șifonat în urma inspecției. A primit un co-*Blockälteste*.

Prin amabilitatea lui Móric, acum putem asista nu numai la luptele furioase corp la corp din paturi, ci și la lupte respingătoare între vechile și noile autorități. Numai poziția lui Judovics nu a fost afectată. Și el a fost controlat, dar a depășit repede situația. Așa încât continuă să fure nestingherit din rațiile muribunzilor. Are rezerve de aur considerabile.

Îl vom avea ca medic de bloc pe Párdány, zeul destituit. Pentru el a fost o adevărată prăbușire, dar pentru mine e un lucru bun.

Rămâne un om mare, chiar și după detronarea sa. Încă mai are rezervele lui, din care — când este binedispus — ne dă și nouă câte ceva. Datorită relațiilor pe care le are, primește informații din lumea exterioară — ceea ce, în aceste zile când evenimentele se desfășoară rapid, este mai important decât orice altceva.

Și doctorul Farkas este aici, în Blocul A. De câteva săptămâni suntem colegi de bloc, dar este prima oară când ne întâlnim. Camaradul meu de la Sänger und Lanninger, din Fürstenstein, a rezistat cu câteva săptămâni mai mult decât mine, chiar dacă, atunci când ne-am întâlnit prima dată, a prezis că nu va rezista multă vreme. Aici are o soartă mai bună; a primit un post de medic.

Este un om ciudat, laconic. Un chirurg care-și pierduse aerul de superioritate doctorală — acele gesturi măsurate menite să-i calmeze pe pacienți — în lunile petrecute la Auschwitz. Din doctorul Farkas nu a mai rămas decât un om chinuit ca atâția alții, afectat de condițiile de aici. Se uită îngrozit la presupușii săi colegi, bufoni ai profesiei: diletanți care s-au prostituat și au luat-o razna, amputând cu cuțite de bucătărie și jefuind cadavrele. Când moartea se năpustește ca o furie de la un pat la altul, în mijlocul agitației nocturne din Blocul A și din celelalte blocuri, ei sunt surzi la Jurământul lui Hipocrat.

În schimb, el nu uită că este doctor și nu-și pierde umanitatea. Nu poate face prea multe, dar din când în când mângâie o frunte transpirată sau ia pulsul cuiva. Cu un zâmbet încurajator și cuvintele sale liniștitoare, devine luntrașul celor care trec spre celălalt mal. Riscându-și viața, fură medicamente din trusele farmaceutice ale uniformelor gri... Îi sedează cu Evipan pe cei care se zvârcolesc de durere și le împarte pastile de cărbune celor cu diaree. Nu este popular în rândul nostru. Aici nimeni nu poate fi popular, căci suntem prea apatici pentru asta. Însă oamenii îl ascultă, au încredere în el. Când nu apare, i se simte lipsa.

De fapt, și eu abia acum ajung să-l cunosc. Vocea lui reținută s-a stins în vacarmul mașinilor de foraj din Fürstenstein. Filosofia revigorantă a conduitei sale nu a avut efect. O filosofie care, de altfel, culminează cu faptul că viața nu este neapărat cea mai bună, iar moartea nu este neapărat cea mai rea dintre toate posibilitățile. În rest, nu prea face politică și nici nu-i place să facă previziuni false în privința șanselor noastre de a ne întoarce acasă.

— Cel puțin un anumit procent dintre noi va ajunge acasă, obișnuiește el să spună. Însă nu contează prea mult dacă tu sau eu vom face parte din acest procent. Și încă un lucru e sigur — sau aproape sigur: mi-ar fi greu să

mai pot opera cu astea, a mai zis el uitându-se la palmele lui pline de pustule și cicatrici.

— Cinism ieftin, spun eu. Eu sunt eu și nu mă interesează un mâine utopic dacă nu pot face parte din el. Atât egoism ar putea fi considerat chiar altruism. Îți este ușor să vorbești, din moment ce nu ai lăsat pe nimeni acasă.

Farkas e holtei.

— Te înșeli, spune el. Chiar și bărbații necăsătoriți au mame și tați. Și sunt convins că și mama, și tata au ajuns în camerele de gazare.

— Și nu simți măcar dorința de a te răzbuna? Ți-au luat bisturiul, dar încă mai poți pune mâna pe un cuțit de măcelar.

— Da, însă la ce bun? Omul nu poate pedepsi. Cine poate garanta că moartea e o pedeapsă? Poate că tocmai viața este.

— Eu, unul, nu pot privi aceste lucruri din punct de vedere teoretic. Furia nu are argumente. Iar ceea ce a mai rămas din furia mea își dorește răzbunare. Nu, nu mai vreau să alerg pe stradă cu un cuțit însângerat. Nu vreau să pedepsesc sau să pun să fie pedepsit un vecin necinstit sau un prieten fals. Pe cei care și-au întors capul după prima lege antievreiască. Sau care după a doua au intrat în casa ta și te-au despărțit de tatăl tău, de mama ta, de soție, de copilul tău, tratându-te ca pe un animal inferior. Pe cei care ți-au târât demnitatea umană cu care te-ai

născut — această moștenire remarcabilă, de drept, această bogăție a ta — în mizeria care aici acoperă totul. Pe cei care au trimis asupra ta o armată de păduchi. Poate că nu-i decât o curiozitate. La urma urmei, cum s-ar comporta *ei* în această situație? Le-ar plăcea gustul de sfeclă și de coji de cartofi? Ar sorbi cu lăcomie supa de buncăr? Mi-ar plăcea să-l văd pe polițistul ăla îngâmfat și obtuz despăduchindu-se aici, pe cretinul ăla umflat care, înainte de a pleca spre Topolya, făcea câte un joc de cuvinte stupid la fiecare nume pe care îl citea. Cum am spus, o simplă curiozitate, nimic mai mult.

Izbucnirea mea e întâmpinată cu o privire îngăduitoare. Îmi întinde un pachețel:

— Multivitamine. De trei ori pe zi.

— După masă?

— În loc de masă, spune el zâmbind, după care adaugă: Nu te păcăli crezând că ești într-o formă grozavă. Poate că ai trecut cu bine peste toate, dar asta nu înseamnă că ți-a mai rămas prea multă viață în tine.

— Dar în tine?

— Nici în mine. În nimeni.

Cineva țipă la două paturi distanță. Doctorul Farkas se îndreaptă spre locul ăla. Încălțările lui din lemn fac zgomot în zoaie. Încep orele oficiale ale morții. Judovics nu-l suportă pe Farkas. Ori de câte ori poate, nu ezită să-i facă vreun rău — îi taie din porția de hrană și, mai mult chiar, l-a acuzat de

„rebeliune". În schimb, Farkas îl tratează pe Judovics cu un dispreț profund. Căci cunoștințele și devotamentul doctorului sunt respectate chiar și de șefii noștri. Așa încât devine curând un fel de intermediar între magnați și paria. În mod miraculos, uneori reușește chiar să intervină cu succes în numele nostru.

Are multe de făcut din cauza scandalurilor legate de pături. Judovics distribuie păturile după bunul și perversul său plac. Uneori dă două pături unei persoane, alteori dă o singură pătură la doi oameni. Dacă se supără sau se enervează pe cineva, pur și simplu confiscă pătura comună sub pretext că ar trebui dusă la dezinfectare. Întrucât trei sferturi dintre acei oameni întinși în paturi sunt complet goi, astfel de acțiuni nu sunt deloc amuzante. Ca urmare a ideii lui Judovics în privința păturilor, apar multe cazuri de pneumonie. Dar acum s-a terminat. Căci, la intervenția lui Farkas, medicul-șef polonez interzice definitiv confiscarea păturilor.

Judovics se înfurie, dar trebuie să se supună. Mai mult decât atât, medicul-șef nu ezită să-l pedepsească. Așa se termină chinurile legate de pături, însă Judovics prinde și mai multă ură pe doctorul tăcut. Datorită lui Farkas, primesc și eu încă o pătură. Un lucru bun, pentru că e groaznic de frig. Afară sunt –20 de grade. Respirația tot

mai slabă a sutelor de oameni din Blocul A nu ne încălzește prea tare. În sala mare abia dacă este puțin mai cald decât afară.

Rata zilnică de deces este mai înfricoșătoare ca oricând. În locul morților vin alții, care vor muri și ei până a doua zi. Credeam că nu se mai poate întâmpla nimic, că instrumentul care era acest lagăr nu mai era în stare să scoată vreun sunet. Dar era.

Îmi amintesc bine ziua: 21 februarie. Farkas se apropie de patul meu. Este mai adus de spate ca de obicei.

— Tocmai l-am examinat pe unul dintre polonezii din Blocul B. Are febră mare, deliriază, strigă după apă. Într-un moment de neatenție și-a băut propria urină.

Mă uit la el. Ce-i atât de neobișnuit în treaba asta? De ce-mi spune mie? Nu se uită la mine, vorbește încet:

— Pete.

Îngrozitor — știm ce înseamnă tifosul cu erupții cutanate. Mai ales în crematoriul înghețat.

— Sigur?

— Fără nicio îndoială. Cinci dintre noi l-au examinat. Are toate simptomele clinice. Limba este tipică.

Desigur, limba, limba caracteristică celor cu tifos. Un simptom inconfundabil.

— E o minune, continuă el, că nu a izbucnit mai devreme o epidemie. Se pare că nemții nu mai îndrăznesc sau nu mai vor să

comită crime onorabile, directe. Sfârșitul este iminent. Moartea prin îngheț — de asta au nevoie acum, ca să aibă cât mai puține probleme la retragere. Vor să aibă cât mai puțini oameni cu ei.

Vocea lui Farkas se sufocă de furie:

— Au direcționat aici transporturi din lagăre infectate. O metodă simplă și sigură. Perioada de incubație este de trei săptămâni. Au adus epidemia la Dörnhau.

— Iar acum ce facem? Ce se va întâmpla? întreb eu.

— Nu se va întâmpla nimic. Se întâmplă deja. O epidemie de tifos. Cu atâția păduchi, ar fi trebuit să izbucnească de mult. Germanii n-au mai avut răbdare. I-au dat un impuls, pentru mai multă siguranță. Conform planului, transporturile care pleacă de aici vor duce contagiunea în altă parte. Iar aici, până mâine vor fi deja sute de bolnavi. Până poimâine, mii.

Previziunea sumbră a lui Farkas se adevărește cu o precizie sinistră. Până la amiază, 30 de cazuri sunt diagnosticate în Blocul A.

Se răspândește panica. De data aceasta, și pentru șefii mari este riscant. Nu există apărare împotriva păduchilor, iar acum ei sunt cei care răspândesc epidemia. Cei în uniforme gri încep să se agite. Este foarte bine ca *Häftlinge* să moară, dar acum lucrurile au luat o întorsătură îngrijorătoare, căci se

pare că și ei au fost lăsați în casa în flăcări, laolaltă cu condamnații la moarte.

Recurg la mijloace simple de protecție. La ordinul medicului SS, se construiește rapid un gard de lemn în jurul blocului infectat. Se instituie o carantină strictă. Suntem închiși într-o cușcă, dar între timp și ei își dau seama că totul este o iluzie.

Începe o nouă dramă. În câteva zile, sute de oameni se îmbolnăvesc de tifos. Medicii, kapo, *Ältesten*, militari în uniforme gri se numără și ei printre cei afectați. Epidemia se extinde chiar și în rândul populației civile din satele din jur.

Medicii noștri vizitează paturile de trei ori pe zi. Măsoară pulsul, iar dacă detectează semne de febră ridicată, transportă imediat pacientul la etaj, în zona izolată a Blocului B, unde îi înghesuie pe cei care au deja simptome ale bolii. Diagnosticele sunt extrem de rudimentare. În unele cazuri, sunt incluși și cei care suferă de tuberculoză avansată, pneumonie sau alte afecțiuni care provoacă febră. În lagăr sunt doar trei termometre, iar medicii, care și ei sunt speriați de moarte, nu prea-și bat capul cu erori ocazionale. Jumătate dintre ei au devenit deja pacienți. Ei „examinează" de la o distanță de trei pași, temându-se nebunește de orice păduche, chiar dacă știu că totul este în zadar.

În schimb, Farkas pare să fie în elementul său. Prosperă în mijlocul dezastrului. Își îndreptă spatele cocoșat. Confruntă moartea sfidător, față în față. Nu se teme de infecție; îngrijește, ajută și consolează pe cât posibil. Dar devine din ce în ce mai dificil. Carantina provoacă tot mai multe întreruperi în aprovizionare; bucata de pâine pe care o primim acum nu ne ajunge nici pe o măsea.

Bucătăria noastră livrează preparate tot mai dezgustătoare sub numele de supă. Chiar și personalul bucătăriei este îngrozit.

Însă uniformele gri nu prea își bat capul. La prânz și seara se duc la bucătărie prin zăpada grea, evitând orice contact cu clădirea infectată. În rest, se baricadează în pavilionul administrativ. Muky și camaradul său polonez se ocupă de viața complexă din lagăr. În general, controlul trece în mâinile celor sosiți de curând din Polonia, în special în ceea ce privește problemele economice. Iar aceștia sunt chiar mai nemiloși și mai lacomi decât predecesorii lor.

Diareea și hidropizia ne omoară, dar până acum tifosul conduce în statistici. Boala durează mai mult și este mai chinuitoare decât celelalte două afecțiuni. Febră mare zile întregi, săptămâni la rând, fără fluctuații semnificative — învățăm repede că acesta este tifosul eruptiv. Teoretic, poate fi vindecat. Dacă inima poate rezista săptămâni întregi la o temperatură anormal de ridicată a

corpului, dacă slăbirea este contracarată de o alimentație adecvată, dacă mediul pacientului este suficient de puternic pentru a rezista freneziei delirante după apă, mai ales în primele zile, dacă... Și urmează mulți alți de „dacă"...

Doi dintre medicii blocului nostru, Farkas și Párdány, sunt de acord că nu toți vor muri în mod inevitabil. Totul depinde de inimă. Deocamdată, nu pot fi siguri, deoarece procesul în sine durează la fel de mult ca perioada de incubație: trei săptămâni.

E o tensiune ciudată: să zac într-o casă a morții îngrădită și să aștept, în fiecare clipă, ca unul dintre păduchii care mișună în jurul meu să-mi transmită febra. Să mă întreb dacă nu cumva boala se ascunde deja în mine. Să scrutez întunericul și să ascult corul frenetic al bolnavilor. Paturile se umplu și se golesc; morții și cei bolnavi de tifos sunt duși, iar alți oameni sunt mutați în locurile lor. Zilele mele sunt din nou amorțite; un somn semiconștient ascunde zarva nopților. Nici acum nu-mi amintesc cum am reușit să trec prin acele zile din martie, deși boala nu izbucnise încă. Iar și iar, a trebuit să înving nopți de molimă una după alta. Cu sânge, cu nervi, cu forță fizică. Cei care au fost acolo și s-au întors acasă știu că acest lucru a fost posibil într-un singur mod: evadând în inconștiență.

Instinctul de supraviețuire ne aruncă în transă, de multe ori ore întregi. Simțurile ne sunt amorțite, la fel și conștiința. Vedem și totuși nu vedem; auzim și totuși nu auzim. Este mai mult și mai puțin decât să fii pe jumătate adormit.

Farkas nu-și râde de mine când îi spun ce se întâmplă.

— Așa este, exact așa. Evadare în inconștiență. Fericiți cei care-și găsesc refugiu acolo. Eu nu-mi pot permite un asemenea lux. Și totuși să fii medic la Dörnhau este cea mai frumoasă experiență.

Am în față un om puternic.

Nici măcar știrile de pe front nu-l interesează în mod deosebit, dar le împrăștie la fel de neobosit. Vestea bună de astăzi este medicamentul. O injecție pentru reducerea febrei, un tonic hrănitor.

Párdány, fostul medic-șef, este și el surprinzător de curajos. Nu mă uită nici pe mine; uneori mă răsfață cu câteva tablete de multivitamine, din cele puse deoparte în zilele lui de glorie de odinioară.

Bálint nu îndrăznește să coboare. Șefii noștri își dedică tot timpul și toată energia unui singur obiectiv: să-și ferească, pe cât posibil, paturile, hainele și corpul de păduchi. Desigur, și asta e o amăgire. În rândul celor de sus, rata de îmbolnăvire nu este cu mult mai mică decât în rândul celor de jos.

Capitolul 20

În afara gardului de sârmă ghimpată se întâmplă evenimente decisive. Kölnul a căzut la începutul lui martie. Aliații au trecut Rinul; lupta pentru Berlin este în plină desfășurare. Mii de bombe de zece tone sunt aruncate asupra orașelor germane în ruină. În a doua jumătate a lui martie, Frankfurt, Mannheim și Danzig capitulează. După Ungaria, trupele sovietice înaintează în Austria și ajung la porțile Vienei.

Fără îndoială, se apropie sfârșitul. Nu numai al nostru, ci și al călăilor noștri. Îi privesc îngândurat pe cei în uniforme gri, care se prefac indiferenți. Plimbă cărucioarele cu mâinile goale; chiar se antrenează în curtea din spate. Se agită, ocupându-și timpul. Ce speră? La ce minune se așteaptă pentru ca evenimentele să capete o întorsătură favorabilă?

Odată cu sosirea primăverii, un nou zgomot izbucnește în vacarmul crematoriului înghețat. Tunuri!

E greu de crezut. Ne imaginăm acele bubuituri înăbușite ca explozii, incendii sau cine știe ce. E cu neputință. Deja? E adevărat, i-am văzut pe refugiați, am auzit că se dau lupte pe lângă Breslau, dar Breslau e departe.

Ernő Brüll a făcut febră acum două zile și zace în mare parte inconștient, dar acum și el este neliniștit. Ridică capul; în ochii lui se vede o licărire a conștiinței.

— Trebuie să fie la vreo zece kilometri distanță, spune cineva într-un târziu.

Așteptăm cu nerăbdare sosirea lui Farkas, a lui Párdány sau a oricui ar putea avea informații. Suntem însetați de știri, tânjim după certitudini. Apropierea schimbării zguduie pereții umezi, igrasioși. Fascinația speranței strălucește în primele raze ale începutului de primăvară.

Și certitudinea vine. Trupele sovietice sunt aproape de Schweidnitz, un orășel industrial din Silezia aflat la șapte kilometri de noi.

Gardienii noștri SS încă par indiferenți. Se plimbă prin curte, savurează mâncarea sărăcăcioasă și fumează mahorcă din pipe scurte din lemn. În continuare nu ne bagă prea mult în seamă, dar în fiecare noapte închid cu grijă singura ieșire. Gardieni înarmați veghează în timpul nopții. La 3 dimineața, lucrătorii de la bucătărie care se duc la muncă trebuie să strige parola zilei din interior pentru ca poarta grea de stejar să fie deschisă.

Șefii noștri sunt cu atât mai neliniștiți. Căci simt pe pielea lor, în oase, ura fără margini. Își întorc capetele alarmați: citesc o amenințare sumbră în ochii care-i privesc.

Judovics cumpără curele și le cere croitorilor să-i facă rucsacuri. Un cizmar, un *Schonung*, își face brusc o carieră. Peste noapte devine milionar în zahăr și tutun. Își angajează un lacheu și își ia propriul pat și un costum civil complet. Deși zâmbește enigmatic, mulți cunosc secretul ascensiunii sale neașteptate: a transformat aurul topit în tocuri de pantofi. La Dörnhau, capitalul se agită.

Între timp, rușii staționează la Schweidnitz.

Din păcate, accentul cade curând pe cuvântul *staționare*! După două zile tunurile amuțesc. Nu înțelegem. Nici șefii lagărului nu înțeleg. Se zvonește că eliberatorii s-au oprit și s-au baricadat la Schweidnitz. Deci trebuie să așteptăm.

Alții spun că Dörnhau nu s-ar afla pe direcția înaintării sovietice. Ne-au ocolit.

Ambele versiuni sunt la fel de deprimante. Acceptăm noua lovitură cu resemnare. Pasărea albastră a speranței care făcuse cu ochiul paturilor noastre se îndepărtează din nou. În Blocul A, vitalitatea instinctului de supraviețuire se stinge treptat.

Dezamăgiți, ne concentrăm iarăși atenția asupra păduchilor noștri. Simțim că ultima șansă a dispărut. Cei aflați în agonie iarăși nu mai vor să trăiască; nu se mai apucă spasmodic de paiele conștiinței.

Foamete, hidropizie, tifos...

Deziluzionați, ne trezim cu un fior... Și din nou apatia, somnul pe jumătate amorțit respingător și introspectiv.

Personalul lagărului amână împachetarea. Nu mai sosesc și nu mai pleacă transporturi. Locurile celor decedați nu sunt ocupate de nou-veniți. Supraaglomerarea scade într-un ritm înspăimântător, iar paturile se golesc.

Nu mai există mese regulate. Bucătăria funcționează doar ocazional, și chiar și atunci se prepară doar supă de buncăr. Primim pâine o dată la două zile. Rezervele de alimente se epuizează, iar aprovizionarea nu mai este posibilă. Pentru a compensa acest lucru, ni se dau două linguri de zahăr pe zi; se pare că rezerva este mai mare. Deși otravă pentru cei cu diaree, aceștia îl devorează cu poftă. Rezultatul: o creștere a numărului de decese în rândurile lor.

În Blocul A abia dacă suntem 300 de inși. La fiecare 24 de ore, 40 sau 50 dintre noi sunt târâți în noapte. Alți 10–20 ajung în blocul celor bolnavi de tifos.

Îl iau și pe Ernő Brüll. Febră de 41 de grade. Ochii încețoșați ai bietului Ernő sunt acum înfierbântați de lacrimi în adevăratul sens al cuvântului.

Toți cei din jurul meu au fost luați. Știu exact când îmi va veni rândul. Accept ca inevitabil momentul când, pe 20 aprilie, sunt cuprins de o epuizare amorțită. Într-o

oarecare măsură, toți cei din fabrica morții au întotdeauna febră, dar această fierbințeală e diferită. Tifos!

Luciditatea mi se estompează rapid. În jurul meu se umple de figurine spectrale, din teracotă; Blocul A devine o oglindă distorsionantă. Deasupra, aproape de tavan, nu văd ce este de fapt acolo, un volant demontat din zilele când fabrica funcționa, cu cureaua de transmisie scoasă, dar o roată care se învârte incredibil de repede. Corpurile fantomatice par să se umfle într-un nor spumos: aceștia sunt oamenii-schelete. Simt febra ca o daltă ce-mi apasă tâmpla cu putere.

Chipul palid al lui Farkas iese din ceață. Îi urmărește pe cei cu tifos, luându-le zilnic pulsul. În timp ce se apleacă asupra mea, îi simt degetele reci pe încheietură. Îi aud vocea venind de departe:

— Scoate limba!

Îl cheamă și pe Párdány. Folosesc unul dintre cele trei termometre existente în lagăr.

— 40,2, spune Párdány, după care adaugă mai încet: Se pare că până la urmă ne sfârșim cu toții.

Farkas tace, dar nu se mișcă de lângă targa cu care sunt dus la etaj.

*

Oameni, obiecte, toate arată de parcă ar fi în relief. Tifosul este asemenea ochelarilor roz din copilărie. Luciditatea îmi revine,

chiar mai acută decât în Blocul A. La peste 40 de grade, nu-mi mai simt tâmplele ca o nicovală pentru ciocanul ăla infernal. Prima săptămână de boală îmi aduce o odihnă relaxată, plăcută. Destul de ciudat, nici măcar nu sunt chinuit de sete, care până acum m-a cuprins cu regularitate. Mă simt ușor și alert. Ca unul care a tras cu ochiul aici din curiozitate, pot urmări nebunia furibundă a febrei. Îi urmăresc pe cei posedați de convulsii, de parcă ar fi dansatori de cancan. Îi ascult pe oameni țipând, behăind sau plângând și aud văicărelile celor care, umili, timizi, cerșesc apă. Îi observ pe cei care se automutilează și pe cel mai de temut dintre toți: furnicarul.

Furnicarul zace la două paturi de mine. Un grec pirpiriu care aduce cu o femeie bătrână. Nu se înfurie, nici măcar nu i se aude vocea. Dar se întinde mereu pe burtă, pe rumeguș, și, scoțându-și limba crăpată și albă, linge păduchii care se zvârcolesc dedesubt. Hârșâitul limbii lui e enervant.

Zilele trec una după alta și, cu uimire, îmi dau seama că, deși sunt pe moarte, pentru mine nici măcar nu-i chiar atât de greu. Există căi mai dureroase. De 15 zile abia mă ating de mâncare. Farkas îmi ia pulsul:

— Relaxează-te, mă liniștește el, inima ta rezistă. Asta e cel mai important. Ai să te vindeci.

— Mai contează? întreb, dar fără să mă aștept la un răspuns.

Însă medicul îmi răspunde:

— Acum, da!

Aș vrea să mă ridic. Farkas zâmbește ușor. Are vești, fără îndoială.

— Știi ceva? Hitler a murit.

Brüll, care s-a îmbolnăvit de tifos cu o săptămână mai devreme decât mine și a cărui febră este deja în scădere, sare ca împins de un arc. Și, ca la o comandă, izbucnește în lacrimi. Acum sunt lacrimi de bucurie...

— A murit? Ucis? Ce s-a întâmplat?...

Eu însă sunt suspicios. Poate Farkas doar încearcă să ne mai ridice moralul.

— Ce s-a întâmplat? Probabil doar atât — că războiul s-a încheiat. Potrivit postului de radio britanic, se pare că s-a sinucis. Asta e cel mai probabil. Căderea Berlinului este iminentă. Potsdam a capitulat. Mussolini a fost capturat de partizanii italieni și spânzurat în public. Bine? Ce mai vreți să știți?

Acum ne trezim de-a binelea.

— De unde știi? sărim noi, bombardându-l cu tot felul de întrebări.

— Chiar cei din SS spun asta. S-au înmuiat în ultima vreme. Sunt dezorientați și se agită.

— Dar încă sunt aici?

— Da.

— Și rușii? Mai sunt la Schweidnitz?

— Da, acolo. Dar înaintează și alte coloane.

— Dacă ar fi aproape, observ eu descurajat, am auzi tunurile.

Totuși vestea e electrizantă. *Să mă vindec... Să rămân în viață. Acum să rămân în viață...*

Bálint trimite un mesaj, nu îndrăznește să urce, îmi urează însănătoșire grabnică și să mă înzdrăvenesc. Trimite puțin zahăr și margarină.

Degetele-mi sunt subțiri ca niște bețe de chibrit, mi se văd articulațiile. Înghit zahărul, margarina, pâinea adunată, totul... Nu am poftă de mâncare, dar acum ar fi păcat să nu...

În mod surprinzător, rata mortalității în rândul celor bolnavi de tifos începe să scadă. Din fericire, epidemia nu este cea mai rea versiune cu putință. În medie, unu din trei pacienți își revine. Dintre cei care au ajuns aici mai devreme, unii deja nu mai au febră. Potrivit lui Farkas, se datorează primăverii. Căldura lunii mai nu favorizează răspândirea epidemiei.

Cei vindecați sunt eliberați din secția de tifos. Se pot întoarce la fostele lor blocuri, ceea ce, de altfel, nu-i încântă. După 17 zile cu o temperatură medie de aproximativ 40 de grade, febra mi se stabilizează la aproximativ 37 de grade. Ernő se simte și el mai bine.

Pe 1 mai, aniversarea sosirii noastre la Auschwitz, ne întoarcem amândoi în Blocul A. În timpul acestei scurte călătorii îmi dau seama, cu groază, că-mi vine foarte greu să merg pe jos. Farkas îmi găsește un loc lângă patul său. Încă nu am scăpat de febră, dar se presupune că am depășit perioada critică. La etaj, pacienții noi au nevoie de spațiu.

În Blocul A cred că suntem acum vreo 200 de oameni. Nu avem pâine de zile întregi. În schimb, primim două supe pe zi și zahăr. Aici nimic nu sugerează o eliberare iminentă. Moara macină, sistemul din lagăr continuă să funcționeze la fel ca acum trei luni. Chiar și neliniștea din ultimele săptămâni s-a domolit, iar unul dintre grupurile sănătoase este din nou trimis la muncă în exterior.

Mizeria și foamea continuă fără încetare. În plus, apare tifosul abdominal — febra tifoidă. O boală miloasă, directă: provoacă delir în câteva minute și moarte în câteva ore. Párdány și Bálint se îmbolnăvesc; doar Farkas rezistă, de parcă ar fi protejat de o putere superioară.

Luna mai se strecoară printre gratiile ferestrei. Cei mai în putere ies afară, în aer liber. Noi, cei țintuiți la pat, ne ducem cu greu povara, deoarece vântul poartă parfumul primăverii, iar norii lăptoși defilează pe cerul azuriu.

Așteptăm în tăcere în crematoriul înghețat. În sălile care se golesc ale infirmeriei sunt

oameni, uneori muți, păduchi și suferință. Gratiile din jurul paturilor noastre sunt demontate, dar îmi dau repede seama că e inutil.

Șefii se grăbesc în tăcere spre latrină. Apoi dispar din nou, fără să ne arunce măcar o privire. Cât despre cei în gri, nu vedem decât siluetele gardienilor cu cască de la poartă și nu auzim decât pașii santinelei înarmate cu pușcă-mitralieră răsunând pe podeaua de lemn a turnului de pază. Cei din SS au renunțat chiar și la vechiul lor obicei de a da informații. Nu ne mai transmit știri. Se îngrămădesc în barăcile lor; își duc chiar și proviziile acolo.

Tutunul a dispărut de mult. Destul de ciudat, dar nu-i simt lipsa. Nici măcar la mâncare nu ne gândim cu atâta poftă. Impulsul foamei dispare în anxietatea așteptării. Simțim că ne consumăm pe noi înșine, cât ne-a mai rămas din combustibilul corpului nostru. Ultimele rezerve ne încălzesc inima.

Nu pot să mă ridic, dar vederea îmi este clară. Simțurile sunt ascuțite, mintea e alertă.

Farkas îmi este acum vecin de pat. Ascultăm împreună cacofonia înfricoșătoare a nopților, scrutăm întunericul și așteptăm semnale din afară, sunete: lătratul armelor, explozii de grenade, ceva care să indice viitorul.

Nu mai avem veşti, s-a rupt orice legătură cu lumea exterioară. Pe 3 mai, uniformele gri nu mai permit nimănui să intre în clădirea administrativă, nici măcar prizonierilor care transportă mâncarea. Ei singuri îşi cară oalele.

Judovics nu mai apare. S-a mutat într-una dintre camerele ofiţerilor. Miklós Nagy, tânărul medic-şef sadic, are tifos. Şefii se mută din toate blocurile. Se înghesuie la etaj, consultându-se la nesfârşit. Din nou pregătiri febrile.

Nici măcar pe 5 mai nu reuşim să adormim înainte de ziuă. Ca de câteva zile încoace, ne petrecem noaptea vorbind liniştiţi. Lumina reflectorului din turn străluceşte prin fereastra de vizavi. E ora 3 dimineaţa, când lucrătorii de la bucătărie se duc la muncă. Potrivit regulamentului din lagăr, strigă din interior către santinela care deschide poarta.

Se aude strigătul prelung:

— *Herr Posten, aufmachen! Drei Uhr! Küchenarbeiter hier...!*[31]

Se strigă şi un fel de parolă.

Gardianul deschide întotdeauna poarta după prima strigare, dar acum întârzie inexplicabil. Lucrătorii de la bucătărie bat în poartă nerăbdători. Trec minute lungi fără niciun răspuns. Fără să se gândească prea mult, unul dintre ei apucă mânerul porţii şi îl apasă.

Poarta se deschide — nici nu a fost încuiată.

În noaptea aceea, după atâtea luni, am fost din nou liberi. Fără să știm...

Oamenii se grăbesc să iasă. Nu-i nimeni în fața porții. Reflectorul din turn este aprins, dar nici urmă de paznic. Nu-i nimeni nici măcar în clădirea administrativă, sediul local al SS. Camerele sunt în dezordine, se vede că și-au făcut bagajele în grabă. Lagărul este gol.

De jur împrejur izbucnesc strigăte în lacrimi ce se răspândesc ca focul în această casă a morții:

— Au fugit!... Uniformele gri au fugit!...

— Suntem liberi!... Suntem liberi!...

Blocurile prind viață. Un potop dezlănțuit se revarsă peste toți, un potop de sunete nearticulate. Zorii eliberării se înalță peste crematoriul înghețat.

Gardienii au fugit!

Cei care pot se înghesuie să meargă afară. Luni întregi de ordine sunt spulberate într-un minut. Disciplina acum absentă a biciului și a revolverului aprinde furia printre *Häftlinge*. Kapo nu mai este kapo; gunoierul nu mai este gunoier.

Sute de oameni se năpustesc asupra depozitelor. Sparg barăcile și jefuiesc sau împrăștie tot ce găsesc. Alții se îndreaptă spre depozitele de arme și îmbrăcăminte. Mulțimi urlând se împing în uși. Mitraliere, pușți, uniforme, cizme, revolvere, măști de gaze,

bastoane, cartușe, grenade sunt aruncate într-o grămadă uriașă.

Rugăciuni și focuri de armă, blesteme și îmbrățișări, plânsete și hohote de râs... Sunete nearticulate se revarsă din toți și din toate. O casă de nebuni turbați! În mijlocul curții arde un rug. Hârtiile din biroul SS sunt mistuite, înălțându-se la cer. Toată lumea e înarmată până în dinți. Ernő își ia un pistol-mitralieră, iar la centură îi atârnă grenade de mână. O imagine amuzantă: un Tartarin bine înarmat și plângăcios — lacrimile îi curg acum pe încărcătorul pistolului-mitralieră.

Vreo 20-30 de oameni încalecă pe niște biciclete abandonate. Se îndreaptă spre Wüstegiersdorf să vadă ce se întâmplă. Nimănui nu-i pasă de noi, însă bucuria îi copleșește chiar și pe cei țintuiți la pat. Am vrea să ne ridicăm, dar nu putem. După câțiva pași mă prăbușesc, iar și iar. Abia reușesc să mă târăsc înapoi.

La ora 8, haosul se mai potolește. Ne trezim cu o surpriză uluitoare. Cei mai detestați dintre călăii noștri — ucigașii necruțători care ne zdrobeau cu bastoanele, negustorii de aur, toți cei vizați de dorința colectivă de răzbunare — au dispărut fără urmă în agitația nopții. Cu tot cu pradă: exact așa cum plănuiseră meticulos în prealabil. S-au aprovizionat chiar și cu arme, alimente și mărci germane — ceea ce nu a

fost greu, căci în curte zac grămezi de bancnote din biroul casierului nazist. Au dispărut Judovics și amanta lui, la fel și Muky, *Lagerälteste*; Miklós Nagy, vindecat de tifos; și aproape toți kapo polonezi.

Dar, în afară de pradă și de conștiințele lor încărcate, au luat cu ei și tifos în stadiu latent. Boala i-a lovit pe drum; au petrecut luni întregi prin spitale și prin case țărănești. Mulți dintre ei au murit.

Cei mai puțin compromiși dintre șefi își smulg banderolele brodate și încearcă să se amestece în mulțime.

Nu găsesc nici țigări, nici tutun, doar câteva cutii de trabucuri germane tari. Primesc și eu unul, dar după câteva fumuri îl arunc, ametit. În schimb, uniformele gri aveau rezerve abundente de vin, lichior și palincă. În scurt timp, sute de oameni se îmbată; oamenii slabi sunt repede copleșiți de alcool. Strigătele își găsesc astfel drum către explozii de bucurie.

Cineva trece împleticindu-se pe lângă paturi și îndeasă un trabuc aprins în colțul gurii cuiva care tocmai murise. Tipul râde cu poftă, îndopându-se cu ceva dintr-un borcan.

Deși nu sunt sensibil, îi întorc spatele dezgustat. Dacă aș avea o armă, l-aș împușca fără să ezit pe ticălosul ăla. Mă cuprinde greața și încep să tremur.

Îmi ia ceva timp până să mă liniștesc. Caut o scuză — nu pentru animalul ăla beat, ci

pentru mine, pentru noi toți. Poate că nu e de mirare că în astfel de momente izbucnesc cele mai urâte instincte, ale căror răsaduri au fost udate cu atâta grijă în ultimii șase ani de o barbarie paranoică.

Încerc să înțeleg și de ce, în vâltoarea primei euforii, nu există hrană sau îngrijire pentru cei paralizați. Cei imobilizați la pat sunt acum și mai abandonați, iar muribunzii se sting în condiții și mai jalnice decât ieri. Cu toate acestea, cei care jefuiesc depozitele au din plin zahăr, cartofi și conserve.

Prima zi de libertate se apropie de amurg. Îi așteptăm pe eliberatori, dar nu vin. Nu vin nici a doua zi dimineața, nici la amiază, nici pe înserat. La ora 3, cei care au făcut incursiuni la Wüstegiersdorf pe biciclete sau pe jos se întorc încărcați de pradă. Au cu ei și trei mașini — le-au găsit abandonate prin comună, așa că le-au rechiziționat.

Wüstegiersdorf este pustiu. În afară de câțiva bătrâni, și ăia bolnavi de tifos, populația a fugit. Doar primarul îngrozit, neștiind ce să facă, a rămas în așteptarea trupelor. Dar încă n-au apărut. Apartamente, magazine și ateliere sunt larg deschise. Sediul local al Partidului Nazist a rămas fără decorațiuni; au dispărut steagurile și afișele cu svastici.

Farkas a fost și el în comună. Povestește:

— Cei câțiva oameni care au rămas acolo habar nu aveau când vin rușii. Oricum, m-

am convins că vechea mea teorie se verifică: naziștii nu sunt doar criminali. Sunt și lași. Slugărnicia lor, care nu cunoaște limite, e dezgustătoare. Chiar în fața noastră au smuls și scuipat fotografiile lui Hitler. Au tupeul să afirme și chiar să jure că habar nu au avut de soarta a mii de oameni din imediata vecinătate. Cu toții au crezut că suntem un lagăr de prizonieri obișnuit. Desigur, nu știau nimic despre milioanele de oameni deportați. Firește, toate acestea nu sunt decât minciuni josnice, pentru că la mai puțin de trei kilometri distanță există un lagăr pentru femei. Trebuie să fi știut despre asta....

Oamenii din Dörnhau nu pot rezista oportunităților. De ani întregi nu au avut bunuri personale, iar acum sunt cuprinși de dorința de a le deține. Așa încât, fără să stea prea mult pe gânduri, adună lucruri inutile, nefolositoare. Sunt cocoșați de greutatea a tot felul de rucsacuri, valize, genți, sacoșe. Fură mașini de calcul grele, mașini de scris, instrumente medicale, cară după ei rulouri grele de pânză. Majoritatea sunt aruncate pe drum. Sunt grele. De-a lungul drumului se adună grămezi de pradă împrăștiată, abandonată. Ca urmare, aduc mult mai puțină mâncare. Cămările germane nu sunt bine aprovizionate.

În interiorul sârmei ghimpate: anarhie. Lucrătorii de la bucătărie refuză să muncească — de înțeles, din punctul lor de

vedere —, chiar dacă în depozitele sparte, în afară de pâine, sunt provizii suficiente pentru câteva zile. Cei mai mulți dintre cei care se ocupau de curățenie, căratul morților, colectarea dejecțiilor în găleți și distribuirea de alimente au plecat. Cei care au rămas se plimbă ostentativ înarmați cu grenade de mână și pistoale-mitralieră. Numai conștiința i-ar putea obliga să-și continue munca.

Farkas și alți câțiva medici recunosc pericolele acestei anarhii. Căci sunt bolnavi de tifos, paralitici și muribunzi care ar putea fi salvați. Pentru că acum, mai mult ca oricând, pot muri de foame.

Adună câțiva oameni și încearcă să-i convingă să formeze o organizație temporară care să se ocupe de gătit și de alte sarcini zilnice până sosesc trupele eliberatoare. În special curățenia ar fi deosebit de importantă. Șuvoiul galben dintre paturi ajunge acum până la genunchi. Măsurile de precauție împotriva tifosului, rudimentare la început, au fost abandonate. O acțiune în acest sens ar fi în interesul tuturor.

Însă argumentele lui n-au niciun efect. Totul este în zadar; totul merge la fel ca înainte.

A doua zi, încep să ne vină camarazi din Kaltwasser și din alte lagăre din zonă. Au fost eliberați în același timp cu noi. Trupele SS, probabil după un plan prestabilit, s-au retras din toate lagărele de colectare din regiune în

același timp. De peste tot, vin oameni într-o formă relativ bună și care se hotărâseră din prima zi s-o pornească pe jos spre casă, chiar dacă nu știau drumul. Până acum, trupele sovietice n-au fost văzute nicăieri, iar tifosul a izbucnit peste tot.

Povestesc cu entuziasm despre marile evenimente de ieri, despre sălbăticia cu care și-au încheiat socotelile cu șefii lor. Oficialii din lagăr nu au scăpat peste tot atât de ușor ca în Dörnhau. În Kaltwasser, *Lagerälteste* a fost condamnat oficial la moarte și spânzurat în mijlocul curții. Condamnatul a cerut timp ca să fumeze o ultimă țigară. Cererea i-a fost respinsă.

Pe mulți dintre ticăloșii care au părăsit lagărul i-au urmărit și, deoarece fugarii erau înarmați, au fost uciși într-un schimb de focuri.

Aproape toți cei din lagărele care nu erau folosite ca spitale au plecat la drum. Încotro? Răspunsul la această întrebare era clar: spre casă!

Cum? Nimeni nu știa. Nu cunoșteau nici măcar cele mai apropiate împrejurimi, nici dacă în zonă se mai aflau unități germane.

Tifosul latent a ucis o zecime dintre acești oameni care se îndreptau spre casă. În cele mai multe cazuri, această aventură s-a încheiat într-un spital, pentru câteva luni sau, poate, pentru totdeauna. Nu se gândeau la asta, nu știau, nu le păsa...

În după-amiaza celei de-a doua zile, Farkas a plecat și el, împreună cu Ernő Brüll. Ernő era mereu într-o stare mult mai bună decât mine; înainte de a face tifos nici măcar nu a zăcut la pat.

— Nu avem de ales, conchide doctorul destul de rezonabil. Primul infirmier sau medic rus care vine aici va plasa, evident, lagărul în carantină. În cel mai bun caz, asta ar însemna săptămâni de izolare forțată în această văgăună blestemată și infectă. Oricine nu a fost vaccinat împotriva febrei tifoide se va infecta, mai devreme sau mai târziu. Iar în afară de asta, începerea unor repatrieri oficiale, organizate, ar putea dura luni, dacă nu chiar un an. Trebuie să profităm de confuzia inițială, căci mai târziu va fi mai greu.

Recunosc că are dreptate.

— Îmi pare rău, continuă el, știu că-ți las impresia că te abandonez. Am stat mult și m-am gândit cum să te iau cu mine.

— Desigur, nu există nicio modalitate.

— Din păcate. Ai muri pe drum. E o situație nenorocită, dar ce să fac? Știi ce înseamnă să te întorci acasă, să poți merge acasă... Dumnezeu să te aibă în pază!

Despărțirea e scurtă. Ernő Brüll se smiorcăie. Ne îmbrățișăm și ne sărutăm. Nu foarte convinși, facem schimb de adrese.

Adrese, destine, vieți, cine știe încotro se îndreaptă...

Îmi lasă pe pat mâncare pentru două zile. Foarte util, pentru că încă nu știm sigur când vor veni trupele de eliberare. În caz că vor veni, dacă n-om fi ieșit definitiv de pe direcția lor de înaintare. Situație în care viitorul imediat al celor neputincioși este cu adevărat imprevizibil.

---

31 *Deschideți, domnule! E ora 3! Lucrătorii de la bucătărie sunt aici...!* (germ.)

Capitolul 21

E eliberat și lagărul de femei. Multe femei care pleacă trec și pe la Dörnhau. Sunt într-o stare mai bună decât noi; unele dintre ele poartă chiar niște haine decente.

În Blocul A este o noapte grea. Doar șchiopii și muribunzii au rămas în sală. Restul, dacă nu au plecat încă, s-au mutat în camerele abandonate ale personalului german ori au ocupat vreo casă părăsită din sat.

Singurătatea este apăsătoare și dezolantă. Mă tem pentru această viață care este gata să se sfârșească. Să plec acum ar fi absolut lipsit de sens... Mă copleșește sentimentul de neputință. Aș vrea să mă mișc, să plec. Strângând din dinți, încerc din nou să merg. Îi invidiez pe Farkas și pe Brüll și totuși mi-e dor de ei. Mi-e dor și de celelalte fețe. Mi-e dor de toți cei cu care am vorbit vreodată. Acum nu mai cunosc pe nimeni; oameni noi, pe care nu i-am mai văzut niciodată, sunt peste tot în jurul meu.

Ca din senin, în 24 de ore apare o nouă aristocrație. Monarhii efemeri ai acestui interludiu. Cei care au reușit să adune cea mai bogată și mai valoroasă pradă. Cavalerii hainelor mai bune și ai conservelor. În jurul lor se formează imediat o armată de lachei.

Desigur, totul este doar o iluzie, o domnie de o zi, care se va risipi în neant odată cu anarhia. Căci dimineața sosesc în sfârșit eliberatorii.

Liniștit, aproape neobservat, primul militar sovietic apare la ușa blocului. Un ofițer. Un tânăr blond, roșu la față. În spatele lui, cinci soldați înarmați. Printre ei se află și o fată, cu părul ondulat ieșindu-i de sub șapca militară. Pistoalele-mitralieră atârnate la piept zăngănesc în timp ce pășesc.

Un strigăt umple din nou aerul. Cu ochii cețoși, scheletele își întind brațele uscate; izbucnesc urale înecate de lacrimi...

Ofițerul se oprește în mijlocul lor. Se uită în jur, iar privirea lui cuprinde întreaga scenă: imaginea șocantă a Blocului A, nevăzută încă de ochi umani. Mergând direct prin noroi, se apropie de paturi. Se cutremură.

Sute de oameni vorbesc. Se înalță lamentații spre cer, în maghiară, germană, idiș, slavă; rugăminți de ajutor se revarsă spre eliberatori...

Soldații sovietici privesc în tăcere, șocați, casa blestemată. Primul lor instinct, primul gând: *să ofere*... Își deschid ranițele și aruncă tot ce au pe paturile noastre — pâine, cârnați, tutun, rom... Fata zâmbește consolator.

— Câini nenorociți! spune ofițerul strângându-și pumnul.

Pe fața lui se citește o expresie de dezgust.

— Mai merită milă cei care au creat iadul ăsta? Nu, absolut deloc!

Camarazii lui dau din cap aprobator. Ura față de dușmanul fascist pe care l-au urmărit prin trei țări se aprinde. Degetele li se încleștează pe pistoalele-mitralieră.

Fata trece printre rândurile de paturi, mângâie ușor cu mâinile ei reci fețele și frunțile celor suferinzi. Nu se teme că s-ar putea contamina.

Ofițerul ne vorbește. Interpretul traduce în germană: ne anunță că, în câteva ore, odată cu trupele vor ajunge și unități medicale. Vom primi imediat tot ajutorul de care avem nevoie.

— Jos fascismul! Trăiască libertatea! își încheie el scurtul discurs milităresc.

Într-adevăr, două ore mai târziu ajunge personalul medical. O echipă de medici, asistente și sanitari. Farkas a avut dreptate — se ordonă imediat instituirea carantinei. Plecările individuale nu mai sunt permise. Mai târziu, femei germane adunate în grabă își fac apariția și încep să facă curat și să gătească. Primarul din Wüstegiersdorf primește ordin să livreze zilnic în lagăr cantități suficiente de lapte, ouă, carne și făină.

Trei zile mai târziu, cei care au supraviețuit tifosului sunt transferați în clădirea școlii din Wüstegiersdorf, transformată temporar în spital de urgență. Medicii germani luați de

cine știe unde se plimbă printre noi tremurând de groaza unei conștiințe vinovate, dar nu ne ajută prea mult.

Ajung și eu într-o sală de clasă, a IV-a B, transformată în salon de spital. Paturi curate, pijamale, mâncare comestibilă, medicamente, cărți și ziare alcătuiesc un paradis incredibil...

În mijlocul camerei, pe o masă lungă, se află un buchet vesel de flori sălbatice. Soarele de primăvară își presară aurul fierbinte prin cele trei ferestre spațioase. Sub noi, pe pavelele străzii principale, trec zi și noapte oameni, tunuri, tancuri, motociclete, mașini, căruțe... Pământul se cutremură sub greutatea katiușelor montate pe camioane.

Artilerie sovietică, infanterie, cavalerie, unități mecanizate. Trupe poloneze, partizani cehi în bluze galbene, gardiști cu banderole roșii. Ei aduc libertatea.

Iar o altă fericire: nu mai suntem în Germania. Silezia a devenit pământ polonez. De două zile, Wüstegiersdorf a revenit la vechiul său nume polonez: Gieszcze Puste.

*

Libertate...

Sosesc comisii și jurnaliști din Praga, Varșovia, Boroszló, chiar și din Budapesta. Fotoreporterii se agită, delegații iau notițe, se organizează. Auzim detalii despre asediul capitalei maghiare, despre bătălia eroică de la

Belgrad, despre calvarul de la Varșovia, despre căderea Berlinului în ruine.

Ne uităm la acești străini veniți din afară, la acești aventurieri improbabili, ființe fericite care n-au îmbrăcat niciodată zdrențele vărgate. Au nume și prenume, verighete pe degete, nu au păduchi. Sunt marțienii din universul de dincolo de sârma ghimpată.

Spitalul de urgență e condus de o asistentă medicală cu păr alb, o rusoaică: tovarășa Tatiana. E plină de bunătate și foarte atentă. Vorbește în rusă, iar eu îi răspund în sârbă; cumva ne înțelegem.

Iar am febră. Emoția eliberării nu dispare fără a-și lăsa amprenta asupra mea. Marile evenimente prin care am trecut m-au epuizat.

Iar și iar, sora Tatiana clatină din cap când îmi ia temperatura. Mă îndoapă cu budinci roz, galbene și albe și născocește remedii. Zâmbetul ei răbdător și ancestral reflectă imaginea mamei eterne. Din muzica frazelor ei rusești pline de viață se desprinde mereu un cuvânt: *svoboda*.

Libertate! Cu acest cuvânt, sora Tatiana mă încurajează să trăiesc.

Da, libertate... Libertate peste tot și în toate.

Vizavi, de cealaltă parte a străzii, libertatea strălucește în literele gotice confuze ale hanului din sat. Libertatea zâmbește în

smalțul roșu al stelelor de pe chipiul militar. Libertatea se agită chiar și în tăcere, șoptește în fiece zgomot...

Afară, pe drumul lung și întortocheat al satului, deasupra unei coloane nesfârșite de oameni și tunuri se revarsă în lumina zilei un cântec: *Internaționala*.

Și cântă cu toții.

József Debreczeni împreună cu nepotul său Alexander Bruner
(© Alexander Bruner)

Postfață

Fără ca József Debreczeni să știe pe vremea aceea, la câteva zile după ce a fost deportat la Auschwitz, tatăl său, Fabian, a scris ultima lui scrisoare — biletul, adresat unui neevreu, o cunoștință, se află acum la Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite —, în care deplângea dispersarea familiei și își exprima speranța „să existe cineva care să fie cât de cât informat despre situația de aici... este posibil ca într-o oră să vină după mine". Fabian, soția lui, Sidonia, și Lenka, soția lui József, au fost cu toții uciși, dar József a împlinit ultima dorință a tatălui său: când *Crematoriul înghețat* a fost publicat pentru prima dată în 1950, a fost considerat „cel mai dur și mai nemilos rechizitoriu scris vreodată la adresa nazismului".

După război, operele literare ale lui József au dat istoriei o voce umană. Într-un poem intitulat *Vorbesc cu tatăl meu*, József întreabă: „Unde-i pedeapsa sângeroasă?/ Dar furia cerului inert?/ .../ Unde-i răzbunarea lor?" A fost un vizionar ciudat — a prevăzut modalitățile diabolice prin care Holocaustul ar putea căpăta un caracter „normal", în loc să fie considerat o crimă unică prin care un stat industrial modern a încercat — și a reușit în mare parte a Europei — să nimicească un întreg popor. El știa că pentru evrei există un

„înainte" și un „după", că nimic nu va mai fi vreodată „normal".

Instinctiv, el a înțeles că autorii crimelor vor încerca să se ascundă folosind noi „uniforme" și că, după indignarea care va cuprinde inițial lumea postbelică, va urma o tendință de a nega specificitatea și enormitatea genocidului împotriva poporului evreu. În deceniile care au urmat, el a luptat împotriva modurilor tot mai insidioase în care a fost exploatată memoria Holocaustului.

Unchiul meu este înmormântat la Belgrad, iar pe piatra lui funerară se află un phoenix din bronz creat de Nandor Glid, prieten și coleg supraviețuitor al Holocaustului, cunoscut mai ales pentru lucrările sale de la Yad Vashem, Dachau și Mauthausen. Asemenea phoenixului mitologic care se ridică din propria cenușă, *Crematoriul înghețat* depune mărturie și avertizează generațiile viitoare.

Pe când eram adolescent, tatăl meu, Mirko Bruner, fratele mai mic al lui József, îmi împărtășea adeseori frustrarea de a nu fi reușit să traducă volumul într-o limbă de circulație internațională. Citeam cartea și de multe ori simțeam nevoia să o las din mână, deoarece avea asupra mea un foarte puternic impact emoțional. În asemenea momente îmi spuneam: „Lumea trebuie să știe. Există milioane de povești care nu vor fi spuse

niciodată, dar pe aceasta o pot ajuta să iasă la lumină".

Îi datorez o profundă recunoștință tatălui meu, care, în anii 1950, pe când era diplomat iugoslav la Washington, a făcut numeroase încercări de a convinge editurile americane să traducă și să publice această carte în limba engleză, însă a fost refuzat. El, mai mult decât oricine altcineva, a fost cel care m-a impulsionat să fac totul pentru ca această capodoperă „pierdută" să fie cunoscută posterității.

Alexander Bruner, nepotul lui József Debreczeni

József Debreczeni (pseudonimul lui József Bruner; Budapesta, 1905 — Belgrad, 1978) a fost un important scriitor și jurnalist de limbă maghiară care și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în Iugoslavia. În 1919, familia sa a fugit din Budapesta pentru a scăpa de violențele Terorii Albe de la sfârșitul Primului Război Mondial, când evreii erau adeseori vizați. Familia s-a stabilit în orașul Sombor din regatul vecin al Iugoslaviei, unde autorul a terminat liceul și și-a început cariera literară, adoptând pseudonimul Debreczeni (Debrețin a fost orașul în care familia Bruner s-a stabilit prima dată în Ungaria). A fost redactor la cotidianul de limbă maghiară *Napló* (Subotica, fosta Iugoslavie; 1925–1932). Printre cele mai cunoscute lucrări ale sale de dinaintea Celui de-Al Doilea Război Mondial se numără romanul satiric *Miss Univers*, volumul de poeme *Istoria* și piese de teatru (*Strada indecentă*); împreună cu Kornél Szenteleky, a publicat o antologie de poezie sârbo-croată în limba maghiară. Devenind tot mai cunoscut și profitând de o atenuare a antisemitismului în Ungaria, în 1933, Debreczeni s-a alăturat săptămânalului *Ünnep* din Budapesta. Însă „luna de miere" nu a durat mult: în 1938, pe fondul creșterii influenței ideologiei naziste în Ungaria și în urma introducerii legislației antievreiești, a fost concediat și s-a întors în Iugoslavia.

După atacul din 6 aprilie 1941 al Germaniei naziste și al aliaților săi asupra Iugoslaviei, zona în care locuia (regiunea Bačka din Voivodina) a fost anexată de Ungaria. Ca toți evreii adulți de sex masculin, Debreczeni a fost forțat să lucreze în batalioane de muncă, iar la sfârșitul lui aprilie 1944 a fost deportat la Auschwitz. *Crematoriul înghețat*, cartea în care relatează despre deportarea sa și experiențele lui ca muncitor sclav, a fost publicată în 1950.

După Al Doilea Război Mondial, Debreczeni s-a mutat la Belgrad, capitala fostei Iugoslavii, unde a devenit colaborator al presei de limbă maghiară din Voivodina, atât pentru cotidianul *Magyar Szó* și Radio Novi Sad, cât și pentru principalele ziare din Belgrad.

În afară de *Crematoriul înghețat*, după Al Doilea Război Mondial, Debreczeni a mai scris: piese de teatru și musicaluri — *Schimbarea gărzii*, *Tura* și *Vâltoarea*; poeme — *Peisaj strălucitor*, *Steaua nopții*, *Spune-o cântând* și *Belgradul noaptea*; romane — *Prima repriză* și *Măgarul din vârf de munte*; și povestiri — *Vară incredibilă*, *Prăvălia cu miracole*, *Duty-free* și *Carne de om*. A fost laureat al Premiului Híd, cea mai înaltă distincție acordată scriitorilor de limbă maghiară din fosta Iugoslavie.

Nota traducătorului

Autorul era din Voivodina (în maghiară: Vajdaság), o provincie multietnică a Serbiei în care se află o importantă minoritate maghiară și care a făcut parte din Austro-Ungaria până la începutul Primului Război Mondial, iar apoi din Iugoslavia. În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, Ungaria a anexat regiunea Bačka (în maghiară: Bácska), care a revenit în 1945 la noua republică iugoslavă.

Întrucât József Debreczeni și mulți dintre oamenii menționați în carte erau vorbitori nativi de limbă maghiară, autorul a folosit (în textul original al cărții, în limba maghiară) toponime maghiare nu numai pentru Bačka și Voivodina, ci și pentru alte teritorii aflate dincolo de granițele actuale ale Ungariei, în care locuiau mulți maghiari nativi. Pentru o mai bună lămurire a cititorului, glosarul de mai jos include denumirile în limba maghiară ale unor asemenea locuri, precum și informații despre personalități istorice și termeni la care se face referire în text.

Debreczeni folosește și termeni și expresii germane care, pentru că făceau parte integrantă din vocabularul lagărelor de concentrare, au fost păstrate în interesul autenticității, fiind însoțite de traducere. În

general, Debreczeni oferă traduceri la prima menționare a termenului. Printre termenii folosiți frecvent se numără:

• *Älteste* — bătrân (termen general pentru „șef").

• *Appell* — apel nominal; adunare a prizonierilor la care se dădeau ordine, se verificau liste și se aplicau pedepse.

• *Blockälteste* — șef de bloc.

• *Häftling* — prizonier.

• *Kapo* — prizonier privilegiat care îi supraveghea și, adeseori, îi brutaliza pe ceilalți deținuți.

• *Lagerälteste* — șef de lagăr.

• *Lagerkapo* — kapo al lagărului.

• *Lagerschreiber* — secretar al lagărului.

• *Schälerkapo* — kapo al curățătorilor de cartofi.

• *Stubenälteste* — șef de cameră.

• *Wagenälteste* — șef de vagon.

Glosar

Bačka Topola sau **Topola** (în maghiară: Bácstopolya sau Topolya) — oraș din provincia sârbă Voivodina. Unul dintre punctele regionale de deportare pentru evreii trimiși la Auschwitz–Birkenau.

Baky, László (1898–1946) — membru marcant al mișcării naziste maghiare care a înflorit înainte și în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial.

Balaton, lac — cel mai mare lac din Europa Centrală, situat în vestul Ungariei.

Bratislava (în maghiară: Pozsony) — capitala Slovaciei.

Cluj-Napoca (în maghiară: Kolozsvár) — capitala neoficială a Transilvaniei (România).

Dörnhau — *vezi* Gross-Rosen.

Endre, László (1895–1946) — politician de dreapta maghiar, colaborator al naziștilor în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Eule — *vezi* Gross-Rosen.

Fürstenstein — *vezi* Gross-Rosen.

Gross-Rosen — satul cu același nume a fost sediul central al unei vaste rețele de lagăre de concentrare și de muncă silnică în Al Doilea Război Mondial. Debreczeni a fost închis în lagărul Mülhausen din provincia Eule, precum și în lagărele Fürstenstein și

Dörnhau. Astăzi, Gross-Rosen face parte din Rogoźnica (voievodatul Silezia Inferioară, Polonia).

Hódmezővásárhely — oraș în sud-estul Ungariei.

Imrédy, Béla (1891–1946) — prim-ministru al Ungariei între 1938 și 1939; în 1940 a înființat Partidul Reînnoirii Maghiare, profascist și antisemit.

Košice (în maghiară: Kassa) — oraș în Slovacia.

Lučenec (în maghiară: Losonc) — oraș în Slovacia.

Mukacevo (în maghiară: Munkács) — oraș în vestul Ucrainei.

Mülhausen — *vezi* Gross-Rosen.

Nagykanizsa — oraș în sud-vestul Ungariei, în apropierea lacului Balaton.

Nové Zámky (în maghiară: Érsekújvár) — oraș în Slovacia.

Novi Sad (în maghiară: Újvidék) — al doilea oraș ca mărime din Serbia, capitala provinciei Voivodina.

Oradea (în maghiară: Nagyvárad) — oraș în Transilvania (România).

Oświęcim — oraș din Polonia, locul în care a fost amplasat lagărul de concentrare și de exterminare de la Auschwitz–Birkenau.

Pavelić, Ante (1889–1959) — membru fondator și lider al grupării croate ultranaționaliste Ustaše; din 1941 până în

1945 a fost dictator al Statului Independent al Croației, creat în acele părți din Iugoslavia ocupate de Germania și Italia.

Serviciul de muncă (muncă silnică) — era impus în Ungaria bărbaților evrei și celor considerați „nesiguri din punct de vedere politic" în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, după ce li s-a interzis să servească în forțele armate regulate.

Sombor (în maghiară: Zombor) — oraș din Voivodina (Serbia). Debreczeni a fost arestat în Sombor și mutat la Bačka Topola, în vederea deportării la Auschwitz–Birkenau.

Subotica (în maghiară: Szabadka) — oraș în Voivodina (Serbia).

Sztójay, Döme (1883–1946) — militar și diplomat maghiar de origine sârbă, prim-ministru al Ungariei în 1944.

Todt, Fritz (1891–1942) — ministru al Reichului pentru Armament și Muniții, care a condus economia militară germană în timpul războiului. Organizația Todt (OT) a fost compania de inginerie militară care a furnizat industriei forță de muncă silnică și a supravegheat construcția lagărelor de concentrare.

Topola — *vezi* Bačka Topola.

Ujhorod (în maghiară: Ungvár) — oraș în vestul Ucrainei.